

**HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI**

**DİNİN MEŞRULAŞTIRMA GÜCÜ
BAĞLAMINDA ŞİDDET VE TERÖR**

**DANIŞMAN:
Prof. Dr. Zuhal KARAHAN KARA**

**HAZIRLAYAN:
Yusuf ÇETİN**

**MAYIS-2010
ŞANLIURFA**

Onay Sayfası

Prof.Dr. Zuhal KARAHAN KARA'nın danışmanlığında, Yusuf ÇETİN'in hazırladığı "Dinin Meşrulaştırma Gücü Bağlamında Şiddet ve Terör" konulu bu çalışma 25.05.2010 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman

: Prof.Dr. Zuhal KARAHAN KARA

Üye

: Yrd.Doç.Dr. Abdurrahman TOGAYHAN

Üye

: Yrd.Doç.Dr. Cihat KÜÇÜKOĞLU

Bu tezin Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalında yapıldığını ve Enstitümüz Kayıtlarına göre düzenlendiğini onaylarım.

Prof.Dr. Abuzer PINAR
Enstitü Müdür V.

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntıların, çizelge,şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	iv
ÖNSÖZ	v
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN ALANI VE KAPSAMI

1.1 ARAŞTIRMANIN KONUSU.....	5
1.2 ARAŞTIRMANIN AMACI.....	5
1.3 LİTERATÜR TARAMA.....	6
1.4 ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	6
1.5 ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ.....	6
1.6 ARAŞTIRMANIN KAPSAM VE SINIRLILIKLARI.....	7
1.7 ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI.....	7

İKİNCİ BÖLÜM

DİNLER VE ŞİDDET

1.DİN KAVRAMI.....	8
2.DİN ŞİDDET İLİŞKİSİ	10
3.KİTAPLI DİNLERDEKİ KUTSAL METİNLERDE ŞİDDET İFADELERİ.....	12
4.DİNLERDE YER ALAN ŞİDDET İÇERİKLİ KUTSAL KAVRAMLAR	
4.1 Kurban.....	20
a. Kanlı Kurban.....	22

b. Kansız Kurbanlar (Sunular).....	24
c. VEKİL (BEDEL) KURBANI.....	24
d. İLAH KURBANI.....	25
MUSEVİLİK’TE KURBAN.....	25
HİRİSTİYANLIKTA KURBAN.....	28
İSLAMİYET’TE KURBAN.....	31
4.2 Cihad.....	32
4.3 Şehitlik.....	34

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİNİN TOPLUMSAL FONKSİYONLARI VE MEŞRULAŞTIRMA GÜCÜ

1. DİNİN TOPLUMSAL FONKSİYONLARI.....	38
2. DİNİN MEŞRULAŞTIRMA GÜCÜ.....	43
3. TOPLUMSAL EŞİTSİZLİKLER KARŞISINDA DİN.....	46

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİNİN MEŞRULAŞTIRMA ARACI OLARAK KULLANILMASI VE ŞİDDET

1. TEOLOJİK OLARAK RADİKAL DİNİ YORUMLARIN ORTAYA ÇIKIŞI....	57
2. ŞİDDET VE DİNİ MEŞRULAŞTIRIM.....	62

BEŞİNCİ BÖLÜM

ŞİDDETİN SİYASALLAŞMASI VE TERÖR

1.ŞİDDET.....	68
2.SİYASAL ŞİDDET VE TERÖR.....	73
3.TERÖRİZMİN TARİHİ GELİŞİMİ.....	77
3.1 Anarşist Dalga (1880–1920).....	79
3.2 Koloni Karşıtı Dalga (1920–1960).....	82
3.3 Yeni Sol(cu) Dalga (1960–1979).....	83
3.4 Dinsel (Küresel) Dalga (1979-...).....	86

ALTINCI BÖLÜM

DİNİ KAYNAKLI TERÖR ÖRGÜTLERİ

1.TARİHİ SÜREÇ.....	91
2.ÜLKEMİZDE DİNİ KAYNAKLI TERÖR ÖRGÜTLERİ.....	94
2.1 İBDA-C (İslami Büyük Doğu Akıncılar Cephesi) Örgütü.....	94
2.2 İHÖ (İSLAMİ HAREKET ÖRGÜTÜ).....	95
2.3 HİZB-UT TAHRİR ÖRGÜTÜ.....	96
2.4. HİZBULLAH TERÖR ÖRGÜTÜ.....	97
2.5 EL KAİDE TERÖR ÖRGÜTÜ.....	100

YEDİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	103
KAYNAKÇA.....	108
ÖZET.....	116
ABSTRACT.....	117

KISALTMALAR

A.g.e.	:	Adı geçen eser
A.g.m.	:	Adı geçen makale
DİA.	:	Diyanet İslam Ansiklopedisi
EGM	:	Emniyet Genel Müdürlüğü
İA.	:	İslam Ansiklopedisi
İSAR	:	İslam Tarihi, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı
M.	:	Miladi
MEB.	:	Milli Eğitim Bakanlığı
S.	:	Sayfa
TEMUH	:	Terörle Mücadele ve Harekât Daire Başkanlığı
TTK	:	Türk Tarih Kurum
TDK	:	Türk Dil Kurumu
USAK	:	Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu
YYLT	:	Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi

ÖNSÖZ

İnsanlığın var olması ve tarihin başlangıcından günümüze değin din, insanlar için vazgeçilmez bir olgu olmuştur. İnsanın birey olmasını ve kendi kişiliğini kazanmasının sınırını teşkil eden din, insanoğlunun hayat kurma girişiminde stratejik bir rol oynamaktadır. Bireyin toplumsal düzeni, kendi varlığını tanıma, anlama ve anlamlandırmasında yani kozmos inşasında din en önemli etkenlerdendir. Berger'in yaklaşımıyla din kâinatının tamamının insan açısından anlaşılır bir varlık olarak algılanmasını sağlar. Din bireyi kuşatan aşkın yapısı sayesinde insanları, toplumları yönlendirmekte ve etki altında tutmakta oldukça etkili bir unsurdur.

Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra başlayan süreçte din ile ilgili çok tartışılan konulardan biri de dini kaynaklı şiddet hareketleri ve terörizmdir. Dinler özü itibari ile inananlarına mutlu ve huzurlu bir yaşam vaat eder. Bu doğrultuda da dünya ile ilgili pek çok konuya ait normlar ihdas ederek düzenlemeler getirir. Ancak bu düzenlemelerin birincil amacı toplumda huzuru ve adaleti sağlamaktır. Normlara uymayanları cezalandırmak ya da her insanın bu normları kendi şahsi hesaplarına göre yorumlamasını ve uygulamasını sağlamak değildir.

Bireysel kaynaklı radikal dini yorumlar tarihin her döneminde insanlığa kan ve gözyaşından başka bir şey vermemiştir. Hasan Sabbah ve Haşhaşiler, Haçlı seferleri ve 11 Eylül saldırıları yaşanan acı ve yıkımın en belirgin örneklerindedir.

Siyasi ve ideolojik amaçlara ulaşmak için din kavramının araç olarak kullanılması yeni bir sorun olmamakla birlikte din ve terör konuları halen beraber anılmakta ve tartışılmaktadır. Son yıllarda yaşanan terör eylemleri ve eylemleri gerçekleştirenlerin kendilerinin din adına savaşan insanlar olarak tanımlamaları, dini argümanların propaganda amaçlı kullanımı din ve terör konularında yeni ve farklı bakış açılarına sahip araştırmalar yapılmasını da gerekli kılmaktadır.

Konunun tespit edilmesi hazırlanmasında bana her türlü desteği veren, sorularımı cevaplandıran, kaynakların temin edilmesinde yardımcı olan, tez çalışmamın planlanması ve yazılması aşamasında ve beni devamlı olarak teşvik eden danışman hocam Prof. Dr. Zuhâl Karahan KARA'ya şükran borçluyum. Ayrıca çalışmam esnasında yardımlarını esirgemeyen bölüm hocalarıma da teşekkür ederim.

GİRİŞ

Bireyin dünyasını kuşatan, insanların daha mutlu ve huzurlu bir dünyada yaşaması iddiası ile toplumu ortaya koyduğu normlarla düzenleme çabasında olan din, insan ve aşkın güç olan yaratıcı arasındaki kutsal bağın nesnelleştiği, kurumlaşmış halidir.

Rudolf Otto'ya ait olan “din kutsalın tecrübesidir”¹ tanımı ile din-birey etkileşiminde dinin bireysel olarak anlamlandırılması ön plana çıkmaktadır. Toplumsal ve bireysel yaşamda varlığını sıkça hissettiren din kavramı üstlendiği fonksiyonlar sayesinde kimi zaman birleştirici, bütünleştirici, düzenleyici, zihniyet kazandırıcı, kimi zaman da parçalayıcı, ayrıştırıcı etkilere sahiptir.

Toplumsal fonksiyonu açısından din Karl Marx'ın öngördüğü gibi alt sınıfları uyuşturan bir akyon, toplumsal eşitsizlikleri yok sayan bir aldatmaca, çarpıklığın ve sömürünün meşrulaştırıcısı veya pragmatist bakış açısıyla toplumu bir arada tutma gücüne sahip bir araç, ya da dinamizmi ile toplumların kaderini değiştirebilen sihirli bir güç müdür? Yoksa 11 Eylül'ün gölgesinde Afganistan-Irak-Filistin üçgeninde şiddet ve terörün kaynağı mıdır? Bu temel ve çelişkili sorular aslında konunun ne kadar derin ve karmaşık olduğunu kanıtlar.

Bu çalışmada genel hatları ile dinin toplumsal fonksiyonuna yönelik farklı görüşler üzerinde durularak günümüz dünyasında toplumsal eşitsizlikler ile birlikte din algılamaları paralelinde şiddet ve terör kavramları arasındaki ilişki tartışılacaktır.

Bireyler arası ilişkilerde ve toplumun yapısında belirleyici rol oynayan faktörlerden biri olan toplumsal eşitsizlik; toplumda var olan cinsiyet, servet, ırk, sınıf, statü, gelir durumu, eğitim, sağlık gibi değer ve fırsatlara bireylerin aynı oranda sahip olmamasını ifade etmek için kullanılan bir terimdir. Sosyologlar, toplumsal eşitsizlik konusuna birbirinden farklı açılardan yaklaşmış, başını Marks ve Hegel'in çektiği çatışmacı ekol toplum ve sınıf anlayışlarının bir gereği olarak sosyal eşitsizliklere karşı son derece olumsuz yaklaşarak nerede ise düşmanca bir tavır

¹ Ünver Günay, Din Sosyolojisi, İnsan Yayınları, İstanbul 2005, s 226

almıştır. İşlevselciler ise toplumun ortak değerler ve çıkarlar etrafında bir araya geldiğini, ancak farklı tabakalardan oluştuğunu ve eşitsizliğin tüm sosyal sistemin işleyişinde ve özellikle sistemin kendi olağan dengesini bulmasında hayati işlevselliğe sahip bir gereklilik olduğunu öne sürmüştür.

Bireylerin kendi iç dünyalarında bir birinden farklı özellik ve düşünsel yeti ile birlikte farklı yeteneklere sahip olmaları bir noktaya kadar toplumda yaşanan eşitsizlik kavramının oluşumunu desteklese de temelde bu yaklaşım sorunun çözümü ya da anlaşılması adına yardımcı olmamaktadır.

Toplumda var olan güç ve ayrıcalık farklılıklarının yani toplumsal eşitsizliklerin üretilmesinin sebebi tek başına din olmamakla birlikte, genelde eşitsizliklerin varlığının devamının sağlanmasında en önemli etkenlerden biri kuşkusuz dindir. Ekonomik ve siyasi güç, sosyal statü, meslek, sağlık, hiyerarşi, servet gibi alanlarda kendini gösteren eşitsizliklerin toplum tarafından anlamlandırılarak içselleştirilmesinde, meşru görülmesinde dinin toplum tarafından algılanış ve yaşanış biçiminin önemli bir rolü vardır.

Meşru olma ya da meşruiyet; toplumun bir eylem ya da ürünü olarak toplumda var olan ya da ortaya çıkan bir durumun sübjektif ve objektif olarak toplum ve üyeleri nazarında açıklanabilirliğini, haklılığını ve geçerliliğini izah eden bir mekanizmadır. Savaşların, iktidar ve güç mücadelelerinin, siyasî ve dini içerikli olayların, toplumda var olan farklılaşmaların, anlamlandırılmasında dini meşrulaştırma büyük önem taşımaktadır.

İnsan biyolojik ve zihinsel yapısı gereği bir başkası ile etkileşim içinde olmak ve toplum içinde yer almak zorundadır. Toplumdan kopuş insan için sonu belli olmayan bir karanlığa doğru yolculuk ya da bitip tükenmek bilmeyen bir kâbus gibidir. Bireylerin ortak bir eylemi olan toplum, var olma ve şekillenme sürecini tamamladıktan sonra kendi üreticisi olan insanları yönlendirmeye hatta onlar için normatif yapılar oluşturmaya başlar. Aslında bu durum canlı bir organizmanın hayatını devam ettirebilmek için nefes alması kadar doğal ve kaçınılmazdır.

Çünkü insanların sahip olduğu ortak değerler etrafında temeli atılan ve bu değerlerin bireyler tarafından kabullenilmesi ile oluşan toplum, varlığını devam ettirebilmek için katılımcılarına toplumsal kurumlar aracılığı ile ontolojik güvenlik alanları oluşturur. Bu alanların sınırları normlarla çizilirken, bu normların içselleştirilmesi için meşruiyet kavramının varlığı gereklidir. “Din, toplumsal kurumları onlara nihai olarak geçerli ontolojik bir statü bahşetmekle, yani onları kutsal ve kozmik bir referans çerçevesine yerleştirmekle meşrulaştırır”²

Toplumun birey için oluşturduğu ontolojik alanda bireyin davranış ve fiillerini etkileyen en önemli olgulardan biri de şüphesiz ki yine dindir. Bireyin toplum içine kendi varlığını anlamlandırması ya da başka bir ifade ile kendisine sığınacağı bir ontolojik alan bulması zorunluluğu din ile sağlanan meşruiyet ile giderilir.

Dinin ilişkilendirildiği konuları meşrulaştırmak suretiyle toplumsal düzenin devamını sağladığı ya da meşrulaştırma dışında kalan bir “öteki” yaratarak çatışma çıkmasına sebep olduğu da bilinen bir gerçektir. Ancak dinin burada üzerinde durulması gereken bir fonksiyonu da insanın anlam ihtiyacını karşılamasıdır. “İnsanın yaşadığı beşeri var oluş, insan ile bedeni ve insan ile dünyası arasında durmadan bir denge kurma faaliyetidir.”³ Bu dengenin kurulmasında toplumun etrafında birleştiği değerlerin bireyler tarafından meşru görülmesi zorunludur. Bu zorunlu meşruiyetin sağlanamaması toplumsal birlikteliğin ciddi sarsıntılar geçirmesine ve bireyin anomi (normsuzluk) ile karşı karşıya kalmasına sebep olur.

Burada kastedilen anomi bireyin içselleştirdiği ve gerçekliğine inandığı değerlerin zayıflaması ya da yok olma tehlikesi ile yüz yüze gelmesidir. Yaşanan ölüm, doğal afet, hastalık vb olaylar marjinal durumların oluşmasına sebep olur. Marjinalliği yaşayan ve inandığı dünyanın gerçekliği kaybolmaya başlayan toplum ve bireylerde kutsala olan ihtiyaç artar. Bu kritik aşamada devreye giren “din, marjinal durumları dahi her şeyi kuşatan kutsal ve aşkın yapısı ile realiteye uygun

² Peter, L. BERGER, Kutsal Şemsiye, Çev Ali Coşkun Rağbet Yay. İstanbul, 2005, s76

³ Peter, L. BERGER, a.g.e. , 2005, s. 41

olarak meşrulaştırmak suretiyle toplumsal olarak tanımlanan gerçekliği muhafaza eder.’’⁴

Dini meşrulaştırma sadece var olanı korumak için kullanılabilmesi gibi, var olanı terk etmek, ayrılmak ya da var olanı yok ederek yerine yenisini getirmek amacı ile de kullanılabilir. Dini meşrulaştırma sayesinde savaşlar, kullanılan şiddet hatta dökülen kan ve ölüm bile kutsal olma özelliği kazandığı gibi meşrulaştırmayı reddedenler ise hain olabilmektedir.

Din, bireyin karşılaştığı ya da yaşamak zorunda olduğu anomiyi veya toplumsal eşitsizlikleri, toplum ve birey tarafından içselleştirilebilecek hale getirir. Din, bu işlemi ise her şeye gücü yeten tanrının kötülük karşısında adaletini ve haklılığını savunarak başka bir ifade ile kötülükler ile tanrının varlığını uzlaştırarak yani teodiseyi kullanarak gerçekleştirir.

Bu anlamda teodise kutsalın kullanılarak, bireyin ve toplumun eşitsizlik ve anomi karşısında varlığının korunması için bir anlam dünyası oluşturma işlevidir. Dini meşrulaştırma ve teodise ile birey günlük yaşantısında karşılaştığı olaylarda kendisine kutsal değer tarafından belirlenmiş rolleri oynayarak, kendi davranışlarını iç dünyasında anlamlandırır. Dini meşrulaştırma ve teodise ile ölüm gibi oldukça marjinal bir durumda bile birey kendini ontolojik bir güven, huzur ortamına taşır. Tanrının aşkın varlığı ile dünyada ya da ölümden sonra kötülüğü cezasız, iyiliği ise karşılıksız bırakmayacağına inanma aslında dinin iman noktasında temelini oluşturur.

Kutsalın sembolik söylemi ve pratiğe dönüşmesi ile hayat bulan din, inananları için sunduğu bu güvenlik alanı ile varlığını sağlamlaştırırken, dini pratiklerin toplu halde yerine getirilmesi ile de varlığını insana tekrar tekrar hissettirmektedir.

⁴ Peter, L. BERGER, 2005, a.g.e. , s.89

1.BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN ALANI VE KAPSAMI

1.1 ARAŞTIRMANIN KONUSU

İnsanlığın sanayi devrimi ile kapısını araladığı teknoloji çağı, özellikle son yarım asırda bilgisayar teknolojisinin gelişmesi ile birlikte takip edilmesi neredeyse imkânsız bir hıza ulaşmıştır. Teknolojide yaşanan gelişmeler, iletişim ve haberleşme alanlarını da etkileyerek dünyayı adeta küçük bir köy haline indirgemıştır.

Bu hızlı değişim ve etkileşim insanların yaşamını bireysel açıdan derinden etkilemekle birlikte, toplumsal ölçekte bu değişim kendini savaşlar, konvansiyonel silahlanma, işlenen suçların değişiklik göstermesi ve terör eylemlerinin boyut ve kapsamlarının değişmesi gibi konularda daha açık bir şekilde hissettirmiştir.

Gelişen teknoloji ile birlikte güvenlik kaygıları da artmaya başlamış, özellikle terör kavramının küresel boyut kazanması ile birlikte terör ve güvenlik kavramı; üzerinde tartışılan öncelikli konular arasında yerini almıştır.

Bu çalışmada terör kavramı üzerinde yapılan genel nitelikli tartışmalardan daha farklı olarak dini inanç ve kabullerin, şiddetin meşru hale getirilmesinde nasıl bir işlev gördüğü ve bu işlevlerin terörü ne şekilde beslediği üzerinde durularak din ve şiddet kavramlarının kesişme noktaları, yaşanan terör olayları ve terör örgütleri ile birlikte ele alınarak incelenmeye çalışılacaktır.

1.2 ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmanın amacı terör, din ve şiddetin kavramsal olarak incelenmesi olmayıp, terör eylemlerinin gerçekleştirilmesine meşruluk kazandırma aracı olarak kullanılan dini anlayış ve kabuller ile şiddet kavramı arasındaki etkileşimin belirlenmesidir.

Din kavramının terör olgusu ile hangi noktalarda ve ne şekilde ortak olarak özellikle terör örgütlerince kullanıldığı incelenerek, dinin suiistimal edilmesinin önlenmesi ile ilgili çalışmalara ışık tutulmaya çalışılacaktır.

1.3 LİTERATÜR TARAMA

Konu ile ilgili olarak yapılan çalışmada, din ve şiddet kavramları ile bu kavramların terör olgusu ile olan bağlantıları üzerinde Türkçe ve yabancı dillerde çok sayıda kaynak eser bulunduğu tespit edilmiş olup, çalışmanın teorik boyutuna ilişkin bilgiler bu eserler taranarak derlenecektir.

Dinin şiddeti meşru hale getirmesi konusunda ise kaynakçada belirtilen eserlerden yararlanılacaktır. Ayrıca dinin terörün meşru kaynağı olarak gösterilmesi ile ilgili olarak internet üzerinden yapılacak güncel inceleme ile de çalışmaya derinlik kazandırılacak, ayrıca terör örgütlerinin bu kapsamdaki faaliyetleri ile ilgili olarak resmi kaynaklardan veriler aktarılacaktır.

1.4 ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

11 Eylül 2001 tarihinde Amerika'da gerçekleştirilen terör saldırıları ve sonrasında yaşanan olaylar ile birlikte şiddet kavramı ile iç içe bulunan, ayrıca terörü ortaya çıkaran, besleyen sosyal süreçler üzerinde daha dikkatli çalışmalar yapılması gerektiği ortaya çıkmıştır.

Terörle mücadele açısından salt askeri ve polisiye tedbirlerin sorunun çözümü adına yeterli olmadığı bilinen bir gerçektir. Bu çalışmada hem terör örgütlerinin eylemlerine meşruluk kazandırmaları hem de oluşturmaya çalıştıkları bu meşru zemin üzerinde örgüte üye kazandırma çabaları dikkate alınarak dinin şiddet ve terör ile bağdaştırılma konusu üzerinde durulacaktır. Günümüz dünyasında başta terör ve güvenlik olmak üzere sorunların çözümü noktasında sorunun sosyal boyutlarının da incelenerek çözüm önerilerinde dikkate alınması artık kaçınılmaz bir gerekliliktir.

1.5 ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ

Çalışmada konunun kuramsal yapısı gereği kaynak araştırma, derleme ve değerlendirme yöntemi temel olarak alınacaktır. Konuya ilişkin kaynak taraması yapılarak, konunun kuramsal alt yapısı tartışılacak ve ortaya konan hipotezlerden yola çıkılarak konunun ve üretilecek çözüm önerilerinin üzerinde durulacaktır.

Çalışma süresince değişkenler arasındaki ilişkilerin tespiti ve değerlendirilmesi amacıyla resmi kaynaklarda yer alan veriler incelenecektir.

1.6 ARAŞTIRMANIN KAPSAM VE SINIRLILIKLARI

Yapılacak olan araştırma yukarıda belirtilen amaçlar doğrultusunda dinin meşrulaştırma gücü paralelinde şiddetin meşrulaştırılması konusu esas alınarak dinin toplumsal yapı üzerindeki etki alanı ile sınırlandırılmıştır.

Bu kapsamda din ve dinin meşrulaştırma gücü temel alınarak, dinin meşrulaştırma işlevinin nasıl şiddet ve terör ile birlikte kullanıldığı irdelenerek, din ve şiddetin nasıl iç içe bir konumda bulunabildikleri ve bu durumun nasıl teröre dönüştüğü açıklanmaya çalışılacaktır.

1.7 ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI

- Her din getirdiği inanç ve ritüellerin yanı sıra, inananlarına yeni bir dünya, yeni bir düzen ve denetim mekanizması sunar.
- Bireyler en basitten en karmaşık durumlara kadar davranışlarının toplum tarafından meşru görülmesini isterler
- Din, en güçlü meşrulaştırma araçlarından biridir.
- Organize hale gelmiş her şiddet eyleminin, eylemciler açısından meşru sebepleri vardır.
- Siyasi ve ideolojik amaçlara ulaşmak için kullanılan en güçlü araçlardan biri dindir.

2.BÖLÜM

DİNLER VE ŞİDDET

2.1.DİN KAVRAMI

“İnsanlığın en eski dönemlerinden itibaren ayrılmaz bir parçası olarak, onun hem zihin dünyasında hem de eylemlerinde etkisini hissettiren din,”⁵ kavramın “toplumsal değişimler nedeniyle benimsenme eğrisinde zaman zaman zikzaklar görülse de insanlık tarihinin başlangıcından itibaren, her zaman gündemde kalan konuların başında geldiği tartışmasızdır.”⁶

Başlangıcı insanlık tarihi kadar eskilere uzanan din, tarihin her döneminde bireyleri ve toplumları etkileyen en önemli kurumlardan birisi olmuştur. Öyle ki, “ne kadar eskiye gidilirse gidilsin, insanın var olduğu her yerde her hangi bir dine mensup olmayan insanlara rastlanmakla birlikte, dini olmayan bir toplum bu güne kadar görülmemiştir.”⁷

Ancak dinin toplumdan, toplumun da dinden etkilenmesi tabiatıyla farklı oluşum, netice ve algılamaları doğuracaktır. “İnsanın birey olarak kendinden daha üstün, aşkın ve güçlü olana inanma eğilimi, toplumu oluşturan temel öge insan olduğu için toplumu da etkilemektedir.”⁸

Varlığı “insan neslinin varlığı ile eş tutulan din kavramının toplumsal fonksiyon ve etkileri günümüzde halen tartışılmakta”⁹ ve araştırmacılara geniş bir alan sunmaktadır. Din; “kutsal fikrine dayalı olan ve inananları bir sosyo-dinsel topluluk içinde birleştiren bir inançlar, semboller ve pratikler kümesidir”¹⁰ şeklinde kısa bir tanım yapılabilir.

⁵ Bronislaw Malinowski, Büyü, Bilim ve Din, İstanbul 1990, s.7.

⁶ Ü. Günay, a.g.e. , s.225

⁷ Hans Freyer, Din Sosyolojisi, (Çev. T. Kalpsüz), AÜİFY, Ankara 1964, s.31

⁸ Ü. Günay, a.g.e. , 2005, s.226

⁹ Anthony Giddens, Sosyoloji, Haz. Cemal Güzel, Ayraç Yayınları, Ankara, 2005, s 527

¹⁰ Gordon Marshall, Sosyoloji Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, (2005), s156

Rudolf Otto’ta ait olan “din kutsalın tecrübesidir”¹¹ tanımını “kutsala, metafizik değerlere veya doğaüstü bir güç olarak tanrı fikrine yer veren ve inananlara bir yaşam biçimi öngören inanç sistemi”¹² olarak genişletilebilir.

Bu sebeple dinin rolünü ve etkisini dikkate almadan insanlık tarihinin değişim ve gelişim süreçlerini doğru analiz etmek mümkün değildir.

Din kavramı, “ilkel toplumlardaki çok tanrılı (politeist) dönemden günümüzdeki tek tanrılı (monoteist) döneme kadar toplum üzerinde olumlu ya da olumsuz olarak varlığını hissettirmiş, insanlık tarihinde yapıcı olduğu kadar yıkıcı bir rol de oynamıştır.”¹³

M. Ali Kirman her ne kadar “Hangi toplumun ilkel olarak niteleneceği sosyologlar arasında tartışmalı bir konudur. Durkheim’e göre ilkel toplumu belirleyen en temel ölçü dindir. En ilkel din totemizm olduğuna göre içinde totemcilik inancı taşıyan her topluluk ilkeldir,”¹⁴ şeklinde bir yaklaşımda bulunsa da, tarihsel gelişim incelendiğinde, “ekonomik, teknolojik ve kültürel koşulların gelişimine paralel olarak, din ve tanrı kavrayışının da farklılaşma sürecine girdiği gözlenmektedir.”¹⁵“Çağımızın modern toplumlarında da totem kültürünün görülmekte olduğu da bir gerçektir.”¹⁶

“Tüm dinlerdeki ortak özellikler şöyle sıralanabilir: Din bir dizi simge içerir, saygıyla karışık bir korku duygusu uyandıran bu sembeler ayin ya da törenlerle bağlantılıdır. Bir dinsel inanışta tanrılara yer olmayabilir, ama korku ve hayranlık uyandıran bir varlık ya da bir nesne mutlaka vardır.”¹⁷ “Din sosyologları kavramı

¹¹ Ü. Günay, a.g.e. , s.226

¹² Mehmet Ali Kirman, Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2004, s 61

¹³ Abdurrahman Kurt, Der İhsan Sezal, Sosyolojiye Giriş, Martı Kitap ve Yay, ,2003, Ankara, s 398

¹⁴ M. Ali Kirman, a.g.e. , s.111

¹⁵Eyyüp Ay, Din ve Şiddetin Anlak Karelerinden Kesitler, İslamiyat Dergisi, Din ve Şiddet özel sayısı, cilt 5 sayı 1,Anakara (2002), s 16

¹⁶Abdurrahman Togayhan, Günümüz Paralel Nusayrılık İnançına Yansıyan Senkretizmin Temel Formları: Mersin Karaduvar Mahallesi Örneği, Haran Üniv. İlahiyat Fak.Der. 2006 s 124

¹⁷ Anthony Giddens, a.g.e. , 2005, s 527

kısaca, korkutucu ve büyüleyici sır olarak vasıflandıran kutsalın tecrübesi veya yaşanması şeklinde tanımlanmaktadırlar.’’¹⁸

Bunun yanında toplumsal ilişkilerin kendini ilk etapta hissettiren temel özelliği beraberinde getirdiği bireyler ve toplumlararası farklılıklardır. Toplumlar ve bireyler arasında ortaya çıkan bu farklılıkların oluşma ve varlığını devam ettirmesinde en önemli ve sürekli etkenlerden biri de hiç şüphesiz ki dindir. Günümüzün en önemli dinler tarihçilerinden kabul edilen M. Eliade de, ‘‘ilk insanın dindar adam olduğunu ve anlamlı bir dünyanın ancak kutsalın keşfi ile mümkün olabileceğini’’¹⁹ ileri sürmüştür.

2.2 DİN ŞİDDET İLİŞKİSİ

Din yaşandığı toplumda koyduğu kutsal kurallar vasıtası ile toplumu bir düzene sokma çabası içindedir. Bu kurallar sadece din tarafından günah sayılan fiilleri işlememek ve tavsiye ya da emredilen davranışları yapmak şeklinde kalıplaşmış kurallardan oluşmaz. ‘‘Dinlerin hemen hemen tamamının, insanı ve insanın temel değerlerini korumayı öncelikli hedef edinmekte oldukları bilinmektedir.’’²⁰

İnanç sisteminin yayılması ve insanların can, mal ve topraklarının korunması konularında dinin kuralları yasaklayıcı nitelikten çıkarak istenen fiillerin yapılmasını emreden bir şekle bürünür. Aslında böyle olması inancın ve toplumun devamının sağlanmasına götürür.

İşte bu belirli koşullarda izin verilen ya da emredilen fiillerin başında şiddetin bir türü sayılabilecek olan savaş gelmektedir. Şiddet kavramını, kısaca ‘‘birine veya bir şeye zarar vermek kastı ile aşırı güç kullanımı olarak tarif etmek,

¹⁸ Ü. Günay, a.g.e. , s.225

¹⁹ Mircae Eliade, Dinin Anlamı ve Sosyal Fonksiyonu, (Çev. Mehmet Aydın), Konya 1995, s.VI-1.

²⁰ Şinasi Gündüz, Dinsel Şiddet, Etüt Yayınları, samsun, 2002 s 17

fiziki ve psikolojik şiddet olarak iki temel alana ayırmak mümkündür.’’²¹ Bununla birlikte şiddet kullanımı ile ilgili olarak ‘‘insanlar planlanmış bir şiddet eylemini haklı görmeye çalışarak vicdanlarını rahatlatmak zorundadırlar.’’²²

İnsanların şiddet eylemlerini haklı göstermek için kullandıkları en önemli dayanaklardan birisi şüphesiz dindir. Şiddetin sistemli, toplu ve fiziksel olarak kullanımı olan savaş kavramının insanlık tarihinde etkisi büyük olmakla birlikte, ‘‘kutsal metinlerde de, ideolojilerden az olmayan bir yer işgal ettiğini görmekteyiz. Yahudilik, Hıristiyanlık, İslamiyet yerine göre savaşı tasdik etmektedirler.’’²³

Tarihsel süreç açısından konu ele alındığında ‘‘prehistorik kazılarda, şiddet kullanımına ait ilk araçlar, mağaralarda ve açık hava yerleşkelerinde, insan türüyle yaşıt ve onunla başat olarak ele geçmektedir. Günümüz insanının atası olduğu kabul edilen Homo Sapiens’in ortaya çıktığı üst paleolitik evrede, yakın mesafe silahı olan mızrak (ucu) ve (taş) baltalar ile uzak mesafe silahı olan ok (uçları) bol miktarda kullanılmaktadır. Hatta neolitik çağa ait bazı insan kafataslarında silah yarası izi saptanmıştır.’’²⁴

Öte yandan ‘‘Sami Akadların kültürel etkisiyle, Sümerlerde başlayan tanrıların dünyevileşme süreci, Sümer kentleri arasında şiddetli savaşların ateşleyicisi olmuştur. M.Ö 2000’li yılların başlarından itibaren ise kişilere savaşlar kazandıran bireysel tanrıların yerini yavaş yavaş milli tanrılar almaya başlamıştır.’’²⁵

Diğer taraftan çok tanrılı dinlerin etkili olduğu Hindistan ve Çin gibi doğu ülkelerinde ise daha farklı bir durum söz konusudur.

‘‘Panteon’daki tanrılar hakikat arayışında yol gösterici olmaktan çok, bir ayak bağı görünümündedir. Budha’nın deyişiyle, kendilerini bile samsara (ölüm ve

²¹ R.Moses, ‘‘Şiddet Nerede Başlıyor’’ Çev. A.Kul Cogito 6-7, Şiddet Özel Sayısı, Yapı Kredi Yay, Kış-Bahar, İstanbul 1996, s 23

²² R.Moses, a.g.e. , s.24

²³A. Kurt, a.g.e. . s.445

²⁴ Eyyüp Ay, Din ve Şiddetin Anlak Karelerinden Kesitler, İslamiyat Dergisi, Din ve Şiddet özel sayısı, cilt 5 sayı 1,Anakara (2002), s 15-16

²⁵ Eyyüp, Ay, a.g.e. , s.17

yeniden doğuş) döngüsünden kurtaramayan tanrılar insanoğluna yardım etmekten uzak bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla, nirvanaya ulaşmak için meditasyonla, kişisel erdemlerle ve nihayet aydınlanmayla, önce tanrılar aşılmalıdır.”²⁶

M.Ö 1500’lü yıllarda tarih sahnesine çıkan Yahudilik ile ardılı Hıristiyanlık arasında da derin ayrılıklar bulunmaktadır.

“Nasıralı İsa’nın tanıttığı çıplak ayaklıların tanrısı, Yahudilerin dışı dış mücadele eden, kavminin önünde savaştan savaşa koşturan Yahova’dan (Hıristiyanlığın ortaya çıktığı dönem itibariyle) hiçbir iz taşımamaktaydı. O, daha çok gözyaşlarıyla kalpleri arındırmaya çalışan, bir yanağına tokat atana öbür yanağını çeviren mistik bir sufi gibiydi. Yahudilik salt dünyayı öngören bir dindir ve dünyaya ilişkin tasarımlarını İsrailoğulları eliyle gerçekleştirmeyi planlar. Bu planın gerçekleştirilmesi için de her türlü şiddete başvurmayı mübah kılmıştır.”²⁷

2.3 KİTAPLI DİNLERDEKİ KUTSAL METİNLERDE ŞİDDET İFADELERİ

Bu bölümde dünya üstünde yaşayan insanların nüfus olarak büyük çoğunluğunun mensubu olduğu ve her üçü de tek tanrılı olup kutsal kitaba sahip olan Musevilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet örnek olarak incelenecektir.

Yahudilerin kutsal kitabı Tevrat’ta “tanrı tarafından vaat edilmiş topraklar için oldukça yoğun biçimde savaş teşviki yapılmaktadır. Burada tanımlanan Rab adeta Yahudi olmayanlardan intikam almaya çalışan bir tanrı olarak vasıflandırılır. Tevrat öğretilerinde Yahudi olmayanlar için uygun görülen şey ise barış döneminde kölelik, savaş döneminde ise kılıçtan geçirilme şeklinde belirtilir.”²⁸

²⁶Eyyüp, Ay, a,g,e s 19

²⁷Eyyüp, Ay, a,g,e s 20

²⁸Eski Ahit, Yeşu,16-23; Mısır’dan Çıkış 14:14

Yine Tevrat'ta geçen ifadelerle göre Yahudiler “onlara özgürlüğe kaçış yolunda liderlik eden Musa'ya ve kardeşi Harun'a saldırmışlardır. Onların bu asi ve şiddet eğilimli davranışları, tanrının şiddetine maruz kalmalarına yol açmıştır.”²⁹

Aşağıda sunulan Eski ahitte yer alan bölümlerin incelenmesi konunun daha detaylı anlaşılması açısından faydalı olacaktır

*Üçüncü gün erkekler daha sünnetin acısını çekerken, Yakup'un oğullarından ikisi (Dina'nın kardeşleri Şimon'la Levi) kılıçlarını kuşanıp kuşku uyandırmadan kente girip bütün erkekleri kılıçtan geçirdiler.*³⁰

*Şimon'la Levi kardeştir, Kılıçları şiddet kusar.*³¹

*Musa'yla Harun, «İbraniler'in Tanrısı bizimle görüştü» diye yanıtladılar, «İzin ver, Tanrımız RAB'be kurban kesmek için çölde üç gün yol alalım. Yoksa bizi salgın hastalık ya da kılıçla cezalandırabilir.*³²

*Öfkem alevlenir, sizi kılıçtan geçirtirim. Kadınlarınız dul, çocuklarınız öksüz kalır.*³³

*O kentte yaşayanları kesinlikle kılıçtan geçireceksiniz. Kenti yok edip orada yaşayan bütün halkı ve hayvanları kılıçtan geçireceksiniz.*³⁴

*Tanrınız RAB kenti elinize teslim edince, orada yaşayan bütün erkekleri kılıçtan geçirin.*³⁵

²⁹Baki Adam, Yahudilik ve Şiddet, İslamiyat Dergisi, Din ve Şiddet sayısı, cilt 5sayı 1, Ankara, 2002, s 24

³⁰Yaratılış,34,25

³¹ Yaratılış, 49,5

³²Mısırdan Çıkış, 5,3

³³ Mısırdan Çıkış, 22,24

³⁴ Yasanın Tekrarı, 13,15

³⁵ Yasanın Tekrarı, 20,13

RAB kenti ve kralını İsraililer'in eline teslim etti. Yeşu kentin bütün halkını kılıçtan geçirdi. Tek canlı bırakmadı. Kentin kralına da Eriha Kralı'na yaptığıının aynısını yaptı.³⁶

RAB Lakiş'i İsraililer'in eline teslim etti. Yeşu ertesi gün kenti aldı. Livna'da yaptığı gibi, halkı ve kentteki bütün canlıları kılıçtan geçirdi.³⁷

Kenti aynı gün ele geçirdiler. Lakiş'te yaptığı gibi, halkı ve kentteki bütün canlıları o gün kılıçtan geçirip yok ettiler.³⁸

İsraililer kentteki bütün canlıları kılıçtan geçirip yok ettiler. Soluk alan bir tek kişiyi esirgemediler. Ardından Yeşu Hasor'u ateşe verdi. Böylece bütün bu kentlerle krallarını ele geçirdi. RAB'bin kulu Musa'nın buyruğu uyarınca hepsinin kılıçtan geçirip yok etti. Bu kentlerdeki bütün mal ve hayvanları ganimet olarak aldılar, insanların tümünü ise kılıçtan geçirip öldürdüler; soluk alan bir tek kişiyi esirgemediler.³⁹

Kadın erkek, çoluk çocuk demeden kâhinler kenti Nov'un halkını kılıçtan geçirdi. Sığırları, eşekleri, koyunları da öldürdü.⁴⁰

RAB bir melek göndererek Asur Kralı'nın ordugâhındaki bütün yiğit savaşçıları, önderleri, komutanları yok etti. Asur Kralı utanç içinde ülkesine döndü.⁴¹

³⁶Yeşu 10,30

³⁷Yeşu 10,32

³⁸Yeşu 10,35

³⁹Yeşu 11,11-14

⁴⁰1.Samuel 22,19

⁴¹2.Tarihler 32,21

*RAB sizin için savaşacak, siz sakin olun yeter.*⁴²

*Savaş eridir RAB, Adı RAB'dir.*⁴³

Gerçekten ‘‘Yahudilik, Tanrının hem İsrailoğullarının dūřmanlarına hem kendilerine uyguladığı korkunç şiddet olaylarının içinde doğup bŸyŸmŸřtŸr. Deyim yerinde ise Yahudilik için Tanrı, bizzat kendisi kan akıtmıştır.’’⁴⁴

Yahudilikte yer alan Tanrı algılaması adeta korku Ÿzerine kurulmuştur. ‘‘Tanrının İsrailoğullarına uyguladığı şiddet, onların tanrı anlayışını etkilemiştir. Onlar tanrıyı korkunun ve dehşetin gŸcŸ olarak tanımlışlardır. Peygamberler, İsrailoğullarını sŸrekli tanrı korkusuyla uyarmışlardır.’’ Adeta tanrı gazap ve Ÿfke ile birlikte bilinmektedir. Nitekim Ninova’ya peygamber olarak gŸnderilen Yunus, İsrailoğullarına merhamet edip cezalandırmayan tanrıya gŸcenir ve Ÿfkelenir.⁴⁵

Diğer yandan Hıristiyanlığa bakacak olursak, ‘‘Hıristiyanlığın ortaya çıkışından ilk Ÿç asra kadar ana ilkesinin barış olduğu sŸylenebilir. Hiç kuşkusuz bunda Hz. İsa’nın İncil’de geçen şu sŸzlerinin Ÿnemli katkısı olmuştur.’’⁴⁶

‘‘KŸtŸye karşı direnmeyin, sağ yanağınıza bir tokat atana ŸbŸr yanağınızı da çevirin... Size zulmedenler için dua edin...’’⁴⁷ ‘‘Kimseden Ÿ almayın, bunu Tanrının gazabına bırakın... DŸřmanın acıkmışsa doyrur, susamışsa su ver. Bunu yapmakla onu utanca boğarsın.’’⁴⁸

Ancak M.S. 4. yy’dan başlayarak Hz. Davut benzeri İsrailoğulları peygamberlerinin savaşlarından hareketle dini kaynaklı savaşa izin verilmiştir. ‘‘Bu

⁴²Mısrıdan ıkış 14,14

⁴³ Mısrıdan ıkış 15,3

⁴⁴ Baki Adam, Yahudilik ve şiddet, İslamiyat Dergi, Din ve şiddet sayısı, cilt 5sayı 1, Ankara, 2002, s 24

⁴⁵ Yunus 3,10 - 4,1-5

⁴⁶ A. Kurt, a.g.e. , s.446

⁴⁷Matta, 6:38-40; Luka,6:29-30

⁴⁸Romalılar,12:19-20

gerekçe on birinci ve on üçüncü yüz yıllar arasında gerçekleşen Haçlı seferlerinin de dini dayanağını oluşturmuştur. »⁴⁹

Din kaynaklı savaşa örnekleri sadece orta çağ Haçlı seferleri ile sınırlı kalmamış Avrupa kendi içinde de yaklaşık yüz yıl süren mezhep savaşları yaşamıştır.

İncil de yer alan Yeni Ahit bölümü incelendiğinde savaş izni için gösterilen nedenler daha iyi anlaşılır.

*Savaş ve isyan haberleri duyunca telaşlanmayın. Önce bunların olması gerek, ama son hemen gelmeyecek.*⁵⁰

*Olağan insanlar gibi yaşıyorsak da, insansal güce dayanarak savaşmıyoruz. Çünkü savaşımızın silahları insansal silahlar değil, kaleleri yıkan tanrısal güce sahip silahlardır.*⁵¹

*Oğlum Timoteos, senin hakkında önceden söylenen peygamberlik sözleri uyarınca, bu buyruğu sana emanet ediyorum. Öyle ki, bu sözlere dayanarak iyi savaşı sürdüresin.*⁵²

*Gökte savaş oldu. Mikail'le melekleri ejderhayla savaştılar. Bunun üzerine ejderha kadına öfkeleni. Kadının soyundan geriye kalanlarla, Tanrı'nın buyruklarını yerine getirip İsa'ya tanıklıklarını sürdürenlerle savaşmaya gitti.*⁵³

Onun çocuklarını salgın hastalıkla öldüreğim. O zaman bütün kiliseler, gönülleri ve yürekleri denetleyen

⁴⁹ A. Kurt, a.g.e. , s.445

⁵⁰ Luka 21,9

⁵¹ 2.Korintliler 10,3-4

⁵² 1.Timoteos 1,18

⁵³ Vahiy 12,7-12,17

*ben olduğumu bilecekler. Her birinize yaptıklarınızın karşılığını vereceğim*⁵⁴

*Canını bulan onu zayi edecektir; benim uğruma canını zayi eden onu bulacaktır*⁵⁵

*Nitekim Kutsal Yasa uyarınca hemen her şey kanla temiz kılınır, kan dökülmeden bağışlama olmaz.*⁵⁶

*Kutsalların ve peygamberlerin kanını döktükleri için, içecek olarak sen de onlara kan verdin. Bunu hak ettiler.*⁵⁷

*Kanım imanınızın sunusu ve hizmeti üzerine adak şarabı gibi dökülecek olsa da seviniyor, hepinizin sevincine katılıyorum.*⁵⁸

*Yeryüzünün dört bucağındaki ulusları -Gog'la Magog'u- saptırmak, savaş için bir araya toplamak üzere zindandan çıkacak. Toplananların sayısı deniz kumu kadar çoktur.*⁵⁹

İslami kaynaklar, İslamiyet'in öncelikle barış taraftarı olduğu⁶⁰, insan hayatına son derece önem verdiği⁶¹ ikinci planda savaş (cihat) dini olduğunu belirtirler.⁶² İslam dini ile ilgili temel hükümlerin yer aldığı Kuran ve hadislere bakıldığında

⁵⁴ Vahiy 2,23

⁵⁵ Matta, 10:34,36, 39

⁵⁶ İbraniler 9,22

⁵⁷ Vahiy 16,6

⁵⁸ Filipililer 2,17

⁵⁹ Vahiy 20,8

⁶⁰ Peygamber (sav)'in şöyle dediğini işittim: “ İnsanların arasını bulmak, insanları barıştırmak için yalan söyleyen kimse gerçekte yalancı değildir.(Buhari, Kütübü Sitte, Sulh, 2, c.3, s.166)

⁶¹ Kim, bir insanı, bir can karşılığı veya yeryüzünde bir bozgunculuk çıkarmak karşılığı olmaksızın öldürürse, o sanki bütün insanları öldürmüştür. Her kim de birini (hayatını kurtararak) yaşatırsa sanki bütün insanları yaşatmıştır.(Maide 5,32)

⁶² Kendilerine savaş açılan Müslümanlara, zulme uğramaları sebebiyle cihad (savaşmaları) için izin verildi. (Hac 22,39)

savaşın tavsiye ve temenni edilmediği ancak gerekli olduğu halde savaşılması hususunda emir ve tavsiyeler olduğu görülmektedir.⁶³

Kuran'ın içeriği detaylı olarak incelendiğinde “savaşın iki temel nedeninin ön plana çıktığı görülür. İlk neden Müslümanların din özgürlüğünün ortadan kalkması veya tehlikeye girmesi ikinci neden ise yurtlarından çıkarılmak ve inançlarından dolayı öldürülmek istenmeleridir. Kuran bu iki durumun düzeltilmesine değin Müslümanlara savaşma izni vermektedir.”⁶⁴ Yapılan açıklamalar ışığında Kuran da yer alan şiddet içerikli ifadeler ise şu şekilde örneklendirilebilir;

*Allah yolunda savaşın ve bilin ki Allah, her şeyi iştir ve bilir.*⁶⁵

*Ey iman edenler! Tedbirinizi alın; bölük bölük savaşa çıkın yahut (gerektiğinde) topyekûn savaşın.*⁶⁶

*İman edenler Allah yolunda savaşsınlar, inanmayanlar ise tağut (batıl davalar ve şeytan) yolunda savaşsınlar.*⁶⁷

*Fitne ortadan kalkıncaya, din tamamen Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın!*⁶⁸

*Eğer antlaşmalarından sonra yeminlerini bozarlar ve dininize saldırırlarsa, küfrün önderlerine karşı savaşın.*⁶⁹

⁶³ Eğer onlar sizden uzak durur, sizinle savaşmayıp size barış teklif ederlerse; Allah, onlara saldırmak için size bir yol (yetki) vermemiştir.(Nisa 4,90) ve Size karşı savaş açanlara, siz de Allah yolunda savaş açın. Sakın aşırı gitmeyin, çünkü Allah aşırıları sevmez (Bakara, 2, 190)

⁶⁴ Bakara,2:190-193; Tevbe, 9:36-123; Enfal, 8:39

⁶⁵ Bakara 2,244

⁶⁶ Nisa 4,7

⁶⁷ Nisa 4,76

⁶⁸ Enfal 8,39

⁶⁹ Tevbe 9,12

*Size karşı savaş açanlara, siz de Allah yolunda savaş açın. Sakın aşırı gitmeyin, çünkü Allah aşırıları sevmez.*⁷⁰

*Allah, kendi yolunda kenetlenmiş bir yapı gibi saf bağlayarak savaşanları sever.*⁷¹

*Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı. Hüre hür, köleye köle, kadına kadın (öldürülür). Ancak her kimin cezası, kardeşi (öldürülenin velisi) tarafından bir miktar bağışlanırsa artık (tarafklar) hakkaniyete uymalı ve (öldüren) ona (gereken diyeti) güzellikle ödemelidir.*⁷²

*Nice peygamberler vardı ki, beraberinde birçok Allah erleri bulunduğu halde savaştilar da, bunlar, Allah yolunda başlarına gelenlerden dolayı gevşeklik ve zaaf göstermediler, boyun eğmediler.*⁷³

*Onları (size karşı savaşanları) yakaladığınız yerde öldürün. Sizi çıkardıkları yerden siz de onları çıkarın. Fitne, adam öldürmekten daha kötüdür.*⁷⁴

Dinlere ait kutsal metinlerde ve kaynaklarda belirtilen emir ve kuralları kısaca bu şekilde özetleyebiliriz. İşte bu noktada şu temel soruya cevap bulmak gerekmektedir. Dinlere ait inanış ve davranış esasları bu şekilde belli ise tarih boyunca dinler ve dinin algılanma biçimleri nasıl değişmiştir? Başka bir ifade ile her insan, dinini diğer inananlar gibi mi algılamakta ve yaşamaktadır.

İnsanların aynı dine inanmalarına rağmen inançları ile ilgili kabul ve uygulamalarının ana hususlar dışında tamamen aynı olması mümkün değildir. Çünkü insanların ihtiyaç, sıkıntı, beklentileri, iç dünyaları ile ilgili hisleri ve parçası

⁷⁰ Bakara, 2, 190

⁷¹ Saff 61,4

⁷² Bakara 2,177-178

⁷³ Al-i İmran 3,146

⁷⁴ Bakara 2,191

oldukları toplumun yaşam şartları aynı değildir. Her insanın kişiliği gereği temayül ve algılamaları farklıdır.

Dinler tarihi incelendiğinde “hemen her dinin en azından ortaya çıkma ve yayılma sürecinde içeriğinde şiddet bulunan safhalardan geçtiğini görürüz.”⁷⁵ Ayrıca dinlerin temelinde yer alan çilecilik, inziva, bireyin kendini dünyadan tecrit etmesi ve bu yöntemlerle tanrıya yaklaşma inancı ile kurban ritüeli dinin temelinde mazoşist eğilimler ve şiddet olduğu tezlerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.⁷⁶ İsa'nın çarmıha gerilmesi Hıristiyanlıkta, İsrailoğullarının Mısır'da yaşadıkları zorluklar ve Mısır'dan çıkarılışları Musevilikte, Peygamberin torunu olan Hüseyin'in şehit edilmesi ve Kerbela olayı Şii inancında şiddet içerikli olayların sembolleştiğinin adeta kanıtıdır.⁷⁷

2.4 DİNLERDE YER ALAN ŞİDDET İÇERİKLİ KUTSAL KAVRAMLAR

2.4.1 KURBAN

Kurban ritüeli; insanla birlikte yeryüzünde var olmuş, ilk insan ve inançla başlayarak günümüze kadar süregelmiş bir ritüeldir diyebiliriz. Bu durumun doğal bir sonucu olarak kurban her toplumda farklı kelimeler ve anlamlarla ifade edilmiştir. “Kurban” kelimesinin modern batı dillerindeki karşılığı Fransızca ve İngilizce’de *sacrifice*, İspanyolca ve İtalyanca’da *sacrificio*, Almanca’da *opfer*, İsveç ve Danimarka dillerinde ise *offer* şeklindedir.

Görüldüğü gibi modern Batı dillerinin çoğunda “kurban” *sacrifice* kelimesi ve benzerleri ile ifade edilmektedir. “*Sacrifice* Latince *sacer* ‘kutsal’ ve *facere* ‘yapmak’ kelimelerinin birleşimiyle oluşmuş *sacrificium* sözüyle ilişkilidir. Almancada ve İskandinav dillerinde “kurban” anlamına gelen *opfer* ya da *offer*

⁷⁵ Baki Adam, Yahudilik ve Şiddet, İslamiyat Dergisi, Din ve Şiddet özel sayısı, cilt 5sayı 1, Ankara, 2002, s 27

⁷⁶ A. Kurt,a.g.e. , s.447

⁷⁷ Ejder Okumuş, Dinin Meşrulaştırma Gücü, Ark Yayınları, İstanbul, 2005, s.93

kelimeleri ise İngilizce *offer* “sunmak, sunu” sözüyle ortak etimolojiye dayanmaktadır ve burada sözü edilen sunu kutsal bir anlam içermektedir.”⁷⁸

Türkçe’deki kurban kelimesinin kökeni ise Arapça’ya dayanmaktadır. Arapça’nın en eski şekillerinden biri olan Akadça’daki *qarabu* ya da *karabu* köklerinden gelir; ilkinin anlamı “yaklaşmak, yakınlık kurmak”, ikincisinin anlamı ise dua etmek, yakarmaktır”⁷⁹. Her iki fiilin anlamı da hem bugünkü kurban kelimesinin anlamıyla hem de genel anlamda kurban etmenin mantığıyla örtüşmektedir. Çünkü “kurban tanrıyla yakınlık kurmak için yapılan dua ve yazarların bir türüdür. Bir başka deyişle dua ve yazarların elle tutulur hediyelerle güçlendirilmesidir.”⁸⁰

Türk Dil Kurumu’nun sözlüğünde ise kurban sözü için beş farklı anlam verilmiştir:

“1. Dinin bir buyruğunu veya bir adağı yerine getirmek için kesilen hayvan

2. Müslümanlarda kurban bayramı

3. Bir ülkü uğrunda feda edilen veya kendini feda eden kimse

4. Bir kazada veya felakette ölen kimse

5. Maddi ve manevi bakımdan felakete sürüklenmiş veya insani değerlerini yitirmek zorunda kalmış veya bırakılmış kimse”⁸¹

Kurban kavramını yukarıda verilen bilgiler ışığında ve çalışmanın özüne uygun olarak “tanrı veya yüce varlıklara karşı şükran duygularını ifade etme, bir dilekte bulunma ya da günahlara kefarete olma gibi nedenlerle sunulan hediye”⁸² veya ruhani bir güç kaynağı ile – onun gücüne duyulan ihtiyaçtan dolayı- ilişki

⁷⁸ Fatma Sevinç, Hititlerde Ölülere ve Yeraltı Tanrılarına Sunulan Kurbanlar, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2007 s 12

⁷⁹ www.diyamet.gov.tr/turkish/dok/kurban.pdf

⁸⁰ Fatma Sevinç, a.g.e, s 12

⁸¹ Türkçe Sözlük, Türk Dil kurumu, Türk Tarih Kurumu Basım evi, Ankara, 1998 s 1409

⁸² M. Ali Kirman, a.g.e. , s.134

kurmak için herhangi bir şeyin yok edilmesi ya da tahrip edilmesi sırasında yapılan ayin olarak tarif edilebilir.⁸³

İnsanlar için değeri olan hemen her şey sunu olarak kullanılabilir. Canlı (kanlı) kurbanlıklar olabildiği gibi cansız (kansız) kurbanlıklar da olmakta veya bunların yerini sembolik bir şey de alabilmektedir. “İlkel dinlerde kurbanın hayatının yok edilmesiyle tanrıya hayat ve güç geldiğine inanılmaktadır. Bundan dolayı sunulan kurbanların besili ve sağlıklı olmasına özen gösterilmiştir. Hayat, kurban aracılığıyla tanrısal kaynağına dönmekte ve o kaynağın gücünü yani hayatını yenileyip tazelenmektedir. Hayat, hayatla beslenmektedir.”⁸⁴

“Kurban olarak sunulan şey ile tanrıya olan yakarış, ona karşı şükür ve minnet duygusu, günahlardan pişmanlık ve geleceğe yönelik istek ve temenniler dile getirilirken; bir başka yönden bu vesileyle kutsala özgü gizli bilgilere ulaşma kutsal alanla iletişim kurarak normal insanlar için sıra dışı olan güç ve yetiler elde etmesini de hedeflemektedir.”⁸⁵

Sunulan varlığın ne olacağı toplumun kültürüne göre farklılık gösterir. “Bazen tanrısal özellik atfedilen insanların dahi kurban edilebildiğini görüyoruz. Burada feragat edilen şey bu materyaller dışında bizzat hayatın kendisidir. Kurban olarak sunulan varlıkları kanlı kurban, kansız kurban (takdime), vekil (bedel) kurbanı ve ilah kurbanı (tanrısal takdime) olmak üzere dört başlık altında inceleyebiliriz.”⁸⁶

A. KANLI KURBAN

Bazı toplumlarda kurban olarak sunulan hayvan veya insanın kanı, ayinin en önemli kısmını oluşturmaktadır. “Ayinsel öldürme yani kanlı kurban olayına

⁸³ Fatma Sevinç, a.g.e, s 12

⁸⁴Nermin Öztürk, İlahi Dinlerde Yemin, Keffaret Ve Kurban, Selçuk üniversitesi İlahiyat Dergisi, 2002, Sayı: 13 s 171

⁸⁵ Safa Kaçmaz, http://toplumvetarih.blogcu.com/kurban-in-kokeni-ve-eski-harran-da-kurban_4799611.html

⁸⁶Asiye Aydın, Yahudilikte Kurban Fenomeni, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Kayseri, 2005,s 19

çiftçiler arasında sık olarak rastlanır. Onların kurban sunmadaki amacı verimliliği sağlama ve devam ettirmedir. Zira kan kutsal güç yüklü bir maddedir, bu güçten yararlanmak gereklidir. Kanlı kurbanlar insanlar ve hayvanlardır. İnsanlardan kurban olarak dini inancın özelliklerine göre erkek, kadın ve çocuklar belirli şartlar altında seçilerek yine belirli zaman ve şekillerde kurban edilir.

“Özellikle Eski Samilerde insan kurbanının çok yaygın olduğu tespit edilmiştir. Tunçtan yapılan tanrı Baal heykelinin fırın şeklindeki karın kısmında çocuklar yakılarak, kendisinin doyurulduğu, Fenikelilerin de en çok sevdikleri çocuklarından birini salgın hastalık, kuraklık veya savaşta yenilme gibi büyük felaket günlerinde Tanrı Baal’e kurban ettikleri bilinmektedir.”⁸⁷

“İnsan kurban etme, uygulaması İnkalar tarafından imparatorluğu bir arada tutan devlet dininin ve imparatorluk ideolojisinin bir parçası haline getirilmiştir. Altı ile on yaşında çocukların *Capac Hucha* adı verilen önemli politik bir ayinde başkent Cuzco’da düzenlenen törende hayvanlardan sonra rahipler tarafından alkol ve diğer maddelerle uyuşturularak kurban edildiği bilinmektedir.. Arkeologlar Andlar’ın her yerinde çocuk kurban edildiğini saptamışlardır.”⁸⁸

Toplumların yerleşik hayata geçmeleri ve yaşam biçimlerinin değişmesine paralel olarak her toplum kendi kültürüne uygun hayvanları seçtiği görülmektedir. “Çiftçi toplumlar koyun, sığır, kümes hayvanları gibi ev hayvanlarını, avcı-göçebe toplumlar ise at, ren geyiği gibi hayvanları seçerler. Ancak kurban olarak sunulacak hayvanın özellikleri kutsal kabul edilen varlık tarafından belirlenmiştir. Gök tanrılarına parlak renkli, yer altı tanrılarına ölümlere veya korkulan şeytani varlıklara siyah renkli hayvanlar sunulmaktadır.”⁸⁹

Kurbanlık hayvanlar bazen kan akıtılmak suretiyle sunulurken bazen de boğazları sıkılarak veya bir bataklıkta boğularak sunulur. Bir hayvan kanı akıtılmadan sağ olarak kutsal varlığa vakfedilerek de sunulabilir.

⁸⁷ Nermin Öztürk, a.g.e., s 172

⁸⁸ http://derssaatimiz.blogcu.com/inkalarin-cocuk-kurbanlari_29522001.html

⁸⁹ Nermin Öztürk, a.g.e. , s.176

“Çoğu kere hediye olarak sunulan varlıklar tanrının sembolik temsili hatta onun tecessümü olarak kendisine kurban sunulan tanrı ile yakından irtibatlandırılır. Nitekim Hint Vedalar’ında yer alan kurban törenlerinde göğün boğası *İndra*’ya boğa, güneş tanrısı *Surya*’ya beyaz bir erkek keçi sunulduğu halde gece ve sabah tanrıçası beyaz buzağısı olan siyah bir ineğin sütünü kabul etmektedir.”⁹⁰

B. KANSIZ KURBANLAR (SUNULAR)

Kansız sunular çok geniş bir alana sahiptir. Özellikle bitkiler bu sunu kapsamdadır. “Çiftçilerin sunduğu ilk ürünler, fırında pismiş yiyecekler, bitkilerden elde edilen yağ vb. gibi ürünler; yere dökülen su, şarap gibi bira ve diğer alkollü içecekler, süt ya da süttten yapılan ürünler takdime olarak adlandırılır. Bu tip ürünler daha çok kutsal varlığın ihtiyacını karşılamaya yöneliktir.”⁹¹ Ayrıca tanrıyı memnun etmek amacıyla güzel kokular da sunulabilir. “Kansız kurban olarak sunulan cansız maddeler arasında kumaşlar, elbiseler, mücevherler, para, kıymetli taslar, silahlar, metalden yapılmış eşyalar ve para da vardır. Çinlilerin de sunu olarak ipek kumaş parçaları ve yeşim taşı kullandıkları bilinmektedir.”⁹²

C. VEKİL (BEDEL) KURBANI

Bedel kurbanının en yaygın şekli çeşitli toplumlarda “insan yerine bir hayvanın kurban edilmesidir. Yine bedel kurbanının diğer şekli insanın tamamı yerine onun eli, kulağı, burnu, vücudundan açtığı yaralardan çıkan kanı gibi bir parçasının sunulmasıdır ki, çeşitli toplumlarda uygulanan sünnet de bu kapsamdadır. Bedelin diğer bir şekli de insan şeklinde yapılmış figürler, resimler, büst ve heykellerin kullanılmasıdır. “Gerçek hayvan kurban edemeyen fakir halk da onların

⁹⁰ http://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Hint_mitolojisi&action=edit&redlink=1

⁹¹ Asiye Aydın, Y.Y.L.T. ,s 20

⁹² Nermin Öztürk, a.g.e. ,s.173

hamurdan yapılmış heykelciklerini sunmuştur.’’⁹³ Hindistan’da ‘‘bir aslan, kaplan veya insan kurban edilmesi gerektiğinde tereyağı, macun ya da arpa unundan bir aslan, kaplan veya insan tasviri yapılıp, bunlar kurban edilmiştir.’’⁹⁴

Konuya farklı bir örnek verecek olursak, ‘‘bir Hindu bir maymunu, kobra yılanını *Tanrı Vişnu*’ya tapanların önünde öldürdüğü ya da kötü bir davranışta bulunduğu cezası bir insanı kurban edip sonra onu yeniden diriltmesidir. Bunun için kurbanlık insanın koluna bir yara açılır ve kan akıtılır, ardından kurbanlık kişi temsili olarak ölür. *Tanrı Vişnu*’ya tapan birinin kalçasından akıtılan birkaç damla kan serpilerek ölen kurban diriltilir. Bu ayindeki taklit ölüm ve dirilmenin gerçek olduğuna inanılır.’’⁹⁵

D. İLAH KURBANİ

Bazı durumlarda soyut bir tanrının kendisinin ya da tanrı olarak kabul edilen bir insanın da kurban olarak sunulduğunu görülmektedir. ‘‘Tanrı kurbanı bir başka tanrıyı veya üçüncü bir tanrıyı meydana getirmek için ifa edilirdi; ancak bu duruma daha çok mitolojide rastlıyoruz. Bir insanın tanrı yerine kurban edilmesi ise bir ilkin tekrarı şeklindedir. Hıristiyanlıkta gördüğümüz *Evharistiya* ayininde temsil edildiği şekli ile İsa; hem kurbanı sunan hem de kurban olarak sunulandır.*

MUSEVİLİK’TE KURBAN

Eski Ahit’te kurban karşılığında kullanılan en eski ve en kapsamlı terim bağış veya vergi anlamına gelen ‘‘minha’’dır.⁹⁶ ‘‘Minha kullanılan en eski terim olduğu için hem kanlı hem de kansız bütün kurban terimlerini kapsadığını söyleyebiliriz.

⁹³ James G. Frazer, Altın Dal, (çev: Mehmet H. Doğan), İstanbul 1991, c:1, s.83.

⁹⁴ James G. Frazer, a.g.e, s.246

⁹⁵ The Encyclopaedia of Religion, ‘‘Sacrifice’’md.

*İsa’nın insanlığın kurtuluşu için kurban edildiğine dair bkz; İbraniler 9-25,26 Yuhanna 3-16

⁹⁶ Tekvin, 4/3, Hakimler, 13/9

Yahudilikte ayrıca kurban kelimesi karşılığında, gorban, isheh, zebah, gibi kelimeler de kullanılmıştır.⁹⁷

“Gorban ‘g-r-b’ kökünden gelir ve ‘yaklaştıran şey’ anlamındadır. İsheh kelimesi önceleri ateşle yakılan takdime daha sonraları ise hediye, zebah ise kan dökmeyi gerektiren ritüeller için kullanılan kelimelerdir. Bir de ‘mizbah’ kelimesi vardır ki bu kelime ile kurbanın sunulduğu yer ifade edilir.”⁹⁸ Yahudilikte zamana bağlı olarak kurban günlük, aylık ve yıllık olarak ayrılmıştır.

Günlük kurban her gün sabah-akşam sunulması gereken kurbanlardır. Kutsal Kitapta bu konu şöyle anlatılır;

“ve mizbah üzerinde takdim edeceğin budur: daima her gün birer yıllık iki kuzudur. Bir kuzuyu sabahleyin takdim edeceksin; öbür kuzuyu akşamüstü takdim edeceksin ve kuzunun biriyle ‘dörtte bir hin’⁹⁹ ezilmiş zeytinyağıyla yoğrulmuş ince un ve dökülen takdime için dörtte bir hin şarap takdim edeceksin. Ve öbür kuzuyu akşamüstü takdim edeceksin, hoş koku, Rabbe ateşle yakılan takdime olarak ona sabahın ekmek takdimesi gibi ve dökülen takdime takdimesi gibi yapacaksın. Nesillerinizce, toplanma çadırının kapısında, Rabbin önünde, daimi yakılan takdime olacaktır; sana söylemek için orada sizinle buluşacağım”¹⁰⁰

Aksam üstü sunulan kurbanın yakılarak sunulduğu açıkça görülmekle birlikte “günlük kurbanı 4. Antiokus Epifanes döneminde ara verilse de, Yudas Makkabi döneminde yeniden düzenlenmiştir.”¹⁰¹ Haftalık kurban haftanın sebt gününde (cumartesi) günü sunulan kurbandır. Bu kurbanlar şöyle açıklanır:

⁹⁷ Yusuf Besalel, Yahudilik ansiklopedisi, Gözlem yay. İstanbul 2001

⁹⁸ Ugo Bianchi, Dinler Tarihi Araştırma Yöntemleri, çev. Mustafa Ünal, s.59

⁹⁹ Dörtte bir hin": Yaklaşık 0,9 lt. 29:40 "Onda bir efa": Yaklaşık 1.3 kg.

¹⁰⁰ Çıkış, bab. 29/38-42

¹⁰¹ Daniel, bab 8/11-13

“Sebt gününde birer yıllık iki erkek kuzu ve ekmek takdimesi olarak yağla yoğrulmuş ‘efanın’¹⁰² onda ikisi ince un ve onun dökülen takdimesi arz edilecektir, daimi yakılan takdimededen ve onun dökülen takdimesinden başka her Sebtin yakılan takdimesi budur.”¹⁰³ Aslında sebt gününde meskenlerde ateş yakılması yasaklanmıştır.¹⁰⁴ Ancak kutsal mekânda yanan ateşin hiçbir zaman söndürülmemesi kuralı¹⁰⁵ bu günde yakılan takdimenin sunulmasını sağlamıştır. Haftalık kurbanda yakılan kurbanın yanında sunulan takdimeler günlük kurbanda sunulanın iki mislidir.

İsrailoğullarına her ayın başında kurban kesmeleri emredilmiştir.

*“Aylarınızın başlarında Rabbe yakılan takdime olarak iki genç boğa ve bir koç, birer yıllık kusursuz yedi erkek kuzu ve her boğa için ekmek takdimesi olarak yağla yoğrulmuş efanın onda üçü ince un ve tek koç için ekmek takdimesi olarak yağla yoğrulmuş efanın onda ikisi ince un ve her kuzu için ekmek takdimesi olarak yağla yoğrulmuş efanın onda biri ince un, yakılan takdime, hoş koku olarak Rabbe arz edeceksiniz. Ve onların dökülen takdimeleri, bir boğa için yarım hinve koç için hinin üçte biri ve bir kuzu için hinin dörtte biri şarap olacak; yılın aylarından her ayın yakılan takdimesi budur. Daimi yakılan takdimededen ve onun dökülen takdimesinden başka Rabbe suç takdimesi olarak bir teke arz edilecektir”.*¹⁰⁶

Yahudilikte her ay sunulan kurban için bu bab dışında çok fazla açıklamaya rastlanmamaktadır. Kutsal Kitap’ta daha çok dini bayramlar ve bu günlerde sunulacak kurbanlar üzerinde durulmuştur. Tevrat’ta İsrailoğullarının yılın belirli günlerinde çeşitli bayramlar adı altında kurban sunusunda buldukları anlatılır. Bu

¹⁰² İbranice "Efa", yaklaşık 22 litrelik bir ölçek

¹⁰³ Sayılar, bab. 28/9-10

¹⁰⁴ Çıkış, bab. 35/3

¹⁰⁵ Levililer, bab. 6/5-6

¹⁰⁶ Sayılar, bab. 28/11-15

sunular ilk doğan çocuklar¹⁰⁷, ilk mahsul¹⁰⁸, öşürlerin ilk destesi¹⁰⁹, ilk hamurun¹¹⁰ takdimi şeklinde olup bu sunular Tanrı'nın payı şeklinde düşünülmüştür.

Toplumların çoğunda gördüğümüz 'her şey Tanrının malıdır' inanişinin sonucu olarak insanlar sahip oldukları her şeyi Tanrı'ya borçludur ve bu borcunun gereği olarak Tanrının payını yani sunulacak olan kurban sunusunu sunmadan kendi sahip oldukları şeyleri kullanmazlardı.. "Bu durum İsrailoğullarında sonraki dönemlerde kâhinlerin kazandığı öneme binaen kâhin gelmeden kavmin kurban etinden yapılan yemeğe başlamaması sekline dönüşmüştür."¹¹¹.

Tanrı'ya sunulan ilk mahsul, ilk doğanlar, hamurun ilkinin de aynı işlevi gördüğünü söyleyebiliriz. İbranilerin yıllık kurbanlarını bayramlar adı altında yılın belli günlerinde sunarlar. Yahudilerin en önemli bayramları Fısıh bayramı ve bu bayramla birlikte kutlanan mayasız ekmek bayramı, İlk mahsul bayramı veya Haftalar bayramı, Hanuka, Purim, Yom Kippur, Hasat ya da Çadırlar bayramı, İbrani yeni yıl bayramıdır.

HİRİSTİYANLIKTA KURBAN

Hıristiyanlıkta İncillerle uygulama arasında çelişkiler söz konusudur. "Hem Markos¹¹² hem de Luka¹¹³ incilinde Hz İsa'nın Yahudilikteki Fısıh Kurbanını kestirdiği, bu kurbandan fısıh yemeğini hazırlattığı havarileriyle birlikte yediği anlatılmıştır. Yine İncillerde fısıh yemeğinin, kurban edilmiş kuzu eti ile mayasız ekmekten oluştuğu ifade edilir."¹¹⁴

¹⁰⁷ Çıkış bab. 13/23, Çıkış bab. 13/29

¹⁰⁸ Levililer, bab. . 23/9

¹⁰⁹ Sayılar, bab. 15/18-21

¹¹⁰ I.Samuel, bab. 10/ 12-15

¹¹¹ I.Samuel, bab. 10/12-15

¹¹² Markos 14/22-30

¹¹³ Luka 22/7-14

¹¹⁴ <http://www.fikriyat.net/modules.php?name=News&file=article&sid=26>

Hıristiyanlıkta yer alan fışh yemeği Yahudiler içinde çok önemli bir inanıştır. İsrailoğullarının özgürlüklerine kavuşarak Mısır'dan çıkışının kutlanması ve Tanrının anılma bayramıdır. Bu bayram ve öncesinde yaşanan olaylar İncil'de anlatılmaktadır.

Firavunun sarayında en üst yöneticilerden biri durumuna gelen Yusufun ölümünden sonra başa geçen yeni yönetimin İsrail halkına yaptığı ağır işkenceler sebebiyle Musa, halkını Mısır'dan çıkarmak için Firavun'la konuşur, ama sonuç alamaz. Tanrı Mısır'ın üzerine bir dizi felaket getirir; zalim Mısır yönetimi bir türlü pes etmez. Sonunda Tanrı onların ilk doğanlarının üzerine ölüm meleğini gönderir;

“RAB Mısır'da Musa'yla Harun'a, 'Bu ay sizin için ilk ay, yılın ilk ayı olacak' dedi. 'Bütün İsrail topluluğuna bildirin: Bu ayın onunda herkes ailesine göre kendi ev halkına birer kuzu alacak. Eğer bir kuzu bir aileye çok geliyorsa, aile bireylerinin sayısı ve herkesin yiyeceği miktar hesaplanacak ve aile kuzuyu en yakın komşusuyla paylaşabilecek. Koyun ya da keçilerden seçeceğiniz hayvan kusursuz, erkek ve bir yaşında olmalı. Ayın on dördüne kadar onu besleyeceksiniz. O akşamüstü bütün İsrail topluluğu hayvanları kesecek. Hayvanın kanını alıp, etin yeneceği evin yan ve üst kapı sövelerine sürecekler.”¹¹⁵

“O gece Mısır'dan geçeceğim. Hem insanların hem de hayvanların bütün ilk doğanlarını vuracağım. Mısır'ın bütün ilahlarını yargılayacağım. Ben Rab'bim. Bulunduğunuz evlerin üzerindeki kan sizin için belirti olacak. Kanı görünce (size dokunmadan) geçeceğim. Mısır'ı cezalandırırken, ölüm saçan, size hiçbir zarar vermeyecek. Bugün sizin için anma günü olacak. Bu günü Rab'bin bayramı olarak kutlayacaksınız.”¹¹⁶

İsrail halkının Mısır'dan çıkışlarını anmak için bu olayı Nisan ayında fışh bayramı olarak kutlamaları Hz İsa'nın dönemine kadar devam etti. Hz İsa'nın da

¹¹⁵ Mısır'dan Çıkış 12; 1-7

¹¹⁶ Mısır'dan Çıkış 12; 12-14

Yahudilikteki fışh Kurbanını kestirdiği, bu kurbandan fışh yemeğini hazırlattığı havarileriyle birlikte yediği İncil’de şu şekilde anlatılmıştır.

“Yemek saati gelince İsa, elçileriyle birlikte sofraya oturdu ve onlara şöyle dedi: ‘Ben acı çekmeden önce bu fışh yemeğini sizinle birlikte yemeyi çok arzulamıştım’. Sonra kâseyi alarak şükretti ve ‘bunu alın aranızda paylaşın’ dedi. Size şunu söyleyeyim, Tanrı’nın Egemenliği gelene dek, asmanın ürününden bir daha içmeyeceğim. Sonra eline ekmek aldı, şükredip ekmeği böldü ve onlara verdi. Bu sizin uğrunuza feda edilen bedenimdir. Beni anmak için böyle yapın’ dedi.”¹¹⁷

Hz İsa’nın İnci’de yer alan bu sözleri ve yine İncil’de konu ile ilgili olarak geçen;

Kurtuluş için İsa’nın kurban edilmesi kâfidir.¹¹⁸ İsa, insanlığın kurtuluş fidyesi olarak hayatını vermişti.¹¹⁹ Tanrı, merhametsiz olsaydı, herkese kendi borcunu ödetirdi. Adil, merhametli olduğu ve dünyayı çok sevdiği için, herkesin affolması için biricik oğlunu feda etti.¹²⁰ Doğru olan Mesih, doğru olmayanların uğruna günahlar için bir defa öldü.¹²¹ Eski insanlar, kusursuz kuzu Mesih’in kanının fidyesiyle kurtuldu.¹²²

şeklindeki ifadeleri Hıristiyanların şaraba ekmek banarak kurban kesme geleneklerini bu şekilde devam ettirmelerini sağlamıştır. Ekmek kurbanın etini, şarap da kanını sembolize etmektedir.

¹¹⁷ Luka 22;14-19

¹¹⁸ İbraniler 9; 25-26

¹¹⁹ I.Timoteos 2; 5-6

¹²⁰ Yuhanna 3;16

¹²¹ I.Petrus 3; 18

¹²² 1.Petrus1;18,19

İSLAMİYETTE KURBAN

İslam inancına göre kurban kesmek, ‘‘akıllı, buluğ çağına ermiş, dinen zengin sayılacak kadar mal varlığına sahip ve misafir olmayan Müslüman'ın yerine getireceği mali bir ibadettir. Temel ihtiyaçlarından ve borcundan başka 20 miskal (80.18 gr.) altın veya bunun değerinde para veya eşyaya sahip olan Allah'ın kendisine bahşetmiş olduğu nimetlere şükran ifadesi olarak kurban kesmelidir.’’¹²³

Müslümanlardan kurban kesebilecek şartlara sahip olanların kurban kesmeleri Kuran'da açıkça belirtilerek emredilmiştir.

‘‘Şüphesiz biz sana Kevser'i verdik. O hâlde, Rabbin için namaz kıl, kurban kes.’’¹²⁴ ‘‘Onların etleri ve kanları asla Allah'a ulaşmaz. Fakat O'na sizin takvanız (Allah'a karşı gelmekten sakınmanız) ulaşır. Böylece onları sizin hizmetinize verdi ki, size doğru yolu gösterdiğinden dolayı Allah'ı büyük tanıyasınız. İyilik edenleri müjdele.’’¹²⁵

‘‘Kurbanlık büyük baş hayvanları da sizin için Allah'ın dininin nişanelerinden kıldık. Sizin için onlarda hayır vardır. Onlar saf saf sıralanmış dururken (kurban edeceğinizde) üzerlerine Allah'ın adını anın. Yanları üzerlerine düşüp canları çıkınca onlardan siz de yiyin, istemeyen fakire de istemek zorunda kalan fakire de yedin.’’¹²⁶

Kurban olarak kesilecek hayvanların ‘‘koyun, keçi, sığır, manda veya deve olması gerekir. Bunlar dışındaki hayvanlar kurban olarak kesilemezler. Kurban olabilmesi için, kurbanlık hayvanın süt dişlerini değiştirmiş olması gerekir. Bu da genel olarak, deve 5, sığır ve manda 2, koyun ve keçi 1 yaşını doldurunca gerçekleşir. Hasta, zayıf ve düşkün, bir veya iki gözü kör, boynuzları kırık, dili,

¹²³ <http://www.diyenet.gov.tr/turkish/default.asp>

¹²⁴ Kevser 108; 1 -2

¹²⁵ Hac 22; 37

¹²⁶ Hac 22; 37

kuyruğu, kulakları kesik, dişlerinin tamamı veya çoğu dökük hayvanlar kurban olarak kabul edilmez.’’¹²⁷

Kurban kesilmesinin önemi ve fazileti hakkında “kurban kesen için her kıl karşılığında bir sevap vardır.¹²⁸” “Hayvanın iyi ve güzelini kurbanlık olarak seçin, çünkü o sırat köprüsünde size bineklik yapacaktır.’’¹²⁹ Şeklinde hadislerde de çeşitli ifadeler yar almaktadır.

İslamiyet’te gerek Kuran’da gerekse uygulanan dini pratik ve ritüellerde kurbanın çok önemli bir yeri bulunmaktadır. Kurban her yıl hicri takvime göre Zihhilce ayının onuncu, on birinci ve on ikinci gününde kesilebilir.

2.4.2 CİHAD

Dinlerde yer alan şiddet içerikli kutsal kavramlar arasında şüphesiz ki akla ilk gelen kavram cihaddır. Radikal dini görüşlerde özellikle cihad ve şehitlik kavramlarının ön plana çıktığı gözlenmektedir. “Cihad sözcüğü arapça “c-h-d” kökünden türemiş, bütün gücünü kullanma, çaba, gayret sarf etme manasına gelen bir kelimedir.’’¹³⁰ “İslam dinine göre yaratıcının istediği bir inanan olmak için gösterilen bu büyük ruhi ve fiziksel çaba, aslında en büyük cihad olarak görülür.’’¹³¹

İslami kaynaklara göre “Bedir savaşından dönen Hz. Peygamber, savaşın galibi arkadaşlarına şunu söylemiştir. Küçük cihaddan büyük cihada döndünüz. Büyük cihad nedir? Diye sorulduğunda şu cevabı vermiştir; Nefisle cihad. Bir başka rivayette şöyle denmiştir. Asıl mücahid nefsi ile cihad eden (kişi)dir.’’¹³²

¹²⁷ <http://www.diyane.gov.tr/turkish/default.asp>

¹²⁸ Tirmizi, Kurban , 1, İbn-i Mace, Ehadi-3

¹²⁹ Deylemi El Firdevs, Mesirul Hitap 1-85

¹³⁰ Hamza Aktan, Der, Ergün Çapan, İslama Göre Terör ve İntihar Saldırıları, Işık Yay, 2004, İzmir, s 40

¹³¹ Ali Bulaç, Der, Ergün Çapan, İslama Göre Terör ve İntihar Saldırıları, Işık Yay, 2004, İzmir, s 86

¹³² Tirmizi, Fedailul- Cihad, 2

Kuran’da cihad kavramı çabalamak, uğraşmak anlamlarında kullanılmakla birlikte psikolojik ve sosyal boyutlara da sahiptir. Ayrıca Allah adına yapılan savaşlarda cihad olarak adlandırılmaktadır. Çünkü yapılan bu savaşlar da düşmana karşı gösterilen mücadele ve çaba bulunmaktadır. Cihad kavramının bu anlamda kullanıldığı bir Kuran ayeti, ‘‘hafif ve ağır savaşa kuşanıp çıkın ve Allah yolunda mallarınızla ve canlarınızla cihad edin. Eğer bilerseniz bu sizin için daha hayırlıdır,’’¹³³ şeklindedir.

Kuran’da geçen ‘‘kıtal’’ ve ‘‘harb’’ kelimeleri de savaşı anlatmak için kullanılmaktadır. Fakat bu konuda yazılan kitap ve makalelerde cihad kelimesi daha fazla ön plana çıkmıştır. Ancak üzerinde halen tartışmaların devam ettiği husus; cihadın Müslümanlar tarafından yapılan bir savunma savaşı mı, yoksa diğer dinlere mensup olanlarla sınırlı Müslüman olmamalarından dolayı girilen bir savaş mı olduğudur. Kuran anlam bütünlüğü içinde ele alındığında, savaş ayetlerinin, Müslümanlara karşı savaş açanlara yönelik olduğu açıkça görülmektedir.

Fitne kalmayınca kadar onlarla savaşın. Eğer vazgeçerlerse, artık zulüm yapanlardan başkasına karşı düşmanlık yoktur.¹³⁴ Kendilerine zulmedilmesi dolayısıyla, onlara karşı savaş açılanlara savaşma izni verildi. Şüphesiz Allah onlara yardım etmeye güç yetirendir.¹³⁵

Ancak yukarıdaki ayetler haricinde özellikle ‘‘şafî din adamları tarafından Tevbe suresi 5. Ayet kaynak gösterilerek Müslümanların sadece kendine saldıranlara karşı savaşma izni olduğu konusuna itiraz edilmiştir.’’¹³⁶ Bu noktada temel kırılma yaşanmakta ve savunulan siyasi, ideolojik görüşlere temel, hatta felsefi bir alt yapı oluşturmak amacıyla kutsal metinler, hadisler ve mezhep imamlarının geçmişte verdiği dini hükümler çarpıtılarak kullanılmaktadır.

¹³³Tevbe 9:41

¹³⁴Bakara, 2,193

¹³⁵Hac, 22,39

¹³⁶Caner Taslaman, Terörün ve Cihad’ın Retoriği, İstanbul Yay, İstanbul, 2007, s 23

2.4.3 ŞEHİTLİK

Dinlerde yer alan şiddet içerikli kavramlar arasında bir diğer önemli kavram ise "kutsal bir ülkü veya inanç uğrunda savaşırken ölme"¹³⁷ anlamında kullanılan şahadet ya da şehitlik kavramıdır. Kelime "ş-h-d kökeninden türeyen bilen, şahit olan, gören, hazır olan, haber veren ve tanık olan demektir. Kuran'da şehit kelimesi 35 defa, şüheda kelimesi ise 20 defa geçer."¹³⁸

Bu kavram "Allah'ın, peygamberin, meleklerin ve insanların sıfatı olarak kullanılmıştır."¹³⁹ Peygamberin sıfatı olarak şehit kelimesi ile Hz. Muhammed'in kıyamet gününün her ümmetin şahitlerine¹⁴⁰ ve Müslümanlara¹⁴¹ şahitlik edeceği kastedilmektedir.¹⁴² İslam inancına göre; "her ümmetin peygamberi kendi kavmine şahitlik edecek, Hz. Muhammed ise hem Müslümanlara hem de peygamberlere şahitlik edecektir."¹⁴³ Hz. İsa'nın dünya da kavmini kollayıp gözetmesi anlamında şehit olduğu¹⁴⁴ ve "ahirette ise kendisinden sonra dini değiştirip tahrif ettikleri için Hıristiyanlar aleyhine şahitlik edecektir."¹⁴⁵

Kuran'da "şehid" kelimesi "melekler için insanların yaptıklarına ve söylediklerine tanık olmaları"¹⁴⁶ anlamında kullanılırken insanlar için "bir olaya

¹³⁷ Türkçe Sözlük, Türk Dil kurumu, Türk Tarih Kurumu Basım evi, Ankara, 1998, s 2081

¹³⁸ <http://www.diyaret.gov.tr/turkish/basiliyayin/dinikavramlaroku.asp?id=1756&harf=%DE>

¹³⁹ <http://www.diyaret.gov.tr/turkish/basiliyayin/dinikavramlaroku.asp?id=1756&harf=%DE>

¹⁴⁰ Ey Resulüm! Her ümmetten haklarında tanıklık edecek bir şahit (peygamber) celbettiğimizde ve seni de bütün onlara (ümmetine) şahit olarak getirdiğimizde, bakalım onların hali nice olacak? Nisa 4/41 ve bkz. Nahl 16/89

¹⁴¹ Bundan önce de, bu Kur'ân'da da, size müslüman adını veren O'dur. Ta ki Resul size şahid olsun, siz de diğer insanlar nezdinde Hakkın şahitleri olasınız. Hac 22/78

¹⁴² <http://www.diyaret.gov.tr/turkish/basiliyayin/dinikavramlaroku.asp?id=1756&harf=%DE>

¹⁴³ Ve işte böylece Biz sizi örnek bir ümmet kıldık ki insanlar nezdinde Hakk'ın şahitleri olasınız ve Peygamber de sizin hakkınızda şahit olsun. Bakara 2/143 ve bkz Nahl 16/89; Hac 22/78

¹⁴⁴ "Ya Rabbî! Ben aralarında olduğum müddetçe onları kolladım. Fakat vakti ki Sen beni aralarından tutup aldın, onları görüp denetleyen yalnız Sen kaldın. Sen gerçekten her zaman, her şeye hakkıyla şahitsin. Maide 5/117

¹⁴⁵ Ehl-i kitaptan hiç kimse yoktur ki ölmeden ona inanacak olmasın. Kıyamet günü gelince de o, onların aleyhinde şahitlik edecektir. Nisa 4/159

¹⁴⁶ O gün herkes beraberinde bir muhafız, bir de şahit olarak Yüce Divana gelir. Kaf 50/ 21

tanıklık eden’’¹⁴⁷, ’’gerçekleri gören, dinleyen ve doğru yolda olan’’¹⁴⁸ ve ’’ inanç, söz ve davranışları ile adil, ilim ve güzel ahlak sahibi Müslümanları anlatmak’’¹⁴⁹ olarak geçmektedir. Daha sonra aynı kelime ’’Allah yolunda öldürülen Müslümanlar’’¹⁵⁰ için kullanılmıştır.

İslam’a göre şehitler ‘‘ahirette peygamberler ile birlikte cennete olurlar,’’¹⁵¹ ‘‘gerçekte ölü değil diridirler ¹⁵²’’ ve ’’öldükten sonra şehitlikle ödüllendirilmiş olmaları nedeniyle tekrar dünyaya dönüp tekrar öldürülmeyi isterler’’.¹⁵³

Ayrıca bazı kez ‘‘deprem, yangın, sel gibi afetlerde, suda boğularak, doğum esnasında, ilim yolunda, kolera, veba, mide ağrısı ve veremden ölenler de’’¹⁵⁴ şehit sayılmaktadır.

Hıristiyan inancında ise şehit kelimesine karşılık ‘‘martyr ve martyrdom (İngilizce)’’¹⁵⁵ kelimelerinin kullanılmakta olup, kelime aslında ‘‘Yunanca kişisel gözlemlerle bir gerçeğe şahit olmak anlamına gelen ‘*martus*’ sözcüğünden türemiştir.’’¹⁵⁶ Hıristiyan inancında ‘‘şehit kelimesi ilk kez Hıristiyanlığın ortaya çıktığı dönemde İsa’nın havarileri ve inananlarına verilen isim olarak kullanılırken, daha sonra İsa hayatta iken inançlarından dönmedikleri için işkence gören ve

¹⁴⁷İffetli kadınlara zina isnad edip de buna dair dört şahid getiremeyen herkese seksen değnek vurun ve bundan böyle, onların şahitliklerini artık ebediyen kabul etmeyin. Çünkü bunlar gerçekten fâsıkların ta kendileridir. nur 24/4-6 ve bkz. Bakara 2/282, Nisa 4/35, Maide 5/8

¹⁴⁸Elbette bunda, içinde bir kalb taşıyan veya zihnini derleyip toplayarak can kulağıyla dinleyen kimseler için alacak bir ders vardır. Kaf 50/37

¹⁴⁹Ve işte böylece Biz sizi örnek bir ümmet kıldık ki insanlar nezdinde Hakk’ın şahitleri olasınız ve Peygamber de sizin hakkınızda şahit olsun. Bakara 2/143

¹⁵⁰İşte Biz, Allah’ın gerçek müminleri meydana çıkarması, sizden şehitler edinmesi, müminleri tertemiz yapıp kâfirleri imhâ etmesi için, zafer günlerini insanlar arasında nöbetleşe döndürür dururuz. Ali İmran 3/140, ve bkz Nisa 4/69, Zümer 69/39

¹⁵¹Kim Allah’a ve resulüne itaat ederse işte onlar, Allah’ın nimetlerine mazhar ettiği nebîler, sıddıklar, şehidler, salih kişilerle beraber olacaklardır. Nisa 4/69

¹⁵² Allah yolunda öldürülenler hakkında ‘‘ölü’’ demeyin. Bilakis, onlar diridirler, fakat siz bunun farkında değilsiniz. Bakara 2/154

¹⁵³ Buhari, İman, 26; Müslim, İmare, 103

¹⁵⁴<http://www.diyenet.gov.tr/turkish/basiliyayin/dinikavramlaroku.asp?id=1756&harf=%DE>

¹⁵⁵<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/367142/martyr> ayrıca

¹⁵⁶<http://www.newadvent.org/cathen/09736b.htm>

öldürülen şahıslar için kullanılmıştır. Günümüzde ise İsa'yı görmediği halde inanan ve inancı uğruna öldürülen Hıristiyanlar için kullanılmaktadır.¹⁵⁷

“*Pax Roma* denilen barış döneminde Hıristiyanlığın yayılmasını hızlandırdığı ve dönem için kelimenin bu ilk anlamı kullanıldığı bilinmektedir. Hıristiyan sayısının artması ve baskıların başlaması İmparator Neron döneminde Hıristiyan olmanın suç sayıldığı ünlü *İstitutum Neranianum* (Neron Kanunu) ile şehit kelimesi ikinci anlamı ile yani “işkence gören” anlamı ile kullanılmıştır. Günümüzdeki genel anlamı ise ortaçağ döneminde kullanılmıştır.”¹⁵⁸

“Şehitlerin vücutları ve kalan eşyaları kutsallaştırılarak saygı gösterilir. Çoğu dindar Hıristiyan için şehit mezarları altın ve değerli taşlardan daha önemlidir. Roma’da ilk şehitlerden olan St. Paul ve St. Peter’in mezarlarının olduğu yerde kilise kurulmuştur. Ölüm yıldönümlerinde şehitlerin mezarlarında özel anma törenleri düzenlenir ve bu törenlerde kesilen kurbanlar ve kullanılan sunaklar kutsal kabul edilir. Hıristiyanlar tarafından şehitler insanlık tarihinde büyük zaferler kazanan özgürlük kahramanları da olarak görülür.”¹⁵⁹

Musevilikte şehit kelimesi “tanrının isminin kutsanmasının temeli olarak görülür.”¹⁶⁰ Kutsal kitapta “bu durum açıkça ifade edilmiştir.”¹⁶¹ Şehit kelimesi dinini değiştirmeyi reddetme ve bu nedenle öldürülme anlamıyla Yahudi tarih kaynaklarında kullanılmıştır. İsraili tarihçi Rabbi Ephraim Ben Yakov (D-1132; Ö-1200) “Haçlı Seferlerini Yahudi katliamı olarak tanımlar ve Hıristiyanlığı kabul etmeyen Yahudilerin öldürüldüklerini ve ölenlerin tanrının adını kutsamak için hayatlarından vazgeçtiklerini belirtir.”¹⁶² Şehit kelimesi ve inancının en açık şekilde görüldüğü yer ise “ayinlerde okunan ‘*Eleh Ezkarah*’ isimli dini içerikli şiir ve kutsal kabul edilen Cumartesi günleri dini ayinlerde kullanılan ‘*Av Harachamim*’ isimli

¹⁵⁷ http://en.wikipedia.org/wiki/Martyr#In_Christianity

¹⁵⁸ <http://www.hristiyan.net/kilisetarihi.htm>

¹⁵⁹ <http://www.sharp.arts.gla.ac.uk/issue8/Martin2.pdf>

¹⁶⁰ <http://en.wikipedia.org/wiki/Martyr>

¹⁶¹ Kutsal adıma leke sürmeyeceksiniz. İsrail halkı arasında kutsal tanınacağım. Sizi kutsal kılan RAB benim-Levililer 22.32)

¹⁶² <http://en.wikipedia.org/wiki/Martyr>

ilahidir.’’¹⁶³ Şehit olarak kabul edilmek için ‘‘ kişinin tanrıya ve kutsal kitap Tevrat(Torah)’a sadakatle bağlı kalmak, ihaneti reddetmek, tanrı ve kutsal kitaba sadakatin ilahi emir olduğuna, ölümünün kutsal bir amaca hizmet ettiğine inanmak gerekmektedir.’’¹⁶⁴

Özellikle hahamlar tarafından yazılan tarih ve edebiyat kitaplarında ve dini kaynaklarda ‘‘Hıristiyanlığın Roma’da devlet dini olarak kabul edilmesinden sonra yaşanan olaylar, Haçlı Seferleri ve Yahudilerin İspanya’ya kaçıışı ile birlikte şehit edilen Yahudilerden sıklıkla bahsedilmektedir.’’¹⁶⁵

¹⁶³http://www.bc.edu/research/cjl/meta-elements/texts/cjrelations/resources/articles/Lander_martyrdom/index.html

¹⁶⁴http://www.bc.edu/research/cjl/meta-elements/texts/cjrelations/resources/articles/Lander_martyrdom/index.html

¹⁶⁵ <http://press.princeton.edu/chapters/i7385.pdf>

3. BÖLÜM

DİNİN TOPLUMSAL FONKSİYONLARI VE MEŞRULAŞTIRMA GÜCÜ

3.1.DİNİN TOPLUMSAL FONKSİYONLARI

Din ve toplum arasında karşılıklı ilişkilerin incelenmesi çerçevesinde önemli bir konu da dinin; bireysel, toplumsal ihtiyaçlar ve kurumlarla olan ilişkilerdir. Bu ilişkilerin incelenmesi dinin toplumsal fonksiyonlarını ele almayı gerektirmektedir.

Bireysel anlamda, “insanların aşkın olanla bağ kurmalarını sağlama”¹⁶⁶, “dünya kurma”¹⁶⁷, “içinde yaşanılan dünyayı tanıma ve bu dünyada insanın kendisini belirli bir yere yerleştirmesinin modeli olma”¹⁶⁸ gibi bir takım fonksiyonları üstlenen din, toplumsal düzeyde de birçok fonksiyonu yerine getirmektedir.

Dinin “toplumların sosyo-kültürel organizasyonu içindeki önemli yeri sebebiyle Bacon ‘Din insanlığın en önemli bağıdır’ demektedir, J.Wach ise dinin parçalayıcı rolüne işaret etmekle birlikte yapıcı, birleştirici ve bütünleştirici rolü üzerinde durmaktadır.”¹⁶⁹ Dinin en önemli fonksiyonlarından biri şüphesiz dini inanç ve yapının ortaya koyduğu normlar vasıtasıyla sosyal kontrolü üstlenmesidir.

Dinin en temel fonksiyonlarının başında, toplumlara belli bir ‘zihniyet kazandırma’ veya ‘yeni bir dünya kurma vizyonu’ sağlaması gelmektedir. Nitekim Berger’in ifadesiyle “hayata anlam ve gaye kazandıran din, insanın dünya kurma girişiminde stratejik bir rol oynamaktadır. Din, evrenin tamamını insan açısından mânidar bir varlık olarak kavramanın cüretkâr bir girişimidir.”¹⁷⁰

¹⁶⁶ Mustafa Kara, Kurumlar Sosyolojisi, Vadi Yay., Ankara 1997, s.112

¹⁶⁷ Peter L. Berger, Dinin Sosyal Gerçekliği, (Çev. A. Coşkun), İnsan Yay, İstanbul 1993, s.52

¹⁶⁸ Şerif Mardin, Din ve İdeoloji, İnsan Yay., 7. Baskı, İstanbul 1995, s 51

¹⁶⁹ Ü. Günay, a.g.e. , s.415

¹⁷⁰ Peter L. Berger, a.g.e. , 2005, s.58-59

Bu anlamda “her din, belli bir ruh ya da zihniyeti de beraberinde getirmektedir.”¹⁷¹ Kısaca din, “hayatta karşılaşılabilecek pek çok mühim meseleler ile ilgili davranışları, insanları ilgilendiren çeşitli hususlar ve problemlere karşı bir takım tutum ve davranışlar ihtiva etmektedir.”¹⁷² Mardin’e göre din, “bu zihniyet sayesinde insanlara çevrelerindeki dünyayı özel gözlüklerle görmeyi sağlayacak kavramsal görüş imkânları sağlamaktadır.”¹⁷³

Bir dine has zihniyetin, o dine mensup bireyler arasında paylaşılması veya yayılması neticesinde, insanlar günlük yaşamlarında ve hatta tabiatı seyrederken bile bu zihniyetin tesirinde kalırlar. Öyle ki onlar, dünyaya karşı takındıkları tavrın, üyesi oldukları dinden kaynaklandığının bilincinde olsunlar veya olmasınlar, kendileri dışındaki dünyayı daima dinlerinin ışığı altında görürler.

Berger’e göre, toplumsal gerçekliğin en önemli unsurlarından birisi olan din, “toplumsal yapının davranışlarının belirlenmesinde merkezi bir konuma sahiptir. Bu bağlamda din, insanın ‘kozmos tasavvurlarında (dünya kurma) stratejik bir rol oynamaktadır.”¹⁷⁴ Bilindiği gibi her din, dünyaya karşı olumlu ya da olumsuz bir takım tutumlara sahiptir. Özellikle, dinlerin dünyaya karşı takındıkları tutumları belirleyen zihniyet, mensuplarının tüm sosyal hayatına yön veren en önemli unsurların başında gelmektedir.

Wach’a göre, toplumsal örgütlenme, biçim ve davranışların şekil ve karakteri de dinî etkiye maruzdur. Bunun için din, kültürün ilkel basamaklarından başlayarak aile, oymak, kabile, boy ve ulus gibi doğal birliklerle hep yakın ilişki içinde bulunmuş; bunların gerek meydana gelmesinde, gerekse büyümesinde önemli bir yer tutmuştur. Örneğin, Roma, Hint ve Çin’de aile reisi olan babanın görevinin kralın görevine benzetilmesi¹⁷⁵; ana ve ataerkil kurallara göre oluşturulan kadın-erkek

¹⁷¹ Hans Freyer, a.g.e. , s.68; Ü. Günay, a.g.e. , s.230.

¹⁷² Freyer, a.g.e. , s.70

¹⁷³Şerif Mardin, a.g.e. ,s.65

¹⁷⁴ Peter L. BERGER, 1993, a.g.e. , s.58

¹⁷⁵Wach’a göre, dinin aile üzerindeki etkisi, özellikle ilkel kabilelerde daha fazladır. Aile reisi olan baba, aynı zamanda kült birliğinin de başıdır. Büyük ailenin, büyük birliğin başındaki reisin yada kralın görevi ne ise, babanın da görevi odur. Wach, a.g.e., s.18; Nihat Nirun, Sosyoloji, İstanbul 1986, s.33

ilişkisi, yine yerleşim birimlerine yüklenen kutsallık (Delhi, Benares, Roma ve Mekke) bilinen etkinin en tipik örneklerindedir.¹⁷⁶

Dinin en önemli toplumsal fonksiyonlarından birisi de, toplumda sembolik bütünleşmeyi sağlamasıdır. Öyle ki, toplumda cereyan eden fiillerden bir kısmının kutsallık izafe edilerek yapılmaya teşvik edilmesi, bazılarının ise günah kategorisine sokularak yasaklanması, bireylerin her çeşit tavırlarının, ilgili toplumun değer yargılarına uygun olmasını sağlama amacı gütmektedir.

Ayrıca, toplumun tüm bireyleri tarafından ortaklaşa yapılan dinsel ayin ve törenler, grup ruhunu geliştirerek, bireyler arasındaki toplumsal kaynaşmayı temin eder. Böylece “din, toplumdaki istikrarı ve devamı temin eder.”¹⁷⁷ Nitekim, “dini toplumun yapısal bir elementi olarak gören”,¹⁷⁸ sosyolojik çalışmalarını, “dinin toplumda büyük bir birleştirici güç olarak yorumlanmasıyla sonuçlandıran”¹⁷⁹ Durkheim’e göre din; “ayrılmış, yasak edilmiş kutsal şeylerle ilgili inanç ve eylemlerin öyle dayanışmalı bir sistemidir ki, bu inanç ve eylemleri kabul edenleri ümmet (eglise) denen tinsel (manevi) bir kamu (communaute) halinde birleştirir.”¹⁸⁰

Berger’e göre: “İnsanın sosyal ilişkileri şu veya bu şekilde sembollere bağlıdır. Din, bütün sembollerin anlamlarını kaplamış, o olmadığı zaman yoksun kalacakları bir ‘istikrar’ ve ‘doğruluk’ görüntüsü veren bir kubbedir. Dinin sembolik bütünleştirici işlevi en açık şekilde dinsel ayinlerde görülmektedir.

Öyle ki, burada toplumun hayatı sorunları açık bir şekilde sembolik olarak kutsalın sahasına yükseltmek suretiyle, dinî işlevler toplumsal kurumlara işler ve devamlılıklarını sağlar.”¹⁸¹

Bu bağlamda, dinî tecrübenin ifade şekillerinden “dua, kurban ve ayin, yalnızca kendilerine katılanların tecrübelerini açığa vurmakla kalmazlar; aynı

¹⁷⁶ Joahim Wach, Din Sosyolojisine Giriş, Çev. Battal İnandı, Ankara 1987, s17-18

¹⁷⁷ Sulhi Dönmezer, Sulhi, Sosyoloji, Ankara 1984 s24

¹⁷⁸ Günter Kehrler,, Din Sosyolojisi, (Çev. Y. Aktay-M.E. Köktaş), Vadi Yay, Ankara 1998 s 30

¹⁷⁹ Peter L. Berger, “Dini Kurumlar”, Çev. A. Çiftçi, DEÜİFD, IX, İzmir 1995, s.432; M. Emin Köktaş, Din ve Siyaset, Vadi Yay., Ankara 1997, s.13

¹⁸⁰ N. Şazi Kösemihal, Sosyoloji Tarihi, İstanbul 2004, Remzi Kitabevi, s.104.

¹⁸¹ Peter L. Berger, a.g.e. ,1997, s.13

zamanda, grubun teşkilatı ve zihniyetini biçimlendirme ve belirlemeye, netice itibariyle de grubun devamını sağlamaya da büyük ölçüde katkıda bulunurlar.¹⁸²

Fakat dinin her zaman toplumu uzlaşmacı, bütünleştirici ve özgürlükçü bir anlayışta örgütlediğini ve cemaatleşmeyi sağladığını söylemek mümkün değildir. Özellikle, “dinin ilk ortaya çıktığı dönemde ve hatta sonraki dini ikaz ve uyarının yoğunlaştığı dönemlerde, toplumu inananlar ve inanmayanlar şeklinde ikiye ayırması, dinin ‘ayırıcı’ bir işleve de sahip olduğunu göstermektedir.”¹⁸³

Neticede “aynı toplumda farklı sosyal sınıflar ve gruplar ile farklı yapı ve anlayışlara sahip olan sırf dinî gruplar da (mezhep, tarikat ve cemaat) kaynağını dinden almaktadırlar.”¹⁸⁴ Bununla birlikte Wach, “dinin toplum içerisindeki yapıcı ve birleştirici gücünün, ihtilaf yaratıcı ve parçalayıcı fonksiyonundan kat kat daha fazla olduğunu belirtmiştir.”¹⁸⁵

Dinin diğer bir önemli toplumsal işlevi de ‘*toplumsal kontrol*’ yani insanları toplum kuralları çizgisinde tutmaya yardım etmesidir. Nitekim dini “sosyolojik açıdan paylaşılan inançlar ve amellerden oluşan kültürün bir kısmı”¹⁸⁶ olarak kabul eden Vernon’a göre dinler, toplumun sosyal düzenine ait değer yargılarına da tesir ettiklerinden, önemli ölçüde bir sosyal kontrol kuvveti sağlamaktadırlar. Bu anlamda, Mac İver’e göre din, “ahlakın doğduğu yerdir.”¹⁸⁷

Berger’e göre din, bu kontrolü; ‘iç’ ve ‘dış’ kontrol olmak üzere iki şekilde gerçekleştirmektedir. “Dış kontrol meselesinde din, Weber’in ‘meşrulaştırma’ diye isimlendirdiği şeyi yerine getirmektedir. Bu, toplumda dinin, gücün kullanımını haklı göstermesi, ‘açıklaması’ ve ‘rasyonalize etmesi’ demektir. Bunun örneklerini sosyopolitik sistemlerde de görmek mümkündür. Öyle ki, eski krallık kurumunu kutsal ile aşılardan sözde krallık ideolojileri; modern mutlakiyetçi devlette kralın ilahi

¹⁸² Joachim Wach, *Din Sosyolojisi*, (Çev. Ünver Günay), MÜİFVY, İstanbul 1995 s72

¹⁸³ Davut Dursun, *Din Bürokrasisi*, İşaret Yay., İstanbul 1992, s.25-26

¹⁸⁴ Sırf dini gruplar hakkında geniş bilgi için bkz., J.Wach, a.g.e. , s. 153-261; Freyer, a.g.e. , s.47-64; Ü. Günay, a.g.e s.252-286.

¹⁸⁵ Ü. Günay, a.g.e. , s. 294,314

¹⁸⁶ Amiran Kurtkan Bilgiseven, *Din Sosyolojisi*, İstanbul 1985 s 4

¹⁸⁷ Orhan Türkdoğan, *Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları*, İstanbul 1977, s. 257 vd.

hakkı olduğu kuramı; hatta son derece yeni demokratik kavramların bile ‘Tanrı vergisi’ tabii haklarda kökünü bulduğu düşünceleri bunun örnekleridir. Bununla birlikte, iktidarda bulunanlara itaatin dinî vazife, itaatsizliğin ise günah olarak yorumlandığı anda, dine meşrulaştırma işlevi zaten verilmiş bulunmaktadır.’’¹⁸⁸

Berger’e göre, “Toplumda, evlilik, mülk edinme, gibi ana konular, güçlü ‘*dinî meşrulaştırma*’ ile desteklenen son derece güçlü kontroller ile koruna gelmektedir. Öyle ki, söz konusu konular, günümüzün seküler toplumlarında bile kutsal kurumlar olarak değerlendirilmektedir. Özellikle evlilik, neredeyse evrensel boyutta kutsallık taşır. Kültür antropologlarının, nikâh düşmeyen akrabalarla cinsel ilişki kurma yasağına verilen cezalarla ilgili topladıkları malzemeler, insan toplumunun en eski ve en temel kurumları için ‘dinsel meşrulaştırma’ olayı hakkında önemli fikirler edinmemizi sağlamaktadır

Dinin önemli fonksiyonlarından birisi de, “*toplumu ‘düzenlemek’ ve ‘yapılandırmak’* amacıyla belirli normlar ihdas etmesidir. Bu bağlamda her din, inananlarına olaylar karşısında ne şekilde hareket edeceklerine ilişkin belirli davranış modelleri empoze etmektedir.’’¹⁸⁹

Nitekim J. Wach’a göre, “teoride toplum hayatını düzenleyici normlar koyan din, uygulama da ise öteden beri var olan toplumun içine nüfuz etmek suretiyle onu bir dereceye kadar yeniden düzenler.’’¹⁹⁰ Dinin toplumu düzenleme ve yapılandırma fonksiyonu üzerinde durulması gereken önemli bir husus da, dinin toplumsal yapıyı değiştireci özelliğidir. Dinin en önemli fonksiyonlarından birisi “bizzat sosyal değişimin bir aracı olmasıdır.

Aslında din, kutsal metinlere, geleneğe, sembollere bağlılık, özellikle gelenekselleşmiş ve müesseseleşmiş bir dini, eşyanın mevcut düzenini muhafazaya götürmekle, genelde yeni değerlerin yaratıcısı olmaktan ziyade, eski değerlerin

¹⁸⁸Peter L. Berger & R.J. Wuthnow, Din ve Modernlik, Toplum Bilim Yazıları 1, Çev. Adil Çiftçi, Ankara 2002, Ankara Okulu Yay, s 107

¹⁸⁹Mustafa Keskin, Din ve Toplum İlişkileri Üzerine Bir Genelleme, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi IV (2004) sayı 2 s.16

¹⁹⁰ Joahim Wach, Din Sosyolojisine Giriş, Çev. Battal İnandı, Ankara 1987, s37

koruyucusu olarak algılanmakla birlikte, bizzat geleneksel bir toplumda ortaya çıkışı ve yerleşmesi bir toplumsal değişme olarak karşımıza çıkmaktadır.”¹⁹¹

Bu bağlamda her din, “kendine özgü yeni kurumlar, örgütler, zihniyet ve dünya görüşüyle içinde doğduğu sosyal çevrede hazır bulduğu toplumsal yapı, kurum ve grupları yapısal ve fonksiyonel özellikleri ile bir takım değişikliklere uğratmakta ve yeni bir toplumsal yapının oluşmasını temin etmektedir. Ancak, dinlerin bu fonksiyonu, daha çok ilk teşkilatlanma dönemlerinde ortaya çıkmaktadır.”¹⁹²

Din, “bir taraftan mevcut toplumsal yapıyı değiştirirken, diğer taraftan, bir kaos veya düzensizliğe meydan vermemek için, toplumu yeniden dinî formlarla kurarak farklı bir toplumsal yapı oluşturmaktadır. Bu noktada ise din, kurmuş olduğu yeni toplumsal yapıyı koruyucu ve sürdürücü (yani muhafazakâr) kimliğiyle karşımıza çıkmaktadır.”¹⁹³

Bu duruma örnek Şerif Mardin İslamiyet’in genel sosyolojik özelliklerini tasnifinde kendini göstermektedir. “Toplumun genel hatlarını tamamlayıcıdır. Talimat ve yön vericidir (normatif). İdeolojik ve kültürel anlamda topluma mal edicidir. Kişinin korunmasını sağlayıcıdır. İkincil grupların yokluğunda toplumsal seyyaleti (hareketi) sağlayıcı fonksiyonları görür.”¹⁹⁴

3.2. DİNİN MEŞRULAŞTIRMA GÜCÜ

Toplumsal ve siyasi olayları, insanlık tarihini, toplum içi ve toplumlar arası farklılaşmaları, sosyal eşitsizlikleri, sosyal değişiklikleri ve adalet arayışını anlayabilmede, *dinî meşruiyet kazandırma özelliğini ve meşrulaştırma gücünü* kavramak oldukça önemlidir.

¹⁹¹ Ü. Günay, a.g.e. , s.335,337

¹⁹² Mustafa Keskin, a.g.e. s17

¹⁹³ Davut Dursun, a.g.e. , s.29,31

¹⁹⁴ Şerif Mardin, a.g.e. ,s.65.

Etimolojik anlamda ‘*yasal, geçerli, hukuki, tasdik edilen, dine ve ilahi emirlere uygun olan, toplumun geçerli ve haklı bulduğu eylem, davranış ve kuralı ifade eden meşruiyet (meşruluk) hem psikolojik hem de sosyolojik ve hukuksal boyutları olan bir kavramdır.*’¹⁹⁵ Din, ‘‘davranış ve düşüncelerimize kutsallık kazandırmak; bireyin iç dünyasında olup bitenleri, inanç ve bilinçlerini, bilgi ve tezlerini, toplumsal kurumları, siyasal ve toplumsal düzeni, onlara nihaî olarak geçerli ontolojik statüler bahşetmekle, yani onları kutsal ve kozmik referanslar çerçevesine yerleştirmek suretiyle meşrulaştırır.’’¹⁹⁶

Başka ifadeyle ‘‘din, bireysel ve toplumsal açıdan tanımlanan realiteyi, nihaî, evrensel ve kutsal bir realiteye bağlayarak sübjektif ve objektif düzlemlerde haklılaştırır. Din, sosyal düzeni legal, moral ve gelenek normları vasıtasıyla meşrulaştırır.’’¹⁹⁷ Bu nedenle dinî meşrulaştırım, toplumların düzenleri için çok önemli bir unsur olarak görülmüştür. Din, ‘‘marjinal durumları dahi her şeyi kuşatan kutsal ve aşkın realiteye uygun olarak meşrulaştırmak suretiyle toplumsal olarak tanımlanan gerçekliği muhafaza eder.’’¹⁹⁸

‘‘Din meşrulaştırıcı işleviyle statükoyu, mevcut sosyal düzen ve düzenlemeleri, kurumları, kurumların işleyiş biçimlerini geçerli kılar.’’¹⁹⁹

Toplumun ortak payda etrafında bir araya geldiği, genel kabul gören, kapsayıcı, kucaklayıcı değerler meşruiyetin sağlanmasında önemli rol oynamaktadır. Toplumun sahip olduğu merkezi değerleri ve kutsal niteliklerini üzerinde taşıyan otorite meşru kabul edilir.

Meşrulaştırım ise ‘‘makro düzlemde, sosyal düzenin nesnelleşen bilgi ile açıklanma ve haklı kılınmasında, toplumsal bütünleşmenin muhafazasında işlev ve hizmet gören bir fenomendir.’’²⁰⁰ Berger’e göre meşrulaştırma ile ‘‘sosyal düzeni

¹⁹⁵ M. Ali Kirman, a.g.e. , s.61

¹⁹⁶ Ejder Okumuş, Toplumsal Eşitsizliklerin Meşruiyet Kazanmasında Din, C.Ü. Sosyoloji Tartışmaları Dergisi Sayı:1, Eylül 2003 s:54

¹⁹⁷ Ejder Okumuş, a.g.e. ,2003, s.55

¹⁹⁸ Peter L. Berger, 1993, a.g.e. , s.52

¹⁹⁹ Mustafa Keskin, a.g.e. , s.17

²⁰⁰ Ejder Okumuş, a.g.e. ,2005, s.20

açıklama ve haklı kılmaya hizmet eden sosyal olarak nesnelleşmiş bilgi kastedilir.”²⁰¹

Çünkü insanların sahip olduğu ortak değerler etrafında temeli atılan ve bu değerlerin bireyler tarafından kabullenilmesi ile oluşan toplum, varlığını devam ettirebilmek için katılımcılarına toplumsal kurumlar aracılığı ile ontolojik güvenlik alanları oluşturur. Bu alanların sınırları normlarla çizilirken, bu normların içselleştirilmesi için meşruiyet kavramının varlığı gereklidir. ”Din, toplumsal kurumları onlara nihai olarak geçerli ontolojik bir statü bahşetmekle, yani onları kutsal ve kozmik bir referans çerçevesine yerleştirmekle meşrulaştırır”²⁰²

Toplumun birey için oluşturduğu ontolojik alanda bireyin davranış ve fiillerini etkileyen en önemli olgulardan biri de şüphesiz ki yine dindir. Bireyin toplum içine kendi varlığını anlamlandırması ya da başka bir ifade ile kendisine sığınacağı bir ontolojik alan bulması zorunluluğu din ile sağlanan meşruiyet ile giderilir. Dinin ilişkilendirildiği konuları meşrulaştırmak suretiyle toplumsal düzenin devamını sağladığı ya da meşrulaştırma dışında kalan bir ”öteki” yaratarak çatışma çıkmasına sebep olduğu bilinen bir gerçektir. Ancak dinin burada üzerinde durulması gereken bir fonksiyonu da insanın anlam ihtiyacını karşılamasıdır.

“İnsanın yaşadığı beşeri var oluş, insan ile bedeni ve insan ile dünyası arasında durmadan bir denge kurma faaliyetidir.”²⁰³ Bu dengenin kurulmasında toplumun etrafında birleştiği değerlerin bireyler tarafından meşru görülmesi zorunludur. Bu zorunlu meşruiyetin sağlanamaması toplumsal birlikteliğin ciddi sarsıntılar geçirmesine ve bireyin anomi (normsuzluk) ile karşı karşıya kalmasına sebep olur.

Burada kastedilen anomi bireyin içselleştirdiği ve gerçekliğine inandığı değerlerin zayıflaması ya da yok olma tehlikesi ile yüz yüze gelmesidir. Yaşanan ölüm, doğal afet, hastalık vb olaylar marjinal durumların oluşmasına sebep olur. Marjinalliği yaşayan ve inandığı dünyanın gerçekliği kaybolmaya başlayan toplum

²⁰¹ Peter L. Berger, a.g.e. , 2005, s.29

²⁰² Peter L. Berger, a.g.e. , 2005, s.76

²⁰³ Peter L. Berger, a.g.e. , 2005, s.41

ve bireylerde kutsala olan ihtiyaç artar. Bu kritik aşamada devreye giren ''din, marjinal durumları dahi her şeyi kuşatan kutsal ve aşkın realiteye uygun olarak meşrulaştırmak suretiyle toplumsal olarak tanımlanan gerçekliği muhafaza eder.''²⁰⁴

Dini meşrulaştırma sadece var olanı korumak için kullanılabilceği gibi, var olanı terk etmek, ayrılmak ya da var olanı yok ederek yerine yenisini getirmek amacı ile de kullanılabilir. Dini meşrulaştırma sayesinde savaşlar, kullanılan şiddet hatta dökülen kan ve ölüm bile kutsal olma özelliği kazandığı gibi meşrulaştırmayı reddedenler ise hain olabilmektedir.

3.3. TOPLUMSAL EŞİTSİZLİKLER KARŞISINDA DİN

Bireyler arası ilişkilerde ve toplumun yapısında belirleyici rol oynayan faktörlerden biri olan toplumsal eşitsizlik; ''toplumda var olan cinsiyet, servet, ırk, sınıf, statü, gelir durumu, eğitim, sağlık gibi değer ve fırsatlara bireylerin aynı oranda sahip olmasını''²⁰⁵ ifade etmek için kullanılan bir terimdir.

Bireylerin kendi iç dünyalarında bir birinden farklı özellik ve düşünsel yeti ile birlikte farklı yeteneklere sahip olmaları bir noktaya kadar toplumda yaşanan eşitsizlik kavramının oluşumunu desteklese de temelde bu yaklaşım sorunun çözümü ya da anlaşılması adına yardımcı olmamaktadır.

Toplumda var olan ''güç ve ayrıcalık farklılıklarının yani toplumsal eşitsizliklerin üretilmesinin sebebi tek başına din olmamakla birlikte, genelde eşitsizliklerin varlığının devamının sağlanmasında en önemli etkenlerden biri kuşkusuz dindir.²⁰⁶'' Ekonomik ve siyasi güç, sosyal statü, meslek, sağlık, hiyerarşi, servet gibi alanlarda kendini gösteren eşitsizliklerin toplum tarafından anlamlandırılarak içselleştirilmesinde, meşru görülmesinde dinin toplum tarafından algılanış ve yaşanış biçiminin önemli bir rolü vardır.

²⁰⁴ Peter, L. Berger, a.g.e. , 2005, s.89

²⁰⁵ M. Ali Kirman, a.g.e. , s.213

²⁰⁶ Peter L. Berger, ''a.g.e. ,1997, s.43

Meşru olma ya da “meşruiyet; toplumun bir eylem ya da ürünü olarak toplumda var olan ya da ortaya çıkan bir durumun sübjektif ve objektif olarak toplum ve üyeleri nazarında açıklanabilirliğini, haklılığını ve geçerliliğini izah eden bir mekanizmadır.”²⁰⁷

Savaşların, iktidar ve güç mücadelelerinin, siyasî ve dini içerikli olayların, toplumda var olan farklılaşmaların, anlamlandırılmasında dini meşrulaştırma büyük önem taşımaktadır.

İnsan biyolojik ve zihinsel yapısı gereği bir başkası ile etkileşim içinde olmak ve toplum içinde yer almak zorundadır. Toplumdan kopuş insan için sonu belli olmayan bir karanlığa doğru yolculuk ya da bitip tükenmek bilmeyen bir kâbus gibidir. “Bireylerin ortak bir eylemi olan toplum, var olma ve şekillenme sürecini tamamladıktan sonra kendi üreticisi olan insanları yönlendirmeye hatta onlar için normatif yapılar oluşturmaya başlar. Aslında bu durum canlı bir organizmanın hayatını devam ettirebilmek için nefes alması kadar doğal ve kaçınılmazdır.”²⁰⁸

Din, “bireyin karşılaştığı ya da yaşamak zorunda olduğu anomiyi veya toplumsal eşitsizlikleri, toplum ve birey tarafından içselleştirilebilecek hale getirir. Din, bu işlemi ise her şeye gücü yeten tanrının kötülük karşısında adaletini ve haklılığını savunarak başka bir ifade ile kötülükler ile tanrının varlığını uzlaştırarak yani teodiseyi kullanarak gerçekleştirir.”²⁰⁹

Bu anlamda ‘teodise kutsalın kullanılarak, bireyin ve toplumun eşitsizlik ve anomi karşısında varlığının korunması için bir anlam dünyası oluşturma işlevidir. Dini meşrulaştırma ve teodise ile birey günlük yaşantısında karşılaştığı olaylarda kendisine kutsal değer tarafından belirlenmiş rolleri oynayarak, kendi davranışlarını iç dünyasında anlamlandırır. Dini meşrulaştırma ve teodise ile ölüm gibi oldukça marjinal bir durumda bile birey kendini ontolojik bir güven, huzur ortamına taşır.”²¹⁰

²⁰⁷ Şerif Mardin, a.g.e. , s.42

²⁰⁸ Peter, L. Berger, a.g.e. , 2005, s.123

²⁰⁹ Peter, L. Berger, a.g.e. , 2005, s.109

²¹⁰ Peter L. Berger, a.g.e. , 2005, s.101,102

Tanrının aşkın varlığı ile dünyada ya da ölümden sonra kötülüğü cezasız, iyiliği ise karşılıksız bırakmayacağına inanma aslında dinin iman noktasında temelini oluşturur.

Kutsalın sembolik söylemi ve pratiğe dönüşmesi ile hayat bulan din, inananları için sunduğu bu güvenlik alanı ile varlığını sağlamlaştırırken, dini pratiklerin toplu halde yerine getirilmesi ile de varlığını insana tekrar tekrar hissettirmektedir.

Sosyologlar, toplumsal eşitsizlik konusuna birbirinden farklı açılardan yaklaşmış, başını ‘‘Marx ve Hegel’in çektiği çatışmacı ekol toplum ve sınıf anlayışlarının bir gereği olarak sosyal eşitsizliklere karşı son derece olumsuz yaklaşarak nerede ise düşmanca bir tavır almıştır.²¹¹’’ İşlevselciler ise ‘‘toplumun ortak değerler ve çıkarlar etrafında bir araya geldiğini, ancak farklı tabakalardan oluştuğunu ve eşitsizliğin tüm sosyal sistemin işleyişinde ve özellikle sistemin kendi olağan dengesini bulmasında hayati işlevselliğe sahip bir gereklilik olduğunu öne sürmüştür.²¹²’’

Öncelikle Marx’ın yaşadığı döneme göz atacak olursak, ‘‘Avrupa’da sanayi devrimi ile birlikte insan hayatı mekanikleşmeye başlamış, yeni yaşam tarzı insanların maddi bütün gereksinimlerini fazlası ile karşılamıştır. Ancak sanayi tipi bu yeni yaşam tarzı köylerden şehirlere işçi nüfusunun akmasını sağlamış, değişen sosyal şartlar zaman içerisinde sosyo-psikolojik sorun ve tatminsizliklerle birlikte adeta toplumsal bir kaos halini almaya başlamıştır. İşte bu toplumsal şartlarda Marx’da içinde yaşadığı toplumun sorunlarını anlamaya ve çözüm yolları bulmaya çalışmıştır.²¹³’’

Marx’ın din konusundaki görüşlerini anlamak için kısaca Marx’ın düşüncelerinin genel hatlarından bahsetmek gerekir. İlk olarak Marx Feuerbach’ın materyalist felsefesinden çok etkilenmiştir. ‘‘Feuerbach’a göre din kültürel gelişme sürecinde insanların ürettiği düşünce ve değerlerden oluşmakta, fakat bunlar yanlış bir şekilde ilahi güçlere ya da tanrılara mal edilmektedir. İnsanoğlu kendi tarihini

²¹¹ Raymond Aron, Sınıf Mücadelesi, Çev. Erol Güngör, Dergah yayınları, İstanbul 1992, s54

²¹² Margaret M. Poloma, Çağdaş Sosyoloji Kuramları, Çev. H. Erbaş, Gündoğan Yayınları, 1999, s 33

²¹³Raymond Aron, a.g.e. , 1992, s.61

eskizsiz olarak anlayamadığından kendi yarattığı değerleri ve normları tanrılara atfetme eğilimine girmektedir.’’²¹⁴

‘‘Ekonomik faaliyetlerin tüm yapı ve sosyal aksiyonların temel belirleyicisi olarak(alt yapı) kabul edilmesi ile birlikte insanlık tarihinin sömüren(burjuva) ve sömürülen(proloterya) arasında ki çatışma ile başladığı, bu çatışmanın ve tarihin kapitalizm’in çöküşü ile noktalanacağı düşüncesi Marksizm’in iki temel kabulüdür. Devlet, aile, ahlak, din, felsefe, bilim gibi kurum ve değerler üst yapıyı oluştururlar. Marx alt yapı ile üst yapı arasında bir ekonomik determinizm ilişkisi kurarak, genellikle üst yapının alt yapı tarafından belirlendiğini, bu durumda ise üst yapıya ait kurum ve değerlerin sömüren egemen sınıfın çıkarlarına uygun olarak kullanıldığı sonucuna varır. Dinin ortaya çıkış süreci ve şartlarını, üretim süreci ve üretim sürecine katılan toplumsal güçler arasındaki ilişkilerin neticesi, dinin kaynağını ise insanların kendi beyinlerinin ürünü olan kabullerin yönetimine girmesi yani insanın kendine yabancılaşması olarak kabul eder.’’²¹⁵’

İlk olarak Marx’ın din görüşünün, hatalı genel kabuller üzerine bina edilmiş ve objektif olmadığı söylenebilir. Ancak dinin toplumsal fonksiyonunun Marx’ın kurguladığı açıdan anlaşılabilmesi için dinin algılanış biçimi üzerinde durmak gerekir. ‘‘Dinin bireyin iç dünyası ve toplumsal yaşam ile etkileşim içinde olan iki farklı yönü göz önüne alındığında Marx’ın din olgusuna daha çok bireysel değil kurumsal açıdan yaklaştığı görülür.’’²¹⁶’

Marx yaşadığı dönemin şartları içerisinde din olgusunun algılanma ve işlevini göz önünde bulundurur ve din olgusunu inceler. Batı Avrupa’da Hıristiyan kapitalistlerin sebep oldukları sömürü düzenini, işveren-bankacı-tüccar Hıristiyanlar ile din adamlarının dini nasıl kendi çıkarları için kullandıklarını Kapital isimli eserinde uzun ve tafsilatlı olarak anlatır.

²¹⁴Anthony Giddens, a.g.e. , s.532

²¹⁵Raymond Aron, Sosyolojik Düşüncenin Evreleri, Çev. Korkmaz Alemdar, Kırmızı Yay. İstanbul,2006 s 135-193

²¹⁶Emre Kongar, Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği, Remzi Kitabevi, İstanbul 2006, s 128

Temelde her düşünür ve bilim adamı öncelikli olarak içinde yaşadığı toplumdan etkilenir ve o toplumu anlamaya, toplumun yaşadığı sorunlardan nasıl kurtulacağına dair çözüm ve öneriler bulmaya çalışır.

Marx ‘‘Hegel’in Hukuk Felsefesinin Kritiği (Eleştirisi)’’ isimli makalesine din ile ilgili şu satırları ekler, ‘‘dinsel acı, aynı zamanda hem gerçek acının bir anlatımı, hem de gerçek acıya karşı bir başkaldırıdır. Din, baskı altındaki yaratığın iç geçirmesi, kalpsiz dünyanın kalbi ve ruhsuz dünyanın ruhudur. Halkın afyonudur. Burada afyonun anlamı vicdansız bir üst sınıfın halkı uyutmak için kullandığı bir araç değil, insanların kendilerini olayların yüzeyinde batmadan tutabilmek için kullandıkları bir kendi kendini aldatmacadır.’’²¹⁷

Marx’a göre; ‘‘kendi zihninde ürettiği ve kabullendiği din olgusu ile kendini adeta avutan ve uyuşturan insan, en başta din olmak üzere içinde bulunduğu aldatmacayı, yabancılaşmayı anladığı zaman kendisini tutsak haline getiren diğer şartların, yabancılaşmaların ortadan kaldırılmasının gerekliliğini de anlayacaktır.’’²¹⁸

Kısaca Marx din olgusunu bireysel açıdan insanların kapitalist sistemde sömürdüklerini anlayarak, sisteme başkaldırma düşüncesini gerçekleştirmelerini geciktiren bir unsur olarak görmektedir. Marx'a göre din, ideal ama gerçek dışı bir dünya oluşturarak, sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin gölgesi altında gerçek dünya karşısında birey için bir avutma, teselli ve haklılaştırma işlevi görür.

Marx’ın din hakkında yaptığı eleştiriler genelde Hıristiyanlık üzerinedir. Marx’ın din hakkındaki görüşleri ekonomik temele dayalı ve bireylerin dini art niyetli kullanım örnekleri ile dolu olduğu için eleştirilebilir. Ancak gerçekte dinin yapısında zorluk ve sıkıntılara, fakirliğe sabretme bir emir, üstünlük ve fazilet olarak gösterilmiş midir?

Bu hususun dinin toplumu etkileyen yapısı dikkate alınarak incelenmesi gerekir. Bu amaçla dünya üstünde yaşayan insanların nüfus olarak büyük çoğunluğunun mensubu olduğu Hıristiyanlık ve İslamiyet dinlerini ve tek tanrılı bir

²¹⁷ Şerif Mardin, a.g.e. , s.42

²¹⁸Bryan S. Turner, Statü, Çev. Kemal İnal, Doruk Yayınları, Ankara, 1997 s 60

din olan Yahudiliği örnek olarak alabiliriz. Bu dinlere ait kutsal metin ve kitapları incelediğimizde kısaca şu noktaları açıkça görebiliriz.

RAB'bin önünde sakin dur, sabırla bekle; Kızıp üzülmeye işi yolunda olanlara, Kötü amaçlarına kavuşanlara²¹⁹ RAB'bi sabırla bekledim; Bana yönelip yakarışımı duydu.²²⁰ Adam öldürmeyeceksin, zina etmeyeceksin, çalmayacaksın, komşuna karşı yalan yere tanıklık etmeyeceksin.²²¹ Her bakımdan alçakgönüllü, yumuşak huylu, sabırlı olun. Birbirinize sevgiyle, hoşgörülle davranın.²²² Herkes, baştaki yönetime bağlı olsun. Çünkü Tanrı'dan olmayan yönetim yoktur. Var olanlar Tanrı tarafından kurulmuştur. Bu nedenle, yönetime karşı direnen, Tanrı buyruğuna karşı gelmiş olur. Karşı gelenler yargılanır.²²³

Ey iman edenler! Sabırla ve namazla yardım dileyin. Gerçekten Allah sabredenlerle beraberdir.²²⁴ İsmail'i, İdris'i, Zülkifl'i de an, Onların hepsi sabır fazileti ile bezenmişlerdi.²²⁵ Ey iman edenler, Allah'a itaat edin. Resulüne ve sizden olan ulü'l-emre(idarecilere) de itaat edin.²²⁶ Kim katil olmayan ve yeryüzünde fesat çıkarmayan(masum) bir kişiyi öldürürse sanki bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir insanın hayatını kurtarırsa sanki bütün insanların hayatını kurtarmış olur.²²⁷

²¹⁹Eski Ahit, Mezmurlar 37,7

²²⁰ Eski Ahit Mezmurlar 40,1

²²¹ Eski Ahit, Mısır'dan çıkış 20, 13-16

²²² Yeni Ahit, Efesliler 4,2

²²³ Yeni Ahit, Romalılar 13, 1-2

²²⁴ Bakara,2,153

²²⁵ Enbiya,21, 85

²²⁶ Nisa,4, 59

²²⁷ Maide, 5, 32

Yukarıda belirtilen kutsal metinlerden alınmış ifadelerde de açıkça görüldüğü gibi dini inançlar insanlara yaşadıkları kötü olaylara karşı sabırlı olmayı, devlet yönetimine ve idarecilere itaat etmeyi tavsiye ederken hırsızlık, insan öldürme başta olmak üzere toplum yapısını ve dengesini bozacak fiilleri yasaklamaktadır.

Marx'ın din kavramının insanı yaşadığı zorluklara, ezilmesine ve sömürülmesine sabrederek avuttuğu ve bilincini uyuşturduğu iddiasının yukarıda belirtilen metinlere göre kısmen doğru olduğunu söylemek mümkündür.

Ancak dini emir ve buyruklar sadece sabır etmek ve boyun eğmekten ibaret olmadığı için din konusunda bir yargıya varmak amacıyla din bir bütün olarak tüm yönleri ile ele alınmalıdır. Öte yandan din olgusu temelde devrimci bir nitelik taşır. Dinin ortaya çıkış ve kendini ilan süreci mevcut olan değer ve inançlara açık bir meydan okuma, yani var olanı, uygulamaları ve inanışları tamamen kaldırma girişimidir.

Devrimci nitelik taşıması bakımından dinin ortaya çıkış süreci ile Marx'ın sosyalizmin ortaya çıkışı ile sonuçlanacak kapitalizmin çöküşü iddiasını karşılaştırdığımızda; her iki durumda da insanların inandıkları kutsal değerlerin veya içinde buldukları ekonomik-siyasi durum ve yaşam şartlarının yanlış, batıl veya haksız, adaletsiz olduğunu idrak ederek yeni bir ekonomik, siyasi düzen ya da inanç bütününe kabul edip hayata geçirme girişiminin var olduğunu görürüz.

Marx'ın din ile ilgili tespit ve eleştirileri yaşadığı döneme ait dini istismar örnekleri ve din olgusunun gerçekleşecek devrimi geciktiren bir uyuşturucu olduğu üzerine kuruludur. Marx'ın iddiasının aksine, bir toplumun inandığı değerler bütünü uygulamaya geçirmek veya korumak istemesi neticesinde bu durum toplumsal dinamizmin var olmasına sebep olabilir.

Yukarıda belirtilen kutsal metinlerden alınan ifadelerde de açıkça görüldüğü gibi devlete ve yöneticilere itaat etme, hırsızlık, zina gibi din tarafından günah sayılan fiilleri işlememe vb şeklinde yer alan davranışlar dini değer ve buyruklar tarafından meşru görülmektedir.

Din bu meşrulaştırma işlevi ile mevcut sosyal düzeni ve toplumsal yapılanmaları, toplumdaki eşitsizlikleri meşrulaştırır ve geçerli kılar. Din meşrulaştırma gücünü kullanarak Marx'ın kast ettiği anlamda toplumu dizginleyerek bir düzen oluşturmak ister ancak dini içerikli meşrulaştırmaların tamamı mevcut olanı koruyan statükocu yaklaşımdan oluşmamaktadır. Dinsel meşrulaştırmalar sadece mevcut olan sosyal yapıyı ve değerleri açıklamak, makul ve anlaşılır hatta kabul edilebilir göstermek ya da haklılık kazandırmak için kullanılmazlar. Dinsel meşrulaştırmalar mevcut olanı kısmen veya tamamen değiştirme, eleştiri getirme, reddetme, ayrılık çıkarma biçimlerinde de kullanılabilir.

Bu açıdan soruna bakılarak dinler tarihi incelendiğinde hemen her dinin ortaya çıkış sürecinde içinde bulunduğu düzen tarafından şiddetle reddedildiği, savaş ve ölümler yaşandığı sıkça göze çarpmaktadır. “Aslında her insan topluluğu bir dünya kurma girişimidir. Bu girişimde din özel bir yer işgal eder. Din toplumun ihtiyacı olan veya toplum tarafından meşru gösterilmek istenen değer ve olayları istenen şekilde meşrulaştırarak kutsallaştırır.”²²⁸ Bu işlev toplumun neyi nasıl algılamak istediği ile doğru orantılı olarak farklılıklar gösterir.

Toplumsal eşitsizlikler ve din konuları tartışılırken göz önünde bulundurulması gereken önemli bir husus ise “dinin toplumsal eşitsizlikleri meşrulaştırması, bu meşrulaştırmanın olumsuz sonuçlarını da onaylaması veya meşrulaştırması anlamına gelmemektedir. Örneğin toplumda ekonomik açıdan zengin ve fakir olma şeklinde ortaya çıkan sosyal eşitsizlik mevcuttur. Din ortaya koyduğu kurallar ve açıklamalarıyla hatta belli dini ritüelleri ekonomik şartlara bağlamakla bu eşitsizliğin insanlar arasında geçerli olarak kabul edilmesinde rol oynar. Ancak din toplum içerisinde ekonomik ya da farklı şekillerde ortaya çıkan eşitsizlik ya da farklılıkların istismar edilerek zenginin fakiri, güçlünün zayıfı mağdur etmesine, sahip olunan gücün kötüye kullanılmasına izin vermez.”²²⁹

Konu bu açıdan incelendiğinde, hemen hemen bütün dinlerde fakir, zayıf, düşkün ve kimsesiz olana yardım edilmesi gerektiği vurgulanmakla beraber,

²²⁸ P.L. Berger, a.g.e. , 2005, s.37

²²⁹ Ejder Okumuş, a.g.e. ,2005 , s.,93

ekonomik-siyasi açıdan güçlü olanların ya da makam sahibi olanların sahip olduklarını kötülük için kullanmaları yasaklanmaktadır. Bu konu ile ilgili kutsal metinler incelendiğinde:

Ücretini her gün, güneş batmadan ödeyeceksiniz. Yoksul olduğu için güvencesi odur. Yoksa sana karşı RAB'be haykırır ve sen de günah işlemiş sayılırsın.²³⁰ Duruşmada yoksula karşı adaleti saptırmayacaksınız.²³¹ Yoksulun feryadına kulağını tıkayanın feryadına yanıt verilmeyecektir.²³² Ona sevgiyle bakan İsa, «Bir eksiğin var» dedi. «Git neyin varsa sat, parasını yoksullara ver; böylece gökte hazinen olur. Sonra gel, beni izle²³³ İsa, gözlerini öğrencilerine çevirerek şöyle dedi: «Ne mutlu size, ey yoksullar! Çünkü Tanrı'nın Egemenliği sizindir.²³⁴

Anneye, babaya, akrabalara, yetimlere, fakirlere, yakın komşulara, uzak komşulara, yol arkadaşına, garip ve yolculara, ellerinizin altındaki (köle, cariye, hizmetçi, işçi) lere de güzel muamele edin. Bilin ki Allah kendini beğenen ve övünüp duran kimseleri sevmez.²³⁵ Kendileri de ihtiyaç duydukları halde yiyeceklerini, sırf Allah'ın rızasına ermek için fakire, yetime ve esire ikram ederler.²³⁶ O halde yakınlarına, yoksula ve yolcuya hakkını ver. Allah'ın rızasına nail olmak isteyenler için böyle yapmak daha hayırlıdır. Felaha erenler de işte onlardır.²³⁷

²³⁰ Eski Ahit, Yasanın Tekrarı 15,11

²³¹ Eski Ahit, Mısırdan Çıkış 23,6

²³² Eski Ahit Özdeyişler 21,13

²³³ Yeni Ahit, Markos 10,21

²³⁴ Yeni Ahit, Markos 10,21

²³⁵ Nisa, 4,36

²³⁶ İnsan, 76,8

²³⁷ Rum, 30,38

Kutsal metinlerden alınan kesitlerde de açıkça görüldüğü üzere din, “insanların sahip oldukları üstünlük sebebi olan değer ve güçlerini kullanımlarını düzenleme çabası içindedir.”²³⁸»

Ancak bu metinleri incelerken bir kanun metnini inceler gibi incelemek de oldukça yanlış olacaktır. “Dolayısıyla din-toplum, din-dünya ve din-devlet ilişkisini ele alırken dikkat edilmesi gereken önemli hususlardan biri dini sırf topluma, dünyaya, sosyolojik izaha indirgemenen, onun insanüstü, dünya ötesi boyutunun da bulunduğunu göz ardı etmeden anlamak ve izah etmek gerekmektedir.”²³⁹

²³⁸Mustafa Keskin, a.g.e. , s.16

²³⁹ Ejder Okumuş, a.g.e. ,2005,, s.93

4. BÖLÜM

DİNİN MEŞRULAŞTIRMA ARACI OLARAK KULLANILMASI VE ŞİDDET

Toplumsal hayatın hemen her safhasında varlığı ve etkisi reddedilemez biçimde gözlenen din; çalışmamızın önceki bölümlerinde de aktarıldığı gibi toplumsal fonksiyonları ile insanların anlam ve toplumsal yapı ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Bu anlam dünyası ve yapının en önemli unsurlarından biri ise şüphesiz dinin sahip olduğu meşrulaştırma gücüdür.

Weber'in geleneksel meşruiyet tiplemesini de kapsayacak şekilde dinî meşruiyet, meşruluğun dinden ve dinî kaynaklardan, üstten, aşkın olandan, dinin renk verdiği gelenekten elde edildiği meşrûiyettir. Bu durumda “T. Luckmann'ı “üst”ten geleneksel meşrulaştırım tiplemesini de içine alan dinî meşrulaştırım, din ve dinî kaynaklar yoluyla haklılaştırma, açıklama ve geçerlilik kazandırma anlamına gelmektedir.”²⁴⁰ Başka bir ifadeyle dinî meşrulaştırım, var olan durumu, din ve dinî kaynaklar yoluyla haklılaştırma ve açıklamayı ifade etmektedir.

Çalışmamızın önceki bölümlerinde meşrulaştırma işlevi ile dinin insanların içinde buldukları toplumsal eşitsizlikleri nasıl meşrulaştırdığı, bu durumla birlikte ayrıca sunduğu anlam dünyası ile yaşanan ölüm, afet, hastalık gibi marjinal durumları dahi hangi şekilde kavranabilir, kabullenilebilir şekle dönüştürdüğü tartışılmıştı.

Bu bölümde dinin meşrulaştırma gücünün merkezinde yer alan dinsel kabul ve tespitlerden yola çıkılarak dinin şiddet kavramı ile nasıl ve ne şekilde etkileşim içinde olduğu tartışılacaktır. Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde genel olarak yaşadığımız toplumun dini inancı özel olarak ise konu ve anlam bütünlüğünün sağlanması ve yapılacak tespitlerde daha tutarlı olunabilmesi açısından tartışmalar *İslamiyet temelinde* şekillenecektir.

²⁴⁰ M Ali Kııman; Sekülerleşme Perspektifinden dini Fundamentalizm; Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi Volume 1\2 Winter 2008 s 275

4.1.TEOLOJİK OLARAK RADİKAL DİNİ YORUMLARIN ORTAYA ÇIKIŞI

19 ve 20. yüzyıl çok önemli değişimlerin meydana geldiği ve bu çerçevede pek çok yeni olgunun toplumsal yapıda kendini hissettirdiği tarihte iz bırakan bir dönem olmuştur. Bu dönemde en çok tartışılan olgulardan biri “sekülerleşme”²⁴¹ bir diğeri de “fundamentalizmdir.”²⁴²

Dünyadaki tüm toplumları bir şekilde etkilediği bilinen modernleşme ve beraberinde gerçekleşen sekülerleşme süreci, kendi içinde reaksiyoner oluşumları da ortaya çıkarmıştır. Bu reaksiyoner akımların başında “günümüz dünyasındaki hemen her dini yapı içerisinde görülen ve bilinen unsurlardan biri olan fundamentalizm yer almaktadır.”²⁴³

Fundamentalizm olgusunun anlaşılmasında katkı yapacağı düşünülen “dört husus yaşanan tartışmalarda öne çıkarılmaktadır. Bunları ilki dinî bir dünya görüşü için mücadele etme, ikincisi din tarafından oluşturulmuş olan mitler, gelenekler ve doktrinler için mücadele etme, bir diğeri dini kabul etmeyen kişilere karşı mücadele etme ve son olarak ise tanrı ve dinin nihaî kaynağı olduğu düşünülen diğer aşkın referanslar ışığında mücadele etme”²⁴⁴ olarak sıralamak mümkündür.

Özellikle sanayi devrimi ile gelişen ve gelişmişliğini modernite ile İslam dünyasına hissettiren batı toplumuna karşı ortaya çıkan reaksiyoner akımlar İslam dünyasında fundamentalizmin temellerini oluşturur. Aslında haricilerin ve takipçilerinin sahip oldukları fikirler bu açıdan ilk olsa da İslam dünyasının 18. ve 19. yüz yılda ekonomik ve siyasi alanda yaşadığı kayıplar radikal dini yorumların ortaya çıkmasında önemli bir etkiye sahiptir.

Yaşanan ekonomik ve siyasi sıkıntılar İslam dünyasında dinin olması gerektiği gibi anlaşılmadığı ve toplumsal yaşamda uygulanmadığı anlayışından yola

²⁴¹ M Ali Kııman ; Sekülerleşme Perspektifinden Dini Fundamentalizm; Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi Volume 1\2 Winter 2008 s 275

²⁴² M Ali Kııman ; a.g.e, s 274

²⁴³ M Ali Kııman ; a.g.e s 277

²⁴⁴ M. Ali Kirman a.g.e 279

çıkarak, din temelinde yeni bir okuma ve anlama ile birlikte sosyal yaşam ve devletin tekrar düzenlenmesi gerektiği yaklaşımından yola çıkarak yeni bir akım oluşturmuştur. Bu yeni akım içerisinde ise selefilik ve vahhabilik ise önemli yer tutmaktadır.

Selefilik akımı “ilk olarak Mısır’da Cemaleddin Efgani ve öğrencisi Muhammed Abduh tarafından başlatılan “İslami İslah” hareketinin daha sonra Selefilik adıyla anılmasıyla birlikte ortaya çıkmıştır.”²⁴⁵ Bu bağlamdaysa kelime kökünü oluşturan Selef, İslam’ın Altın Çağı’ndaki uygulamaları takip eden kişiye denmektedir.

Fakat Vahhabilik bundan daha farklı olarak “Suudi Arabistan’ın Necid Bölgesi’nde 18. Yüzyılda Muhammed bin Abdülvahhab’ın (1703-1791) önderliğinde itikadi ve siyasi karakterli bir hareket olarak ortaya çıkmıştır.”²⁴⁶

Vahhabilik bugün Suudi Arabistan’ın resmi mezhebi olmakla birlikte, “itikadi olarak İslam’ın Hanbelî Mezhebine tabidir. İbn-i Teymiyye’nin (1268-1328) eserlerini esas almalarının yanı sıra diğer mezheplere ve kendilerinden olmayanlara karşı agresiftirler.”²⁴⁷

İlk dönem Müslümanlığına dönüş çağrılarını yaparak İslamiyet’i tarih dışına iten Abdülvahhab, “tarihsel süreç içerisinde İslamiyet’e girmiş her türlü ilaveleri bid’at olarak değerlendirmiş ve İslam’ı bunlardan arındırmayı amaçlamak suretiyle kurtuluşu “altın çağ” mitinde görmüştür.”²⁴⁸ Vahhabilik ve Muhammed bin Abdülvahhab ile ilgili olarak Bodur’un tespitleri tarihsel arka plan ve dönemin sosyal yapısının anlaşılmasına yardımcı olacak niteliktedir.

Muhammed b. Abdülvahhab, görüşlerini hayatiyete geçirme alanı olarak dağınık, küçük, kabile dışındakilerle sosyal temasın yok denecek kadar az olduğu, kendi

²⁴⁵ Ebubekir Sifil, Semerkand, Aralık 2003 s 38Bkz: <http://www.semerkandergisi.com/6010.htm>

²⁴⁶ Türkiye Diyanet Vakfı, İslam Ansiklopedisi, Cilt:29, Ankara, 2004. sf: 531 -

²⁴⁷ Türkiye Diyanet Vakfı, a.g.e, s 534

²⁴⁸ Türkiye Diyanet Vakfı, a.g.e, s 537

dışındakilerden nefret eden, okuma-yazma oranının düşük olduğu, kültürel gelişmenin fazla görülmediği, geleneksel değerlerin toplumsal hayatı yönlendirdiği, dinin tüm sosyal yapıya nüfuz ettiği, ekonomik, siyasal, ailesel ve eğitimsel aktivitelerin dini olarak tanımlandığı, siyasi ve dini gibi bir ayrımın olmadığı, doğum yeri olan Necd bölgesini seçmiştir. Bedevi Araplardan oluşan Necd toplumundaki faaliyetleriyle, kendisinden olmayanlara bilhassa karşı, tepkiselliğini açıkça dile getirmek istemiştir.

Bunun için de ayrı bir grup kimliğini vurgulayarak daha geniş bir Müslüman topluluğundan kendisini soyutlamış ve Vahhabilik yoluyla bir üstünlük duygusu hasıl etmeye çalışmıştır. Grup dayanışmasının oluşturulmasında ve siyasal aksiyonun teşvik edilmesinde hayatın tüm boyutlarını düzenleyen bir bütünsel doktrin olarak tevhid ilkesi önemli bir grupsal ölçüt haline getirilmiştir. Bu çerçevede görüşlerini paylaşmayanlar düşman sayılarak mal ve canlarının kendilerine helal olduğu yolunda insanlık dışı bir anlayışın benimsenmesiyle tüm Müslümanlara cihat ilan edilmiştir. Kendi din anlayışının tek doğru olduğunu vurgulayan Abdülvahhab'ın yaklaşımı, bugün İslam adına cinayet işleyen teröristlerin beslendiği temel kaynaklardan biri haline gelmiştir.

İbni Teymiye'nin çalışmasının önemli bir parçasını oluşturan bidat, davranışsal olarak temel dini prensiplerden ayrılma, daha açık bir ifade ile Vahhabi görüşlerden ayrı bir anlayışı benimseme biçiminde anlaşılmalıdır. Her türlü gelişme ve yeniliğe bidat gözüyle bakılıp karşı çıkılmak suretiyle son derece hoşgörüsüz bir toplum meydana getirilmiş ve kendileri dışındakilere saldırı meşrulaştırmaya çalışılmıştır.

Vahhabilik anlayışında bir kimsenin Müslümanlığı, kabul edilen inanç sistemine bağlılıktan ziyade

gözlemlenebilir davranışlarla bunu aşikâr biçimde ortaya koyabilmesine bağlanmıştır. Böylece püritanist köktenci düşüncelerin kuvvet yoluyla empoze edilmesi yolunu seçen Vahhabilikte amel, imanın bir parçası haline getirilmiş, daha doğrusu amel ile imanı birbirinden ayırmayan Hanbeli görüş, tavizsiz biçimde uygulamaya sokulmuştur.²⁴⁹

Otoriter figür ve şahısların tartışılmaz doğru olarak kabul edilmesi doğrultusunda biz ve grup duygusu geliştirilerek bağlılık güçlendirilmek istenmiştir. Bu yaklaşım ise iyi kavramının grup ile kötü kavramının ise kendi dışındakiler yani ötekiler ile özdeşleşmesini beraberinde getirmiştir. Abdülvahhab'tan günümüz Suudi devletinin kurulmasında kadar geçen sürede yukarıda bahsedilen ötekileştirme süreci devam etmiştir.

İslam dünyasında bir yandan bu farklı dini algılama varlığını sürdürürken diğer yandan özellikle orta doğuda yaşanan siyasi gelişmeler din devlet ve siyaset üçgeninde ele alınmaya yaşanan siyasi, ekonomik ve askeri başarısızlıkların değerlendirmelerinde dini yaklaşımlar gittikçe ön planda yer almaya başlamıştır.

Ortadoğu merkezli cihad hareketleri ve radikal İslam ideologları üzerinde İbni Teymiyye oldukça etkili olmuştur. “13. yüzyılda kendi toplumunun sorunlarını dile getirmişse de, onun düşünceleri Suudi Arabistan’ın 18. yüzyıl Vahhabi hareketini, Mısırın modern eylemci ideologu Seyyid Kutub’u, İslami cihattan Muhammed El Farac’ı ve Üsame bin Ladin gibi çağdaş aşırılık yanlılarını etkilemiş, onlarda Teymiyye’yi kendilerine mal etmişlerdir. Hariciler gibi vahhabiler de kendilerine karşı çıkan veya direnen kim varsa kâfir ilan edip öldürmüşlerdi.”²⁵⁰

Diğer taraftan “düşünce ve eylem bağlamında modern İslami reform görüşünü oluşturmada üç kişi çok etkili olmuştur. Hasan el Benna (1909-1966) Mısır’daki Müslüman kardeşleri, Mevlana Mevdudi (1903-1979) ise Pakistan’daki Cemaati İslami’yi kurdurmuştur. Değişimin yavaş ve ıstıraplı olacağını kabul

²⁴⁹ H.Ezber Bodur, Vahhabi Hareketi ve Küresel Terör, KSÜ İlahiyat Fakültesi Der. sayı 2, 2003, s 8

²⁵⁰ John L. Esposito, Kutsal Olmayan Savaş; İslamcı Terör, Çev. Nuray Yılmaz, Ertan Yılmaz, Oğlak Yayınları, İstanbul 2003, s 64

etmekle beraber gelecek nesilleri yetiştirmeyi amaç edinmişlerdi. Seyyid Kutub (1906-1966), Hasan el Benna ve Mevdudi'nin görüşlerini geliştirip radikalleştirdi.²⁵¹

Yüzyıllarca selefiyeci (yeniden canlanışçı) geleneğin parçası olsalar da bu üç fikir adamı tepkilerinde moderndiler ve İslam'ın temel kaynaklarına dönme anlamında yeni köktencilerdi. "İslam'ın kaynaklarını modern dünyaya meydan okumak için yeniden yorumladılar. Bu onların öğretilerinde, örgütlerinde, stratejilerinde, taktiklerinde ve modern bilim ile teknolojiyi kullanışlarında görünür. Gerçektende çok sayıda İslami eylemci, modern eğitimin ürünüdür, doktorların, mühendislerin, hukukçuların, gazetecilerin, üniversite hocalarının ve öğrencilerin mesleki kuruluşlarından ibarettir. İslami siyasi ideologlar ihtilalci eğilimli olup ve genelde din âlimi değillerdir. Bu çerçevede gelişen radikal eğilimler sömürgeciliğin tasfiyesinde daha sonra Filistin ve Afganistan'dan oradan da Bosna-Hersek'e ve 11 Eylül ile modern dünyanın her yerine dağılmışlardır.²⁵²

Radikal dini yorumların özellikle orta doğuda kısa sürede ve geniş bir taban bulmasının bir diğer sebebi de "sömürgeci devletlerin orta doğuyu terk ederken yönetimleri kendi menfaatlerini gözeterek yine kendi işbirlikçilerine devretmeleri sonucu, çoğu askeri güç ile iktidarda kalan, siyasi veya dini meşruiyetten yoksun ve diktatorial özelliklere sahip yöneticiler ile halk arasında yaşanan uyuşmazlıklar ve özellikle 1970 ve 1980'li yıllarda batı ideolojilerinin gözden düşmesidir."²⁵³

Bu sürecin sonunda sosyal ve siyasal açıdan da çözüm İslam'ın özüne dönülerek yeni bir sistem kurulması olarak görülmüştür. Teolojik olarak radikal dini yorumların ortaya çıkması ve taban bulması sürecinde "modernite ve modernleşmeyi

²⁵¹ Ahmet Vehbi Ecer, Tarihte Vahhabi Hareketi ve Etkileri, ASAM Yayınları, Ankara 2001, s 201

²⁵² Ömer Turan, İslami Hareketler & Tarihi, Fikir Örgüsü ve Metodları, İstanbul, 2002, s79

²⁵³ Ahmet Özel, İslam ve Terör, Küre yayınları, İstanbul 2007, s 5

İslam dünyasına taşıyan batı ülkelerine karşı özenme duygusu ile birlikte nefret duygusu da gün yüzüne çıkmıştır.²⁵⁴

Yaşanan modernleşme süreçlerinin genelde iktidardaki devlet yönetimi eliyle “tepeden inme zorlayıcı ve ekonomik temelli olmasının yanı sıra İslam dünyasının kendi tarih ve kültür dokuları ile modernleşme arasında bir doku uyumu sağlanamaması elit aydınlar ile muhafazakâr halk kitleleri arasında zihinsel ve fikirsel kopmalara yol açmıştır.”²⁵⁵

Aydın ve halk arasında yaşanan fikri ve zihni ayrılık ile birlikte “Afganistan, Filistin, İran, Irak ve Bosna Hersek’te yaşanan savaşlar ve siyasi çalkantılar halk tarafından ulaşılmak istenen bilgi kaynaklarının önünü adeta tıkamıştır.”²⁵⁶

4.2. ŞİDDET VE DİNİ MEŞRULAŞTIRIM

Şiddet sorununun ne kadar eskilere dayandığını ve bu soruna bir çözüm bulmanın öteden beri ne kadar zor olduğu bilinmekle birlikte “şiddet çoğu zaman, ya içgüdüsel ve bu nedenle toplumsallaşma sürecinde çok az değişen, ya da sadece ve sadece çevre etkenlerinden kaynaklanan bir davranış olarak görülür.”²⁵⁷

Rafael Moses’in şiddet konusuna yaklaşımı ise şiddetin toplumsal ve bireysel açıdan hemen hemen aynı noktada kesiştiği yönündedir.

*Şiddeti kabullenmek, şiddetin artmasına yol açar.
Bazı psikologlar Profesyonel katillerin bile (ekmek paralarını
kazandıkları) cinayetleri işlemeden önce, birbirlerine
kurbanlarının ölümü hak ettiklerini ve hatta onları*

²⁵⁴ H.Ezber Bodur, Vahhabi Hareketi ve Küresel Terör, KSÜ İlahiyat Fak. Dergisi, sayı 2, 2003 s 14

²⁵⁵ Caner Taslaman, Terörün ve Cihad’ın Retoriği, İstanbul Yay, İstanbul, 2007, s 6

²⁵⁶ Adrew Mango, Türkiye’nin Terörle Savaşı (Turkey and the war on teror), Doğan Kitap, İstanbul 2005, Çev: Orhan Azizoğlu, s: 85-92

²⁵⁷ R.Moses, “Şiddet Nerede Başlıyor” Çev. A.Kul Cogito 6-7, Şiddet Özel Sayısı, Yapı Kredi Yay, Kış-Bahar, İstanbul 1996, s 23

öldürmenin doğru ve önemli bir iş olduğu inancını aşılıp bu inancı kuvvetlendirmek için bir araya geldiklerini öne sürmektedir.

Bir başka deyişle insanlar, planlanmış bir şiddet eylemini haklı görmeye çalışarak vicdanlarını rahatlatmak zorundadırlar. Bu insanlar bile, çevreleri ve yakınları tarafından doğru bir davranış sergiledikleri duygusuna kapılmalarını sağlayacak denli bir onaylanma ve desteye gereksinim duymaktadırlar. Böylece niyetlerinin doğru olduğuna inanacak kadar “narsist” bir destek almış olurlar. İşte bu nedenden ötürü siyasi akımlar ve ideolojiler, şiddet unsurunu körüklemeye olabildiğince uygundur. Bu konuyu biraz daha açacak olursak: Şiddet kavramı, dini ve dünyevi kültürlerden, kutsal savaşımlara kadar uzanan geniş bir platformda ele alınabilir.

İsraililer Filistin savaşı bilindiği gibi 1987 yılının Aralık ayında İsraililer tarafından Batı Yakasının ve Gazze Şeridinin işgal edilmesine karşı Filistinlilerin başkaldırısıyla başladı. Büyük bir bölümü 10-16 yaş grubundan oluşan Filistinliler, ateşli silah kullanmaz, bunun yerine İsraili askerlere sözle hakaret eder ve onları taş yağmuruna tutarlarken zamanla patlayıcı madde, silah ya da bıçaklarla terör eylemlerine doğru kaydılar. İsrail ordusu da buna karşılık tedbirini aldı, aynı şiddet yöntemleri ile karşılık verdi.

Doğaldır ki, hiç bir toplum, o veya bu şekilde değişime uğramaksızın sürekli bir şiddet ortamında bulunamaz. Ama şunu da unutmamak gerekir ki şiddet olaylarının meydana geldiği her toplum, belli bir süre sonra

*şiddete “alışmakta” ve şiddet eylemleri ile ilgili haberlere karşı duyarsızlaşmaktadır.*²⁵⁸

Toplumsal ve bireysel planda yaşanan, maruz kalınan ya da kurban olunan her şiddet eylemi ya yeni bir şiddet eylemini doğurmakta ya da şiddet eşiğini düşürerek duyarsızlaşmayı beraberinde getirmektedir.

Şiddet yapısı, doğası ve uygulayıcısı açısından çok karmaşık bir yapıya sahip olmakla beraber, “şekli ve yapısı her ne olursa olsun her şiddet hareketi kendisini mutlaka bir metne dayandırır. Bu metnin kaynağı dinsel bir inanış, bir kült, ritüel veya bir kutsal kitap olabileceği gibi siyasal ya da ideolojik bir bildirge, bir söylem yada her hangi bir argüman da olabilir.”²⁵⁹

Şiddetin bizzat kendini haklı gösteren yani meşrulaştıran önemli noktalardan biriside şüphesiz dindir. Aslında dinin gayesi, fert ve toplumu bozup yozlaştırmak değil, aksine fert ve toplumu maddî ve manevî açıdan daha huzurlu hale getirmektir. “Dinlerin ortaya koyduğu bütün emir ve yasakların, belli başlı dinî hükümlerin amacı, bireyi ve toplumu ilgilendiren insan hakları olarak niteleyebileceğimiz insan hayatının, aklın yani hür iradenin, dinin, namusun ve malın korunması şeklinde genellemek mümkündür.”²⁶⁰

Dinin emir ve yasakları aynı zamanda şiddetin meşrulaştırılması içinde kullanılmaktadır. Bu emirlere uyulmaması ya da yasakların çiğnenmesi art niyetli ya da Vahhabilik’te olduğu gibi katı yorumlarla şiddeti mazur hatta gerekli gören anlayışların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Şiddeti doğuran dini kaynaklı meşrulaştırmalar dinin değiştirilmeden yaşanması anlayışından ziyade daha çok siyasi amaçlara yöneliktir. Siyasi bir amaca ulaşmak adına din araç olarak kullanılmaktadır. Bu konuda Usame Bin Ladin ile ilgi olarak Laçiner’in değerlendirmeleri şiddetin araçsallaşmasını kanıtlar niteliktedir.

²⁵⁸ R.Moses, “Şiddet Nerede Başlıyor” Çev. A.Kul Cogito 6-7, Şiddet Özel Sayısı, Yapı Kredi Yay, Kış-Bahar, İstanbul 1996, s 25

²⁵⁹ Şinasi Gündüz, Hıristiyanlıkta Şiddetin Meşru Zemini, İslamiyat Dergisi, Din ve Şiddet özel sayısı, cilt 5 sayı 1, Ankara 2002, s 35

²⁶⁰ Şerafettin Gölcük,, Din ve Toplum, Esra yayınları, İstanbul, 2000, s.158; Uludağ, Süleyman, İslâm’da Emir ve Yasakların Hikmeti, Ankara,1992, s. 5.

Ladin bir İslamcı'dır. Yani İslam dinini siyasi amaçları çerçevesinde yorumlamaktadır ve her İslamcı gibi, dinden çok siyasi çıkarları ön plandadır. Yani merkezde din değil, siyasi hedefleri vardır. Siyaset dine değil, din siyasete hizmet etmektedir. Ancak Ladin'in ideolojisinde İslamcılık en önemli ve tek unsur değildir. Ladin ve 'örgütü' El-Kaide'nin ideolojisinin üç sütundan oluştuğun söylenebilir; İslamcılık, Batı Karşıtlığı, Terörizm²⁶¹

Meşrulaştırıp kullandıkları şiddet üzerinden kitlelere ve karşı koyduğu otoriteye siyasi mesajlar veren terör örgütleri de temelde siyasi hedeflere ulaşmak için şiddeti araç olarak seçmiş yapılardır. Başta Filistin, Afganistan, Irak ve İran olmak üzere günümüz dünyasında dini kaynaklı terörün beslendiği ana damar olarak bilinen coğrafyada “insanların doğru dini bilgi kaynaklarına ulaşmasını engelleyen şiddet dalgası aynı zamanda dini istismar faaliyetlerinin de alanını arttırmıştır. Bu durumla birlikte dini bilgisi az ancak dini hassasiyetleri yüksek olan kitlelerin değer sistemlerinde yaşanan daralma mevcut düzene (yaşanan savaş ortamına, batılı değerlere, batılı değerlere göre oluşturulan siyasi sisteme) meydan okuma iddiası ile ortaya çıkan radikal akımların etkisi altında kalmıştır.”²⁶²

Mısır'da Nasır rejiminin uygulamaları, İran devrimi, Afganistan'ın işgali, Arap - İsrail savaşı ve Filistin sorunu gibi yaşanan şok dalgaları ile içinden çıkılmaz bir hal alan sosyal, ekonomik ve siyasal durum radikal grupların retorik dini söylemleri için gerekli zemini fazlası ile oluşturmuştur. Burada “retorik sözcüğü ile dilin ikna edici biçimde, belli menfaatleri özellikle de siyasal hedefleri gerçekleştirmek için kullanımı kastedilmektedir.”²⁶³ Dilin retorik olarak kullanımı ise elbette tek taraflı değildir. Bu duruma en güncel sayılacak örnek ise Taliban ve Amerika örneğidir.

²⁶¹ Sedat Laçiner, <http://www.turkishweekly.net/columnist/2067/main-columns-of-the-usame-bin-laden-ideology.html>

²⁶² Dini İstismar Eden Terörle Mücadelede Önleme Stratejilerinin Geliştirilmesi Projesi; Proje Raporu, UTSAM, Anlara 2008 s 32

²⁶³ Caner Taslaman, Terörün ve Cihad'ın Retoriği, İstanbul Yay, İstanbul, 2007, s 6

Terör kavramının retorik olarak kullanımının en ilginç örneklerinden biri Amerikalıların Afgan mücahitlere karşı tavrında görülmüştür. Amerika Afgan mücahitleri kutsal savaşçılar olarak ilan etmiş ve onlara Sovyet işgaline karşı verdikleri savaşta yardım etmiştir. Taliban'ın saldırıları Amerika'yı hedef almaya başladığında ise kutsal savaşçılar teröristlere dönüştüler ve teröre karşı savaşın ilk hedefleri haline geldiler.²⁶⁴

Hasan Sabbah ve Haşhaşiler ile Haçlı seferleri dini terminolojinin siyasi çıkarlar için retorikleşmesinin ünlü bir örneğidirler. Benzer şekilde “1991'deki körfez savaşı sırasında Saddam Hüseyin'e karşı Amerika'nın başını çektiği koalisyona katılan Müslüman ülkelerin liderleri, bu davranışlarını meşrulaştırmak için din adamlarından fetva almışlardır.

Diğer yandan Usame bin ladin Müslüman din adamlarının fetvaları ile yapılan körfez savaşını, Amerika'ya karşı verdiği mücadelenin (cihadın) gerekçelerinden biri olarak göstermiştir.”²⁶⁵

Bu kapsamda dini, şiddet kullanımı için meşrulaştırma aracı olarak kullanan kişi ve grupların kullandıkları argümanların başında Maide suresinde ifade edilen “Allah'ın indirdiği hükümler ile hükmedilmesi”²⁶⁶ gelmektedir. Allah'ın hükümlerini tartışma konusu yapan ve inanmayanlar ise münafık²⁶⁷ ve imansız²⁶⁸ kişiler olarak kabul edilmektedir. Ayrıca Allah'ın kâfirlerin düşmanı olduğu²⁶⁹,

²⁶⁴ Caner Taslaman, Terörün ve Cihad'ın Retoriği, İstanbul Yay, İstanbul, 2007, s14,15

²⁶⁵ Michael S. Swetham, Bir Terörist Ağının Profili; Usame Bin Laden, Güncel Yayıncılık. İstanbul 2001, s 129

²⁶⁶ Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir. (Maide 5,44)

²⁶⁷ Onlara, allah'ın indirdiğine ve resule gelin dendiği zaman münafıkların senden iyice uzaklaştığını görürsün (Nisa 4,60)

²⁶⁸ Aralarında çıkan anlaşmazlık sonucu seni hakem kılıp sonra da verdiğin hükümden içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın onu tam manasıyla kabullenmedikçe tam iman etmiş olmazlar. (Nisa 4,65)

²⁶⁹ Her kim Allah'a, meleklere, peygamberlerine, Cibril'e ve Mikail'e düşmansa; şüphesiz Allah'ta kâfirlerin düşmanıdır. (Bakara 2,98)

Yahudi ve Hıristiyanları dost edinenlerin zalimler olduğu,²⁷⁰ iman edenlerin Allah yolunda savaştığı²⁷¹ da kullanılan temel dayanak noktalarındandır.²⁷²

Bu temel dayanak noktalarından yola çıkılarak devlet yöneticileri ve devletin güvenlik birimleri ile savaşmayı meşru kılan, cihadı ve şahadeti teşvik eden, intihar saldırılarını meşru kılan söylemler geliştirilmektedir. Geliştirilen bu söylemler mevcut siyasi yapı ile özellikle başta İsrail ve Amerika olmak üzere düşman kabul edilen grup, ülke aleyhinde propaganda alanı genişletilerek kullanılmaktadır.²⁷³

²⁷⁰ Ey iman edenler Yahudi ve Hıristiyanları dost edinmeyin. Onlar birbirini dostudurlar. Sizden kim onları dost edinirse şüphesiz o onlardandır. Şüphesiz Allah zalimler topluluğuna hidayet etmez. (Maide 5,51)

²⁷¹ İman edenler Allah yolunda savaşır, küfredenler ise tağut yolunda savaşır. Öyleyse şeytanın dostlarıyla savaşın. Muhakkak ki şeytanın hilesi zayıftır. (Nisa 4,79)

²⁷² Dini İstismar Eden Terörle Mücadelede Önleme Stratejilerinin Geliştirilmesi Projesi; Proje Raporu, UTSAM, Anlara 2008 s 36

²⁷³ David C Rapoport, a.g.m s 49

5.BÖLÜM ŞİDDETİN SİYASALLAŞMASI VE TERÖR

5.1. ŞİDDET

Arapça “ş-d-d (*şedd*) kökünden türeyen şiddet, sertlik, sert ve katı davranış, kaba kuvvet anlamlarına gelmektedir. Terim olarak, baskı, eziyet, korkutma, sindirme, öldürme, cezalandırma, başkaldırı anlamlarına gelen şiddet Latince’de *Violentia*, Fransızca’da *violence*, İngilizce’de *violence*, Almanca’da *gewalt* kelimeleriyle ifade edilmektedir.²⁷⁴”

Genel olarak şiddet, “kanuna uymamak, kişiye zarar vermek, hakaret etmek, onurunu kırmak, sükûnet ve huzura son vermek, birinin hakkını çiğnemek, hırpalamak incitmek, canını acıtmak için zor kullanmak, yıkıcı aşırı davranışlarda bulunmak, abartılı şekilde öfke ifade etmek şeklinde kendini gösteren davranış şekilleri²⁷⁵” olarak değerlendirilmektedir.

Bunun yanı sıra “kuvvetli bir sesi zayıf sestten ayırmaya yarayan nitelik (akustik anlamda), bir şeyin şiddetini, nüfuzunu ve ifade gücünü tayin eden iki parametrenin tümü (biyolojik anlamda), bir elektrik akımının etkisini niteleyen büyüklük (elektrik anlamında), bir kuvvetin yaptığı etki miktarı, bu kuvvetin ölçüsü (fizik anlamında), bir sesin yarattığı kuvvet duygusu (müzikal anlamda)”,²⁷⁶ anlamlarında da kullanılmaktadır.

Ayrıca, “bir olgunun gücü, yoğunluğu, sertliği anlamlarının yanı sıra çoğu zaman yıkıcı bir güçle kendini veya etkisini gösteren bir şeyin özelliği, beden gücünün kötüye kullanılması, silahlı etkinlikler ve aşırı bir saldırganlık özelliği taşıyan ilişkilerle belirginleşen edimlerin tümü²⁷⁷” anlamlarına da gelmektedir.

Şiddet her toplumda derece derece, ama sürekli bir biçimde günlük yaşamın bir parçası olma özelliğini korumaktadır. Varlığı insanlık tarihiyle eşit olan terim,

²⁷⁴David Riches, *Antropolojik Açından Şiddet*, Çev,Dilek Hattatoğlu, İstanbul 1989, Ayrıntı Yay. s 9

²⁷⁵Ömer Demir & Mustafa Acar, *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Vadi Yay, Ankara 2002, s 386.

²⁷⁶Türkçe Sözlük, Türk Dil kurumu, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara 1998, s 2098

²⁷⁷ Büyük Larousse, Milliyet Yay, İstanbul 1993, Cilt 21, s 11073,

günümüz dünyasında sinemadan bilgisayar oyunlarına, spordan politikaya kadar hemen her alanda kendine yer bularak varlığını devam ettirmektedir.

Tıpkı ‘‘Freud’daki Eros (aşk) ile Thanatos (ölüm) arasındaki çatışmada olduğu gibi aşk ve sadizm, demokrasi ve tiranlık, namuslu olma ve ahlaksızlık daima eylemin birbirine rakip, biri yumuşak öteki şiddet olmak üzere, iki akışı vardır. Bunlar karşılıklı olarak birbirlerine zıttırlar. Bu durum gösteriyor ki şiddet insan tabiatının derinliğinde kök salmıştır.²⁷⁸’’

Terimin kapsamını ele alan Michaud ‘‘karşılıklı ilişkiler ortamında taraflardan biri veya birkaçının doğrudan veya dolaylı, toplu veya dağınık olarak, diğerlerinin bir veya birkaçının bedensel bütünlüğüne veya törel (ahlaki/moral/manevi) birlikteliğine veya mallarına ya da simgesel, sembolik ve kültürel değerlerine, oranı ne olursa olsun zarar verecek şekilde davranırsa, orada şiddet vardır²⁷⁹’’ şeklinde tespitte bulunmaktadır.

Şiddetin nedensel açıklamaları genellikle Freud’a dayandırılmakta, ‘‘insanlarda bulunan ‘‘Thanatos (ölüm)’’ adlı bir içgüdünün, insanın kendine zarar verme güdüsü olduğu ve bu güdünün ölümle sonuçlanmasının önüne geçilmesi arzusunun başkasına saldırganlıkla giderilebildiği belirtilmektedir. Bu anlamda saldırganlık dürtüsünün, kişinin kendini tahrip etmeye yönelik tüm ölüm içgüdüsünün diğer insanlara yönlendirilmesinden kaynaklandığı öngörülmektedir.²⁸⁰’’

Sosyal, siyasi, ekonomik, psikolojik vb fiziksel veya zihinsel baskıyı ifade eden şiddet kavramı, ‘‘basit olarak günlük yaşamda bir bakışta bulunabildiği gibi, yoğun olarak işkence, katliam, soykırım, terör ve savaşlarda bulunur. Şiddet genel olarak tahakküm, kurma, otorite elde etme ve iktidar için kullanılan bir araçtır.²⁸¹’’

Toplumsal hayatın yönetilmesi anlamında ise ‘‘en büyük şiddet araçları da doğal olarak devlette bulunur. İktidarın meşruluğunda meydana gelebilecek

²⁷⁸ Artun Ünsal, Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi, Cogito 1996, Kış-Bahar sayı 6-7. s.29-36.

²⁷⁹ Ercan Çitlioğlu, Gri Tehdit: Terörizm, Ankara, 2005, Ümit Yayınları, s 39

²⁸⁰ Erich Fromm, Freud Düşüncesinin Büyüklüğü ve Sınırları, Çev. A. Artan, Dilek Matbaası, İstanbul, 1981, s 153-154

²⁸¹ Yavuz Erten, & Cahit Ardalı, Saldırganlık, Şiddet ve Terörün Psikososyal Yapıları, Cogito, 6-7, Kış-Bahar, İstanbul 2005, Yapı Kredi Yayınları. s 143

zayıflama şiddeti artıracaktır. Şiddet kendi başına bir kavram olarak değil de bir amaç için kullanılan bir araç olarak değerlendirildiğinde, iktidar ile şiddet arasında yakın ilişki çok daha iyi görülür. Şiddet iktidarın sürdürülmesi, ele geçirilmesi ya da yıkılması için bir araçtır. Ayrıca iktidarın ellerinin arasından kayıp gittiğini görenler şiddetin cazibesine çok rahat kapılırlar.²⁸²»

Şiddet ile ilintili olan “*saldırganlık (aggression)ise, hâkim olmak, yenmek, yönetmek amacı ile güçlü, şiddetli, etkili bir hareket, fiil, işlem; bir işi bozma, engelleme, boşa çıkarmaya karşı düşmanca, yaralayıcı, hırpalayıcı ve tahrip edici (yıkıcı ve yokedic) amaç taşıyan bir davranıştır. Şiddet ve terör saldırganlığın bir çeşididir.*²⁸³»

Erich Fromm şiddet biçimlerini şu şekilde sıralamıştır. “Şiddetin en normal ve hastaliksız biçimi oyunda ortaya çıkan şiddettir. Bu tür şiddet yıkıcılık ya da nefretten doğmayan, yıkım amacı gütmeyen hüner gösterilerinde ortaya çıkar.²⁸⁴” “Bir insanın kendisinin veya bir başkasının yaşamını, özgürlüğünü, onurunu ve malını korumak için ortaya çıkan şiddet türü ise tepkisel şiddet’tir. Bu şiddet türü genelde korkudan doğar. Bu tür şiddet, ölümün değil yaşamın hizmetindedir; amacı da yıkım değil korumadır.²⁸⁵»

Ayrıca “tepkisel şiddete benzeyen ama hastalık derecesine daha yakın başka bir şiddet türü de oç alıcı şiddettir. Tepkisel şiddette temel amaç, tehdidin getirdiği zararı başka bir yöne çevirmektir; bundan dolayı yaşamı sürdürmek gibi biyolojik bir

²⁸² Hannah Arendt, Şiddet Üzerine, Çev.: Bülent Peker, İstanbul: 1997, İletişim Yayınları. s 49

²⁸³ Yavuz Erten, & Cahit Ardalı, a.g.e. , s.144

²⁸⁴ Fromm, Erich (1994). Sevginin ve Şiddetin Kaynağı, Çev.: Yurdanur Salman &Nalan İçten, İstanbul: Payel Yayınları. s 18

²⁸⁵ Fromm, Erich Sevginin ve Şiddetin Kaynağı, Çev.: Yurdanur Salman &Nalan İçten, İstanbul 1994 Payel Yayınları. s 19

*Şiddet ve Saldırganlık kuramlarını ve ne olduklarını daha iyi anlayabilmek için bkz:

Erich Fromm, İnsandaYıkıcılığın Kökenleri I(1993)-II(1995),Çev:Şükrü Alpagut,İstanbul:Payel Yayınları;

Keane, John(1998). Şiddetin Uzun Yüzyılı, Çev.: Bülent Peker, Ankara: Dost Kitabevi;

Ankay, Aydın (2002). Psiko- Siyasal Yönüyle Saldırganlık ve Terör, Ankara: Turhan Kitabevi;

David Riches (1989). Antropolojik Açından Şiddet, Çev.: Dilek Hattatoğlu, İstanbul: Ayrıntı Yayınları;

Rene Girard, (2003). Şiddet ve Kutsal,Çev.: Nemciye Alpay, İstanbul: Kanat Yayınları;

Taha Akyol, (2005). Politikada Şiddet, İstanbul: TruvaYayınları.

işleve hizmet eder. Oysa öç alıcı şiddette zarar zaten verilmiş olduğundan şiddetin savunma işlevi artık yoktur. Öç alıcı şiddeti (Kan davası gibi, çocukken *inancın yıkılması* karşısında doğan yıkıcılık gibi) ilkel ve uygar topluluk ve bireylerde de bulunabilir.²⁸⁶,

Son olarak “ödünleyici şiddet, güçsüzlükten doğan, güçsüzlüğü telafi eden bir şiddet türüdür. Yaratmayan insan yok etmek ister; yaratırken, yok ederken salt bir yaratık olma rolünün ötesine geçer. Bu dürtü sadizmin özünü oluşturur. Şiddet türleri arasında en yıkıcı olanı kana susamışlıktır. Öldürmek en ilkel düzeyde en büyük sarhoşluk, en büyük kendini doğrulamamın yoludur. Savaşlarda, soykırımlarda, kan davalarında, ruh hastalarında, psikopat ve katiller gibi kimselerde bulunur.²⁸⁷,

Bu çerçevede Girard’ın dediği gibi “temiz olan hiçbir şiddet türü yoktur.²⁸⁸” Ancak “şiddet her zaman nefret edilen bir eylem değildir, yapıldığı yere, zamana, kimin yaptığına ve neden yaptığına göre değişebilir.²⁸⁹” Bu çerçevede şiddet ve şiddet biçimleri kültürden kültüre değişiklik gösterebilmektedir.

Şiddetin tanımını meşruluk-gayrı meşruluk, yasallık-yasa dışılık gibi zamana ve topluma göre değişkenler belirler. Şiddet terörün hem aracı hem de ön şartıdır. “Şu halde fiili şiddet eylemi ihtiva etmeyen hiçbir eylem, terör eylemi sayılmaz.²⁹⁰” Terör ve şiddet ikilemine Arendt’in yaklaşımı ise daha farklıdır. “Terörle şiddet aynı şey değildir. Terör, daha ziyade şiddetin tüm iktidarı tahrip ettikten sonra geri çekilmediği, tam tersine tüm kontrolü elinde tuttuğu bir anda var olmaya başlayan bir hükümet biçimidir.²⁹¹”

“Tiranlığı, diktatörlüğü ve totalitarizmi terör rejimleri olarak gören Arendt’e göre²⁹²” “iktidar (güç), gerçekten de devletin özüne ilişkindir, ama şiddet böyle değildir. Şiddet doğası gereği araçsaldır. Tüm diğer araçlar gibi daima amacın

²⁸⁶ Fromm, Erich a.g.e. , s.21

²⁸⁷ Fromm, Erich a.g.e. , s.25-26

²⁸⁸ Rene Girard, Şiddet ve Kutsal, Çev.: Nemciye Alpay, İstanbul: 2003, Kanat Yayınları s 55

²⁸⁹ Zafer Cirhinlioğlu, Terör ve Toplum, İstanbul 2004 Gündoğan Yayınları s 125

²⁹⁰ Hayati Hazır, Siyasal Şiddet ve Terörizm, Ankara: 2001 Nobel Yayınları s 18

²⁹¹ Hannah Arendt, Şiddet Üzerine, Çev.: Bülent Peker, İstanbul: 1997, İletişim Yayınları, s 61

²⁹² Hannah Arendt, a.g.e. , s.63

rehberliğine ve onunla meşrulaştırılmaya gereksinim duyar. İktidar (power), tam da siyasal toplulukların var oluşuna ilişkin olduğundan dolayı hiç bir haklılaştırmaya ihtiyaç duymaz. Ama yaptığı şey meşrulaştırmaya muhtaçtır.²⁹³»

«Şiddetin toplum içinde, toplum tarafından bireylere nasıl sunulduğu, nasıl kabul gördüğü de önemlidir. Çünkü kabul gören şiddet de meşrudur. Hatta şiddet genellikle bir yaşam biçimi olarak benimseniyorsa sorun olarak görülmez ve sorun çözmenin bir aracı olarak onay görür.²⁹⁴»

Şiddet ve terörizm farklı şeyler olduğu, şiddetin her zaman var olduğu, ikisini birbirine karıştırmamak gerektiği sıklıkla ifade edilir. Bununla birlikte «şiddet, terörizmin hem amacı, hem de ön şartı olurken, bunu tamamlayan bu şiddetin siyasal amaçlı olmasıdır. Genel anlamda şiddet, siyasal amaç taşımayan, buna karşılık yok etmeye kadar varan, bütün zarar verici saldırıları kapsamaktadır.»²⁹⁵

«Ticari, politik, diplomatik yöntemlerle elde edilemeyen şiddet yoluyla elde etmeye *savaş* denmektedir. Savaşın «yegâne aracı şiddet, amacı ise irademizi düşmana kabul ettirmektir.²⁹⁶»

Savaşın «medeniyetlerin gelişmesine de yardımcı olduğunu savunan yazarlar da azımsanmayacak kadar çoktur.²⁹⁷» Şiddetin birçok boyutu bulunmaktadır. Organize şiddet eylemlerinin en uç noktası ise savaşlardır. «Her ideoloji, kendi düşmanını ve günah keçisini yaratır, ona karşı nefreti ve şiddeti seferber eder. İdeolojilerin yaşaması için karşıt bir düşmana ihtiyacı vardır.²⁹⁸» Konumuzun ilerleyen aşamalarında günümüz dünyasında terörizmin bir savaş biçimi şekline dönüştüğünü göreceğiz.

²⁹³ Hannah Arendt, a.g.e. , s.66

²⁹⁴Doğu Ergil, Şiddetin Kültürel Kökenleri, Bilim ve Teknik Der. 2001, sayı 399. Şubat. s.40-41.

²⁹⁵Doğu Ergil, Türkiye’de Terör ve Şiddet, Ankara 1980, Turhan Kitabevi. s 3

²⁹⁶ Mehmet Ali Bal, Savaş Stratejilerinde Terör, İstanbul 2003, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık. s 75

²⁹⁷ Ercan Çitlioğlu, Gri Tehdit: Terörizm, Ankara,2005,Ümit Yayınları, s 27-28

²⁹⁸ Yavuz Erten, & Cahit Ardalı, Saldırganlık, Şiddet ve Terörün Psikososyal Yapıları, Cogito, 6-7, Kış-Bahar, İstanbul 2005, Yapı Kredi Yayınları. s 149

5.2. SİYASAL ŞİDDET VE TERÖR

İnsan ve toplumun var olduğu her yerde şiddet de var olmuştur. Baskı, korkutma, sindirme, tehdit, öldürme, cezalandırma bunların yanı sıra isyan, başkaldırı her toplumda zaman ve yere bağlı olarak sürekli bir biçimde günlük yaşamdaki yerini almıştır.

Şiddetin varlığının kabulünden farklı olan “günümüz insanının şiddetin bilincine varmış olmasıdır.²⁹⁹” bir başka düşünür Michel Maffesoli ise “şiddetteki ikilik üzerinde duruyor; Kurucu Şiddet ve Totaliter Şiddet yani doğa ile toplumsal arasındaki kaçınılmaz bağa değinen düşünüre göre şiddet, barbar bir çağın kalıntısı olumsuzluk değildir, aksine şiddet toplumsal düzenin yıkılması ve kurulması amacını hala korumaktadır.³⁰⁰”

Bu konuda Ruşen Keleş’in değerlendirmesi ise daha tanımlayıcı niteliktedir.

Şiddet olgusu Fransız Filozofu Jean Marie Domenach’ın gözlemi ile iki temel açıdan ele alınabilir: Psikolojik yönü ile anlamsız bir görünüş alan ve çoğu zaman öldürücü olan bir gücün patlaması olarak şiddet; ahlaksal yönü ile iktidarı elde etmek veya onu yasal olmayan amaçlara alet etmek için zora başvurma anlamında şiddet. Bizi bu sonuncu yön özellikle ilgilendirmektedir.

H.L.Nieburg’un “ geniş tanıma ile siyasal şiddet”, “Amacı, hedefler ve kurban seçimi, çevreleyen koşulları, uygulamaya koyuluşları ve etkileri siyasal anlam taşıyan veya taşıyabilecek yani toplumsal sistem üzerinde sonuçlar doğurabilecek bir uzlaşma durumunda ötekilerin davranışlarını değiştirmeye yönelik zarar verici, yıkıcı, karıştırıcı ve yok edici eylemlerdir. Siyasal şiddeti, fiziksel gücün meşru ve yasal olmayan biçimlerde kullanılması olarak ele aldığımızda, bireysel şiddetten, dinsel

²⁹⁹ R. Keleş & A. Ünsal Kent ve Siyasal Şiddet, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Ankara, 1982, s1

³⁰⁰ Fromm, Erich Sevginin ve Şiddetin Kaynağı, Çev.: Yurdanur Salman & Nalan İçten, İstanbul 1994 Payel Yayınları. s 22

çatışmalara, gerilla hareketlerine, iç savaşlara, devlet teröründen askeri müdahalelere hatta uluslar arası savaşlara kadar uzayan zengin bir çeşitlilik gösterdiği ortaya çıkar. Bu nedenle son yıllarda dillerde düşmeyen terör kavramının belli siyasi şiddet türlerinden yalnızca biri olarak ele alınması zorunludur.³⁰¹

Bireysel ve çoğu zaman anlık öfke ya da duygu patlamasından doğan şiddetin, “siyasi bir hedef veya amaca ulaşmak adına siyasi gerekçelerle yapılması siyasal şiddetin ilk basamağını, bu ilk basamağın aşılması ise terör kavramını karşımıza getirmektedir.³⁰²”

Terörizm ile ilgili olarak, değişik kaynaklarda, çok farklı tanımlara rastlanmaktadır. Terörizmin silahlı şiddet unsuru üzerinde tartışma bulunmamakla birlikte, terörizmin kaynağı, çıkış nedenleri, unsurları, şiddet tanımlamaları ve gözettiği hedefler açısından çok farklı yaklaşımların bulunduğu gözlenmektedir.

Terör kavramı, genel olarak, uzun süreli korku ve dehşet durumunu ifade etmek için kullanılır. ‘Terörizm’ kavramı ise, bu durumun ortaya çıkarılmasını amaçlayan stratejiyi ifade eder. Bu arada; literatürde terörizmin, “siyasal nitelikli amaçlara ulaşmak için kullanılan ve psikolojik yönü ağır basan bir savaş biçimi; siyasal süreci etkilemeyi amaçlayan şiddet eylemleri olarak da tanımlanıyor olması”³⁰³ özellikle dikkate alınması gereken bir husustur.

Terör ve Terörizm kelimeleri, “korkudan titreme ya da titremeye neden olma anlamına gelen Latince bir sözcük olan ‘terrere’ sözcüğünden gelmektedir. Fransızca Petit Robert sözlüğünde, kelimeye "bir toplumda bir grubun halkın direnişini kırmak

³⁰¹ R. Keleş & A. Ünsal a.g.e. , s.12

³⁰² Yavuz Erten, & Cahit Ardalı, Saldırıcılık, Şiddet ve Terörün Psikososyal Yapıları, Cogito, 6-7, Kış-Bahar, İstanbul 2005, Yapı Kredi Yayınları. s 148

³⁰³ O. M. Öztürk, Terör ve Terörizm, www.terror.gen.tr/turkce/terror_nedir

için yarattığı ortak korku³⁰⁴" anlamı verilmektedir. Türkçe'de terör "yıldırma, cana kıyma ve malı yakıp yıkma, korkutma, tedhiş" olarak tanımlanmaktadır.³⁰⁵,

Terörizm ile ilgili bir diğer tanımlama ise Fransızca bir kelime olan "Terorisme, ihtilalci grupların giriştiği şiddet eylemlerinin tümü, tedhişçilik, bir hükümet tarafından uygulanan şiddet rejimi" şeklinde Fransız devriminde, 5 Eylül 1793 ile 27 Temmuz 1794 arasındaki döneme ve rejime verilen ad olarak belirtilmektedir.³⁰⁶ Bu arada 'terör' kelimesinin, kimi durumlarda "şiddet (violence), siyasal şiddet (political violence) ve hatta anarşi (anarchy) kelimeleriyle eş anlamlı olarak da kullanıldığı görülmektedir.³⁰⁷,

Terörizm ise "önceden belirlenmiş amaçlarına ulaşmak için, sistematik olarak şiddete başvuran bir örgütlenmiş grup ya da partinin kullandığı yöntem³⁰⁸" olarak tanımlanmaktadır. Buraya kadar verilen tanımlar 'terör' olgusunun kavramsal boyutuna ilişkin olup, fonksiyonel anlamda içeriğini tanımlama amacına yöneliktir. 'Terör' kavramının asıl üzerinde durulan boyutu, hukuki tanımlamalarına esas olan yönü olmuştur.

Ceza Hukukçusu Sulhi Dönmezer ise terörizmi; "şiddetin, sosyal, ulusal, ırki, dinsel, fesat çıkarıcı ve benzer diğer maksatlarla ve sosyal sınıflar arasında çatışma, savaşı tahrik etmek üzere, planlı ve hukuk dışı olarak kullanılmasıdır.³⁰⁹" şeklinde tanımlamaktadır.

Doğu Ergil'e göre terörizm; "saldırılan veya korkutulan sivil ve masum kurbanlar aracılığı ile hedeflenen daha büyük bir kitleyi yıldırıp, korkutarak, yasadışı stratejik ve siyasal amaçlarını gerçekleştirmek için, bir grubun veya

³⁰⁴ <http://www.emniyet.gov.tr/temuh/terorizm1.html>

³⁰⁵ www.tdk.org.tr/tdksozluk, terör maddesi.

³⁰⁶ Terörizm, Meydan Larousse, 1973, C. 12, s. 83.

³⁰⁷ Ş. Alparslan, Hukuk ve Kriminoloji Açısından Tedhişçilik, İstanbul, s. 4

³⁰⁸ "Terrorism", International Encyclopedia of the Social Sciences, New York, 1984, V.14, s.76

³⁰⁹ <http://www.emniyet.gov.tr/temuh/terorizm4.htm>

devletin, bilinçli ve planlı bir biçimde şiddet kullanması veya şiddet kullanma tehdidinde bulunmasıdır.³¹⁰»

Ergil, yaptığı tanımda; şiddetin amacından ziyade niteliğine yönelik bir açılım getirmiş ve tehdit, sindirme, korkutma vb. fiili müdahaleye dönüşmeyen hareketlerin de şiddet kapsamında algılanabileceğine işaret etmiştir. Farklı sayılabilecek bir diğer yaklaşımda ise, terörizmin başlıca amacı, şu şekilde ifade edilmektedir;

Siyasal iktidarı ele geçirmek isteyen güçlerin, onu yıpratmak ve bu arada sindirdikleri yığınları da sahipsiz kaldıkları inancına yöneltmek için, şiddet eylemlerinden yararlanması, buna karşılık, düzenin korunmasından yana olan güçlerin de, çeşitli çevreleri kışkırtarak, yönetimi daha baskıcı bir hale dönüşmesine vesile olabilecek şiddet eylemlerine itmeleridir.³¹¹»

Bu tanım; özellikle soğuk savaş döneminde terörün dolaylı siyasi çıkar ve hesaplar ile farklı amaçlar doğrultusunda kullanıldığına işaret etmektedir. ‘Terör’ kavramının unsurları belirlenirken, şiddet eyleminden ziyade, şiddetin yöneldiği ‘amaç’ üzerinde durulmuştur.

Diğer taraftan FBI ise terörü “siyasal yahut toplumsal bir takım amaçlar uğruna, bir hükümeti, sivil nüfusun tamamını ya da bir bölümünü, sindirmek yahut zorlamak için, bir kişi yada mülke karşı gücün ve şiddetin kanun dışı kullanımıdır³¹²” şeklinde tanımlamaktadır.

Yapılan tanımlardan da anlaşılacağı üzere, terörizmin varlığından söz edebilmek için üç ana unsurun birbiri ile bağlantılı olarak bulunması gerekir. Bunlar; tanımların bütünü dikkate alındığında ‘ideoloji’, ‘örgüt’ ve ‘şiddet’ olarak ortaya çıkmaktadır.

³¹⁰Doğu Ergil, Türkiye’de Terör ve Şiddet, Ankara 1980, Turhan Kitabevi. s 9

³¹¹ R. Keleş ve A. Ünsal, Kent ve Siyasal Şiddet, Ankara, SBF Yayını, 1982, s. 3.

³¹²Terorism Definitions, www.fbi.gov/publications/terror/terror2000_2001.html , Code of Federal Regulation 28. Maddesi,

5.3. TERÖRİZMİN TARİHİ GELİŞİMİ

Terörün varlığı ve tarihi çok eskilere dayanır. Bilinen en eski terör hareketlerinden biri olan “*sicariler* tarihte ilk kez intihar saldırılarında bulunan örgüttür. Örgüt adını, eylemlerde kullandıkları ve giysilerinin altına sakladıkları *sica* adlı kısa suikast kılıcından almıştır.³¹³” Sicariler, “M.Ö. 73-66 arasında Filistin’de din adamlarının kurdukları ve son derece iyi organize olmuş bir dini mezhep şeklinde ortaya çıkmıştır. Aşırı milliyetçi ve Roma imparatorluğu karşıtı olarak bilinen sicariler, Romalılara karşı birçok sabotajlar düzenlemelerinin yanında ılımlı Yahudileri de katletmişlerdir.³¹⁴”

Başlıca faaliyetleri ise, “Herodian rahiplerin manastırlarını tahrip etmek, borçların geri alınmasını, vergi toplanmasını önlemek için tefecilerin senetlerini ve devletin arşivlerini ortadan kaldırmak, buğday ambarlarını yakmak ve Kudüs’ün su kanallarını tahrip etmek olmuştur.³¹⁵”

Diğer taraftan Hz. Ali zamanında ortaya çıkan ve “reel anlamda organize ilk örgüt olarak bilinen haricilerle başlayan örgütlü oluşumlar tarihi süreçte değişik isimlerle anılmışlarsa da stratejileri bakımından aralarında büyük benzerlikler bulunmaktadır. M.S 8. yy’daki harici hareketi ve Hasan Sabbah önderliğindeki Haşhaşiler bu tür oluşumların ilk örneklerindedir.³¹⁶”

Alamut Kalesinde “Batını inançlarına uygun telkinlerle eğitilerek, istenilen fiziki ve dini olgunluğa kavuşmaları sağlanan fedailerin, eğitiminin ikinci evresinde ise, İmam’a (Hasan Sabbah) mutlak bağlılıklarının sağlanması için, onun tanrısal güç ve kudretini kanıtlayacak bir kurgu uygulanıyordu.

³¹³Emin Demirel, Terör, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, İstanbul 2002, s. 25

³¹⁴Yılmaz Altuğ, Terörün Anatomisi, İstanbul,1995, Altın Kitaplar s26-44

³¹⁵Mehmet Ali Bal, Savaş Stratejilerinde Terör, İstanbul 2003, IQ Kültür-Sanat Yay. s 96

³¹⁶Osman Turan, Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti, İstanbul, 2003, s.316;

Seçilen fedai adayları “İmam’ın kendilerini cennete gönderme vaadi üzerine yiyeceklerine gizlice konulan haşhaş ile derin bir uykuya girecek şekilde bayıldıktan sonra gizlice bir bahçeye taşıyorlar ve ayıldıkları zaman kendilerini içki, güzel kadınlar ve haşhaşın verdiği zevk ile yarı sarhoş halde buluyorlardı. Bir süre burada kalan fedailer yine aynı yöntemler bayılarak kaleye getiriliyorlardı. Bu şekilde öldükten sonra İmam’ın emri ve lütfu ile bir süre içinde de yasadıkları bu cennete yeniden gidebileceklerine inanan fedailer, artık bir köle ya da bir kul duygusallığıyla imama bağlanıyorlardı. Artık bu fedailerin imam için yapamayacakları bir eylem, katlanamayacakları bir acı, üstlenemeyecekleri bir sorumluluk bulunmuyor ve örneğin gerektiğinde ya da hiçbir neden yok iken ve yalnızca imamın emrini yerine getirmek için kendilerini Alamut Kalesinin duvarlarından uçuruma atabiliyorlardı.”³¹⁷

Terörizmin tarihi görüldüğü gibi çok eskilere dayanmakla birlikte, modern ve sistematik anlamda terörizmin “19.yüzyılın ikinci yarısında, tabanca ve küçük bombaların geliştirilmesi ile ve çeşitli devrimci grupların amaçlarına ulaşmak için terörist eylemlere girişmesiyle başladı”³¹⁸ söylenebilir

Terörizm kelimesi ilk defa “Fransız ihtilali sırasında Jakobenler tarafından siyasal ve sosyal eylemlerini ve yenilikleri tanımlamak üzere olumlu anlamda kullanılmıştır. Daha sonra bugün algıladığımız olumsuz eylemleri kapsayan anlamı yüklenmiştir.”³¹⁹ Bu terim “Fransız Devriminin başlangıç yıllarında Fransız Devrimci devlet adamı Maximilien Robespierre’nin 1785–1794 devrinde ortaya çıkmıştır.”³²⁰

³¹⁷ Faik Bulut, Eşitlikçi Dervişan Cumhuriyetleri Ve Hasan Sabbah Gerçeği, İstanbul, 2002, s.40

³¹⁸ Ercan Çitlioğlu, Gri Tehdit: Terörizm, Ankara, 2005, Ümit Yayınları, s 94

³¹⁹ Servet Tanilli, Dünyayı Değiştiren On Yıl, Fransız Devrimi Üstüne, Ankara 1990, Say Yay. s 118

³²⁰ Volkan, D. Vamık, Kanbağı, Etnik Gururdan Etnik Teröre, İstanbul 1999, Bağlam Yayınları s 27

Modern ve siyasal terörizmin, Fransız İhtilali ile başlamasına farklı bir bakış açısı ile yaklaşan Rapoport'un makalesinde verdiği bilgiler ışığında, günümüze kadar oluşan dört terör dalgası (dönemi) şu şekilde sıralanabilir³²¹;

- a. Anarşist Dalga (1880–1920)
- b. Koloni Karşıtı Dalga (1920–1960)
- c. Yeni Sol(cu) Dalga (1960–1979)
- d. Dinsel (Küresel) Dalga (1979-...)

5.3.1. Anarşist Dalga (1880–1920)

Birinci dalganın 19. yüzyılın sonlarında başlamasının oldukça önemli iki sebebi bulunmaktadır.

İlk sebep Rus yazarlardan “özellikle Nechaev, Bakunin ve Kropotkin'in kendilerinden sonra gelenlerin kullanmaları, geliştirmeleri ve ileri taşımaları için terörü tanımlayan bir doktrin veya strateji oluşturmalarıdır.³²²” her ne kadar Usame bin Ladin Nechaev'e göre teknolojinin üst düzeyde olduğu bir dönemde yaşamış olsa da “Nechaev'in *“Devrimci İlmihali veya El Kitabı”* ile Usame Bin Ladin'in El Kaide için yazdığı *“Eğitim El Kitabı”* karşılaştırıldığında birbirlerine çok yakın olduğu ve hatta benzedikleri söylenebilir. Aralarındaki en önemli taktik farklılık, Nachaev'e göre kadınlar paha biçilmez bir unsurken, Ladin'in İslam geleneklerine uyarak sadece erkekleri eleman olarak kabul etmesini gösterilebilir.³²³”

İkinci sebep ise iletişim ve ulaşımdaki gelişmelerdir. “Telgraf, her gün birçok yere ulaşabilen gazeteler ve demiryollarındaki gelişme bu dönemin önemli özelliklerindendir³²⁴”

³²¹ David C Rapoport, *The New Global Terrorism: Characteristics Causes, Controls*, Edited By Charles W.Kegley Jr, London, 2003,Prentice Hall. S 36-52

³²² İhsan Bal, *Terörle Mücadele*, Usak Yayınları, Ankara,2006, s 45

³²³ David C Rapoport, a.g.m s 38

³²⁴ <http://cjc.delaware.gov/terrorism/history.shtml>

Modern devrimci terörün karakteristik özelliklerinin ortaya çıkışı ‘‘Rusların Balkanlardaki Osmanlı karşıtı isyanları desteklemeleri ve isyancı Hıristiyanların çatışmalardaki ölümleri Çarlık yönetimini savaşa itmiştir. Dönemin belirgin özelliği provokasyon ve terör değil, çarlık rejiminin zalim amaçlarıydı ve bu amaçlar, zulmün, devrimin hizmetine katılması için, sistematik anarşist çalışmalarına dahil edilmiştir.³²⁵’’

Birinci dalgada, ilk terörist grup olan ‘‘Narodnaya Volya (Halkın İradesi) dünyaya geleneksel devrimcilerin modası geçmiş bir görüntüsü olarak miras kalmıştır. Büyük yükselişlerin ne kitap, ne broşür, ne toplantı ve ne de gösteriler sağlayamayacağını anlayan bu dönemin terörist grupları tekrarlanan terör hareketleri sayesinde, devrim için gereken kutuplaşmayı oluşturularak, toplum ve yönetiminde kendilerine itaat etmeleri mesajını vererek güçlerini arttırmaya çalışmışlardır.³²⁶’’

Anarşist doktrinin temelinde, ‘‘her koşulda her türlü otorite ve denetimi reddetmek, insanlara öğretilen ahlaki değerlerin, geleneklerin törpülenmesi vardır ve bu en kolay terör sayesinde gerçekleşebilir.³²⁷’’ Birinci ve takip eden dalgalarda en çok kullanılan bir doktrin olarak bu hareket tarzını görmemiz mümkündür.

Bu dönemin toplumsal ve siyasi yapısını Rapoport şu şekilde özetler;

‘‘Bu dönemde, onurlu ölüm rejime karşı savaşırken yakalanan ve mahkemede yargılanıp mahkûm olanların ölümüdür. Rus yazar Steepniak, teröristi tanımlarken; asil, korkunç, çok çekici, şehit ve kahraman kelimelerini kullanmıştır. Yine bu dönemde eylemlerde kullanılmaya başlanan yeni icat edilmiş dinamit, erkek teröristlerin kullandığı bir silah olarak ortaya çıkmıştır. Asiler/isyancılar, kendilerini gerilla değil, terörist olarak tanımlarlar. İsyancılar, politik amaç ve hedeflerine göre özel taktikler kullanmışlardır. Teröristler, toplumun tutum ve davranışlarını değiştirmek, onları uyandırmak ya da tahrik

³²⁵ David C Rapoport, a.g.m s 43

³²⁶ [http://en.wikipedia.org/wiki/Narodnaya_Volya_\(organization\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Narodnaya_Volya_(organization))

³²⁷ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Anar%C5%9Fizm>

etmek için politik hedefler aramışlardır. Bu bağlamda terörizmin bir son değil bir strateji olduğu tespiti yapılmıştır.

II. Aleksander'in ölümünü de hazırlayan büyük politik kararlar, devletin zayıf yanlarını ortaya çıkararak saldırılara açık hale getirmiştir. Genç Çar II. Aleksander'in 1861'de bir hamlede nüfusun üçte birini oluşturan kölelere hürriyetleri vermesi ve onlara kendi topraklarını alabilmeleri için para yardımı yapması, halkta büyük bir ümidin doğmasına yol açmıştır. Ümit heyecan verici ve asi hareketlerinin temel ateşleyicisi olmuştur. Çar, üçüncü yılın sonunda, sınırlı yerel yönetimleri oluşturarak, yargı sistemini batılılaştırmış, bu durum toplumdaki ümidi daha da artmıştı. Fakat yeteri kadar hızlı bir şekilde, beklenen icraatlar yerine getirilemeyince, kaçınılmaz olarak ümit kırıklıklarının uyanması sonucu önemli hükümet görevlilerine karşı geniş sistematik bir suikast hareketi başlamış ve II. Aleksander'in da ölümüyle bu hareket zirveye ulaşmıştır.

Çok geçmeden Rusya İmparatorluğundaki diğer gruplar da suikastlara ve aktivitelerini finanse edebilmek için banka soygunlarına odaklanmıştır. Ermeniler ve Polonyalılar bunların ilkleriydi. Daha sonra Balkanlar karışmış ve oradaki pek çok grup, (Makedon Devrimci Teşkilatı, Genç Bosna ve Sırp Kara El grupları gibi) Osmanlı İmparatorluğu'nun yetersizliğinden dolayı, başlattıkları isyanlar ve terörist saldırılarla kendi devletlerinin sınırlarını yeniden oluşturmaya başlamışlardır. Batıdaki devrimci anarşist kampanyalar, Hindistan'da da benzerlerini teşvik etmeye yardımcı olmuştur. Tüm bu olaylar birinci dalga döneminin kapanıp ikinci dalga teröristlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.³²⁸

³²⁸ David C Rapoport, a.g.m s 46

5.3.2. Koloni Karşıtı Dalga (1920–1960)

Birinci Dünya Savaşını bitiren Versaille Barış Anlaşması, “ikinci veya koloni karşıtı dalganın ümit kıvılcımı olmuştur. Pek çoğu Avrupa’da bulunan, mağlup devletlerin İmparatorlukları, kendi kaderini tayin, “*self determinasyon*” prensibi ile parçalanmışlardır. galip olan devletler kendi imparatorluklarının yasallığı ile ilgili yöneltilen sorulara da açıkça cevap verememişlerdir.³²⁹”

İkinci dalganın taktiklerinin, birinciden farklı olduğu, öncekilere benzemediği söylenebilir. Banka soygunları daha az yaygındır. Çünkü “bu dönemde büyük ölçüde diaspora kaynakları kullanılmıştır. En çok göze çarpan ise; önemli politik hedeflere yapılan suikastların sadece birkaç tane ile sınırlı kalmasıdır. Yeni strateji, hükümetin gözleri ve kulakları olan polisin, öncelikle sistematik suikastlarla ortadan kaldırılması düşüncesi olmuştur. Polisin etkisizliği sonucunda, askeri birliklerin polisin yerini almasıyla, çok hantal yapısı ve sert uygulamalarıyla askerler, halkı teröristlere yaklaştıracaklar ve sonuçta teröristler için sosyal desteğin artması sağlanacaktı.³³⁰”

Kolonilerin parçalanmasının önemli bir kaynağı olsa da, “terörist gruplar orijinal amaçlarına/hedeflerine nadiren ulaşabilmişlerdir. IRA, İrlanda devletini kazanmasına rağmen bütün adada hâkim olamamıştır. EOKA Kıbrıs ve Yunanistan’ı birleştirmek için savaşmış, fakat ikiye bölünmüş bir Kıbrıs devleti kurmak zorunda kalmıştır. Koloni karşıtı dalganın oluşumundaki sebeplerin yasallığı ve birinci dalgada telaffuz edilenlerden çok daha fazla tarafın olması, terörist kavramını tanımlama problemini ortaya çıkarmıştır.³³¹”

Teröristler, “çok büyük politik yükümlülüklerle karşılaşınca, terörist terimi pek çok aşağılayıcı çağrışımları da arttırmıştır. Ardından da asiler, kendilerini terörist olarak adlandırmayı durdurmuşlardır. Hükümetler, politik bir değer olarak uygun bir

³²⁹ http://www.sociology.ohio-state.edu/people/kkr/597terr/essential_outline_lecture_notes.htm

³³⁰ <http://cjc.delaware.gov/terrorism/history.shtml>

³³¹ Volkan, D. Vamık, (1999), Kanbağı, Etnik Gururdan Etnik Teröre, İstanbul: Bağlam Yayınları

dil konusunda ittifakla, tüm isyancı şiddet yanlılarını terörist olarak tanımlamışlardır.³³²»

5.3.3.Yeni Sol(cu) Dalga (1960–1979)

Büyük yıkımlara ve ölümlere sebep olan “Vietnam Savaşı’nın ortaya koyduğu psikolojik durum, üçüncü veya yeni sol dalgayı üretmiştir. Modern teknoloji ile donatılmış, güçlü silahları olan Amerika’ya karşı, Vietkong terörünün etkili olması ve Amerika’nın acizliği, batının kalbinin de savunmasızlığını ortaya koymuştur.³³³» Bu savaş, aynı zamanda var olan sistemin değerleri ile ilgili, özellikle batıdaki gençler arasında büyük bir zıtlığın veya soru işaretlerinin doğmasına da sebep olmuştur.

Bu dönemde, “gelişmiş dünyadaki pek çok terörist grup (Amerikan, Alman, İtalyan, Japon) kendilerini, batıya olan düşmanlığı bilinen üçüncü dünya halklarının askeri ve savunucusu olarak görmeye başlamışlardır. Sovyet Rusya da, soğuk savaş döneminin bir politikası olarak, bu grupları çok değişik yollarla cesaretlendirmiştir.³³⁴»

Latin Amerika’da ise, “devrimci gruplar birinci dalgada görülen kalıpları tekrarlamışlar, dikkatleri çekebilmek için kırsalı terk edip şehre gelmişlerdir. Latin Amerika’da önemli bir simge olan Carlos Marighella, “*Şehir Gerillası İçin Mini El Kitabı*”nı hazırlamış ve burada, terörist taktiklerden bahsetmiştir. Bu kitap, birinci dalgadaki Nechaev’in yazdığı “*Devrimcinin İlmihali/El Kitabı*” ile benzer bir kitap olma özelliğine sahiptir.³³⁵»

Üçüncü dalgada radikallik sıklıkla milliyetçilikle birleştirilmiştir. Bu kalıp bize, birinci dalganın anarşistlerinin kendilerini milliyetçilik akımlarıyla bağlayan

³³² Ercan Çitlioğlu, Gri Tehdit: Terörizm, Ankara,2005,Ümit Yayınları, s 46

³³³ İ. Bal, & S. Özeren, Uzakdoğudan Yeni Kıtaya Terörle Mücadele, Usak Yay. Ankara 2009, s 17

³³⁴ İ. Bal, & S. Özeren a.g.e. , s.379

³³⁵David C Rapoport, a.g.m s 48

tanımlamalarını hatırlatmaktadır. Daha sonraki süreçte ‘‘Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ), cesur ve kahraman bir model olarak ortaya çıkmıştır. Üç Arap ordusunun İsrail karşısındaki başarısızlığı ardından, geleneksel askeri güçlerden ziyade terörün daha büyük bir umut ve başarı kaynağı olacağı düşüncesi hâkim olmaya başlamıştır.³³⁶’’

FKÖ’nün merkezi yapısı İsrail’in baş düşman ve batının ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmesi, ‘‘FKÖ’nün Rusya’dan çok ciddi destek görmesi, Lübnan’da diğer ülkelerden gelen teröristlerin eğitimi için oluşturulan tesisleri FKÖ’nün ciddi şekilde kullanması nedeni ile çok güçlü bir hale gelmiştir.³³⁷’’

Anarşist dönemde sıkça bahsedilen ‘‘uluslararası terörizm’’ terimi, yeni sol/solcu dalganın aktivitelerini tanımlamak için yenilenmiştir. FKÖ, diğer gruplara geniş eğitim tesisleri sağlamış ve uluslararası boyuta yansiyacak şekilde hedefler seçilmiştir.

Bu dönemde bazı gruplar, yurt dışında, kendi bölgelerinden daha çok eylem yapmışlardır. Mesela ‘‘FKÖ, Batı Kıyı’sından (*West Bank*) daha çok, Avrupa’da aktif olmuştu hatta diyebilir ki, Avrupa’da Avrupalı gruplardan daha aktif durumdaydı. Gruplar, kendi topraklarında, daha çok uluslararası önemi olan hedefleri ve özellikle de Amerikan askeri üslerini vurmuşlardır.³³⁸’’

Bu saldırılarda timler, farklı milli grupların işbirliği ile oluşturuluyordu. (1972’de Münih Olimpiyatı katliamı, 1975’te OPEC Bakanlarının kaçırılması, 1975 ve 1977’de uçak kaçırma olayları) Uçak kaçırma eylemleri bu dönemin en orijinal/yeni taktiği kabul edilmiştir. 1970’lerde yüzün üzerinde uçak kaçırma hadisesi yaşanmıştır.³³⁹’’ ‘‘Uçak kaçırma eylemlerinin yanı sıra, önemli kişileri kaçırmak için rehlin alma eylemleri de çağa hükmetmiştir. Bunlardan en kolay hatırlananı,

³³⁶ Ercan Çitlioğlu, Gri Tehdit: Terörizm, Ankara,2005,Ümit Yayınları, s 43

³³⁷ <http://cjc.delaware.gov/terrorism/history.shtml>

³³⁸ http://en.wikipedia.org/wiki/Palestinian_Liberation_Army

³³⁹ http://en.wikipedia.org/wiki/Munich_massacre

1979'da Kızıl Tugaylar Örgütü'nün, İtalyan Başbakanı Aldo Moro'yu kaçırmalarıdır. Hükümet, teröristlerle görüşmeyi reddetmiş ve sonuçta başbakan vahşice öldürülerek cesedi bir sokağa atılmıştır.³⁴⁰»

Benzer olarak “1978'de Sandinistalar, Nikaragua Kongresinde rehine eylemi gerçekleştirmişler ve bu eylemleriyle, bir yıl sonra Somoza rejiminin çöküşünü sağlayan büyük ayaklanmayı ateşlemişlerdir.³⁴¹” Kolombiya'da “*M-19 (19th of April Movement) Örgütü mensupları*, 6 Kasım 1985'de Yüksek Mahkemeye el koyarak Sandinista eylemini kopyalamaya çalışmışlar, fakat hükümetin, teslim olmak yerine, içinde 11 hâkimin de bulunduğu, 100 kişiyi öldürmesiyle sonuçlanan baskınıyla, eylemleri başarısız olmuştur.³⁴²»

Üçüncü dalgadaki önemli eylem çeşitlerinden biri de, yabancı elçiliklere karşı yapılan saldırılardır. “1973'te, FKÖ militanları, Hartum'daki Suudi Arabistan elçiliğine karşı eylem düzenlemişlerdir. Yine bu dönemde, Ermeni örgütü ASALA, yurt dışındaki Türk Diplomat ve elçiliklerine pek çok saldırı düzenlemiştir. Bu dalgaya ait en son saldırılardan biri de, 1996 yılındaki Peruvian Tupac Amaru'dur. Japon elçiliğinde, 72 rehine, 4 aydan fazla tutulmuş ve bu olay bütün teröristlerin öldürülmesiyle sonuçlanan bir kurtarma operasyonu ile son bulmuştur.³⁴³»

Üçüncü dalga, “amaçlarının gerçekçi olmaması, eylem tarzlarının halk tarafından desteklenmemesi (Aldo Moro olayı gibi), ideolojik temellerinin sarsılması (Sovyetler Birliğinin çözülmeye başlaması, Berlin Duvarı'nın yıkılması olayları) gibi nedenler ile diğerlerine göre daha kısa bir dönemde sona ermiştir.³⁴⁴»

³⁴⁰ http://tr.wikipedia.org/wiki/Aldo_Moro

³⁴¹ http://en.wikipedia.org/wiki/Sandinista_National_Liberation_Front

³⁴² http://en.wikipedia.org/wiki/19th_of_April_Movement#Palace_of_Justice_siege

³⁴³ Mehmet Ali Bal, Savaş Stratejilerinde Terör, İstanbul 2003, IQ Kültür-Sanat Yay. s 96

³⁴⁴ David C Rapoport, a.g.m s 51

5.3.4.Dinsel (Küresel) Dalga (1979-...)

Devrimci teröristlerin, ‘‘eylem şekillerinin hakla tarafından vahşice bulunarak benimsenmemesi, bu grupların ideolojik temellerinin yok olmaya başlaması ve terörün küresel özellik kazanması ile birlikte üçüncü dalga kaybolmaya başlamıştır.³⁴⁵’

İsrail’in ‘‘1982’de Lübnan’ı işgal ederek FKÖ’nün, terörist grupları eğittiği tesisleri yok etmesi ve uluslararası terörle mücadele için başlatılan işbirliği, üçüncü dalganın sona ermesinde etkili olmuştur. Aynı yıllarda ‘‘*Dinsel Dalga*’’ döneminin başladığına şahit oluyoruz. İslam, bu dalganın en önemli dinidir. Hatta bu dalgayı İslamcı (*Islamist/Islamic*) terörizm dönemi diye isimlendirenler de olmuştur. Fakat diğer dini topluluklar da terörist üretmişlerdir.³⁴⁶’

Sihler, Punjab’da dini bir devlet kurmaya çabalamışlar, ‘‘Yahudi teröristler Kudüs’teki Müslümanlar için kutsal olan mabetleri havaya uçurmaya teşebbüs etmişler ve Filistinli belediye başkanlarına karşı suikast kampanyaları sürdürmüşlerdir. 1994’de bir dindar yerleşimci Hebron’da, İbrahim’in kabrinde ibadet eden 29 kişiyi öldürmüş ve 1995’te bir aşırı dinci, İsrail Başbakanı Rabin’e suikast düzenlemiştir.³⁴⁷’ ‘‘Yine Tokyo metrosunda, 1995’te gerçekleştirilen sinir gazı saldırısında, 12 kişi ölmüş ve 3000 kişi yaralanmıştır.³⁴⁸’

Günümüzde dünya çapında gelinen yeni noktada, kullanılacak biyolojik veya kimyasal silahlarla binlerce kişinin ölebileceği bilinmekte ve pek çok terörist grup, bu tür eylemler için cesaretlendirilebilmektedir.

İslam dünyasındaki üç olay, dramatik bir politik dönüm noktası veya gerekli şart olarak yeni dalgaya kaynaklık etmiştir.³⁴⁹

³⁴⁵ S.Laçiner & M.Özcan & İ.Bal, Türkiyeli Avrupa, İstanbul 2004, Usak Yayınları, s 213

³⁴⁶ <http://terrorism.about.com/od/whatisterroris1/p/Terrorism.htm>

³⁴⁷ <http://www.cdi.org/friendlyversion/printversion.cfm?documentID=1502>

³⁴⁸ http://en.wikipedia.org/wiki/Sarin_gas_attack_on_the_Tokyo_subway

³⁴⁹ S.Laçiner & M.Özcan & İ.Bal, a.g.e. , s,213

İran Devrimi bunlardan ilkidir. “Şah yönetimine karşı başlayan sokak gösterileri, orduyu parçalamış ve din, hüküm süren devrimci ruhtan daha cazip ve etkili bir politika olarak algılanmıştır. İranlılar; Irak, Suudi Arabistan, Kuveyt ve Lübnan’da Şii terör hareketlerine yardım etmişler ve ilham kaynağı olmuşlardır.³⁵⁰” Bunlardan en önemlisi, “Lübnan’da Şiiler tarafından kullanılan kendini şehit etme taktiği olarak ortaya çıkan bir suikast türü olan “*İntihar Bombacılığı*” (*suicide bombing*) olayıdır. Lübnanlılar için bile sonuç sürprizdir. 1982 İsrail işgalinin ardından, Lübnan’a giren Amerikalı ve diğer yabancı birlikler, gerçekleştirilen intihar eylemlerinin ardından hızlı bir şekilde ülkeyi terk etmek zorunda kalmışlardır.³⁵¹”

İkinci olarak ise “Afganistan’da Ruslara karşı Müslüman direnişi, (Sünni gönüllülere ABD’nin savaşta yardımıyla) Rusların ülkeden atılmasıyla sonuçlanmıştır. Bu olay, Sovyetlerin hayal edilemeyecek bir şekilde şoka uğramasına ve parçalanmasına kadar giden önemli adımın başlangıcı olmuştur.³⁵²” “Komünizme karşı din bayrağı altında toplanan Müslüman gruplar, dünyanın ikinci süper gücünün “*Din*” sayesinde yok edilmesinin mümkün olduğunu ve dinin, bu kabiliyete sahip olduğunu anlamışlardır.³⁵³”

Aslında bu bölgede terör örgütleri açısından var olmak yeni bir kavram da değildir. “Soğuk savaş döneminde Ortadoğu coğrafyasında yaşanan dengesiz gelişmeler, İsrail’in kurulması ve bir dizi sosyal olaylar bu bölgede öncelikle Cemal Abdülnasır döneminde milliyetçi, onun akabinde sosyalist eksenli terör örgütlerinin hızla yaygınlaşmasını sağlamıştır.³⁵⁴”

Üçüncü olarak ise, günümüze kadar faaliyetleri süren “dini kaynaklı terör hareketlerinin temel esin kaynağının, 1928 yılında Mısır’da kurulan Müslüman

³⁵⁰ Hizbullah Terör Örgütü, Ankara: TEMUH Yayınları, 2001, s.41-47

³⁵¹ http://en.wikipedia.org/wiki/Suicide_attack#Historical_examples

³⁵² David C Rapoport, The New Global Terrorism: Characteristics Causes, Controls, Edited By Charles W. Kegley Jr, London, 2003, Prentice Hall. S 37

³⁵³ Z. Küçükakaya, "Türkiye'de Terör ve Terörün Gelişimi", Polis Dergisi (Sayı: 34, 2003), s.372.

³⁵⁴ S.Laçiner & M.Özcan & İ.Bal, a.g.e. , s.213

Kardeşler Örgütü olduğu kabul edilir. Hasan El Benna'nın görüşleri doğrultusunda gelişen hareket, 1950'li yıllardan sonra diğer Müslüman ülkelerde de etkisini göstermeğe başlamıştır. Bu hareketin önde gelen isimleri Hasan El Benna, Seyit Kutup ve Said Havva gibi yazarların eserlerinin tercüme edilmesiyle, radikal anlayışın son yüzyıldaki ilk örneğini teşkil eden bu görüşler etki alanını oldukça genişletmişlerdir.³⁵⁵

1979 İran devriminin etkisi ve İran yönetiminin rejimi ihraç politikaları sebebiyle Dünya'da siyasal İslam konusu canlılık kazanmış, yeni radikal İslam anlayışı, fikirsel bazda etkin şekilde yayılmaya başlamıştır. Özellikle “İran ve Mısır orijinli yazarların eserlerinin yaygınlaşması, radikal düşüncelerin gelişmesine katkı sağlamış ve böylece dağınık ve küçük radikal gruplar oluşmaya başlamıştır.³⁵⁶”

Suikastlar ve rehin alma olayları, dördüncü dalganın en başta gelen özelliklerindedir. Sürüp giden intihar bombaları en çarpıcı ve ölümcül bir taktik olmuştur. “Lübnan'daki başarı, Sri Lanka'daki Tamil Kaplanları'na ilham kaynağı olmuş ve intihar bombalarını, yeni hayatlarına ulaşmalarının bir aracı olarak kullanmışlardır. En büyük Tamil eylemi sonucunda, Hindistan başbakanı Rajiv Gandhi öldürülmüştür. Şehitlikle kazanılan Cennet'in, Müslüman intihar bombacılarının en önemli motivasyon kaynağı olmasına rağmen, Tamiller, intihar bombacılarını tüm İslami gruplardan daha çok kullanmışlardır.³⁵⁷”

Dördüncü dalga grupları, “askeri ve hükümet tesislerine, üçüncü dalgadaki karşılıklarından daha büyük saldırılar gerçekleştirmişlerdir. Bu dönemin en önemli hedefi Amerikan askeri ve sivil tesisleri olmuştur. Somali'deki Amerikan askerlerine karşı yapılan pusu, Lübnan'ı terk eden ABD birliklerini, Somali'yi de terk etmeye zorlamıştır. Yemen ve Arabistan'daki askeri noktalara ve Amerikan zırhlısına yapılan bombalı intihar eylemleri, birbirini izleyen eylemler olarak devam etmiştir.

³⁵⁵ Ali Fuat Yılmaz, Dini Kaynaklı Terörün Sosyolojik Nedenleri ve El Kaide Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa 2006 s 25

³⁵⁶ Emin Demirel, a.g.e. , 2002, s 27

³⁵⁷ Robert A. Pape, The Strategic Logic of Suicide Terrorism, American Political Science Review , Vol. 97, No. 3 August 2003, s 343 -361

Benzer bir şekilde, Kenya ve Tanzania'daki elçilikler saldırıya uğramış ve yerel halktan ağır kayıplar verilmiştir.³⁵⁸»

Bu saldırılara cevaben “Amerika'nın, belirlenen şüpheli hedeflere gönderilen füzeler etkisiz kalmış ve en sonunda 11 Eylül 2001 Dünya Ticaret Merkezini saldırısı ile birlikte, ABD'nin teröre karşı ilan ettiği “küresel terörizme karşı savaş” başlamıştır.³⁵⁹»

Dördüncü dalganın en önemli terörist örgütü, “Suudi Usame bin Ladin tarafından yönetilen El Kaide olmuştur. Örgütün finansmanı, çok zengin bir aileden gelen Ladin tarafından sağlanmış ve Afganistan'da, Rusya'ya karşı verilen savaşta ciddi rol oynamıştır.³⁶⁰»

El Kaide, “tüm Müslümanlar için tek bir İslam devleti kurmayı amaçlamıştır. Bu devlet, Şeriata yani İslami hukuka göre idare edilecekti. Orta Doğu'da, Afrika'da ve Asya'da Sünni nüfusun olduğu bütün ülkelerde kendine destekçi bulmuştur. Küreselleşme sonucu gittikçe zenginleşen batıya ulaşamayan ve gittikçe radikalleşerek militanlaşan sessiz İslamcılar, Ladin El Kaide yapısı içinde buluşturarak içlerindeki çatışma potansiyelini bir projeye dönüştürerek güçlü bir uluslar üstü terör şebekesi oluşturmuştur.³⁶¹»

Geçmişte her terörist örgüt, kendi milletinden veya insanlarından ya da coğrafi bölgesinden militan temin ederken, “El Kaide, çok geniş Sünni dünyasının her yerinden eleman toplamıştır. Hatta çalışmak ve yerleşmek için batıya giden Araplardan, özellikle Mısırlı ve Suudi Arabistanlılar, örgüte en çok eleman veren milletlerdir. El Kaide amaçlarından hiçbirini gerçekleştirememiş ve ilk saldırılar neredeyse hiç karşılık görmemiştir.³⁶²» Rapoport (2003:45) makalesinde, “11 Eylül saldırılarının, El Kaide'nin önceki başarısızlık sebeplerini ortadan kaldırmak için,

³⁵⁸ David C Rapoport, a.g.m s 50

³⁵⁹ İhsan Bal, Alacakaranlıkta Terörle Mücadele ve Komploların Teorileri, Usak Yay. Ankara 2006, s 91

³⁶⁰ Emin Demirel, Türkiye'de El-Kaide Unsurları, IQ Yay., 1. Baskı, Eylül,2005, İstanbul, s: 63-65

³⁶¹ <http://www.foreignaffairs.com/articles/61476/l-carl-brown/the-osama-bin-laden-i-know-an-oral-history-of-al-qaedas-leader>

³⁶² <http://www.foreignaffairs.com/articles/57565/l-carl-brown/holy-war-inc-inside-the-secret-world-of-osama-bin-laden>

Amerikan tepkilerini tetiklemek ve reaksiyona sevk etmek için yapılmış ümitsiz girişimler” olarak anlaşılması gerektiğini söylemektedir. Rapoport makalesinde, “diğer üç dalganın geçirdiği süreç de dikkate alındığında, dördüncü dalganın 20-25 yıl kadar daha devam edeceğini tahmin ettiğini ifade etmektedir.³⁶³”

Son iki yüzyıldan beri teröristler amaçlarına ulaşmak için çeşitli yollar kullanmaktadır. Terörizm dini fanatikler tarafından dini olmayan ideolojiler ile de kullanılmaktadır. Terörizmin tarihi gelişimi onun bir değişim aracı olduğunu, ortaya çıkış yapılanma ve hedefleri ile amaçlarının sürekli değişim içinde olduğunu bizlere göstermektedir.

³⁶³ David C Rapoport, a.g.m s 51

6. BÖLÜM

DİNİ KAYNAKLI TERÖR ÖRGÜTLERİ

Çalışmamızın daha önceki bölümlerinde dünyada terör hareketlerinin geçirmiş olduğu tarihsel süreç ele alınmakla birlikte bu bölümde dini kaynaklı terör örgütlerinin geçirdiği tarihsel süreç anlatılarak ülkemizde faaliyetleri bulunan dini kaynaklı terör örgütleri incelenecek ve ortak özellikleri çerçevesinde değerlendirme yapılacaktır.

6.1.TARİHSEL SÜREÇ

Genel olarak “soğuk savaş döneminde Sovyetler Birliği, hedef ülkelere rejim ihracı amacıyla, bu ülkelerdeki yasal ya da yasadışı komünist örgütlere lojistik destek sağlamıştır. Buna karşılık başta A.B.D. olmak üzere Batılı ülkeler de "anti-komünist" örgütlere benzer ölçüde destek verirken; diğer taraftan, "yeşil kuşak" stratejisi çerçevesinde, ateizme düşman olan İslamiyet siyasallaştırılarak, Sovyet yayılcılığının önünde dinsel bir set oluşturma çabası içine girmişlerdir.³⁶⁴” Radikal dini örgütler inandıkları dini inanç ne olursa olsun, kendi dini inançlarına dayalı bir devlet kurmayı hedeflerler. “Günümüzdeki radikal İslamcı örgütsel hareketlerin başlangıç noktasının, 19. Yüzyıl ile 20. Yüzyılın ilk yarısında Mısır olduğu kabul edilir.³⁶⁵” “1928 yılında Mısır’ın İsmailiye kentinde Hasan El Benna tarafından kurulan Müslüman Kardeşler Örgütü, modern bir İslam toplumu oluşturulması için Kuran ve Sünnet’in kılavuzluğuna dönülmesini savunur.³⁶⁶”

Hasan El Benna’nın görüşleri doğrultusunda gelişen hareket, “1950’li yıllardan sonra diğer Müslüman ülkelerde de etkisini göstermeğe başlamıştır. Bu hareketin önde gelen isimleri Hasan El Benna, Seyit Kutup ve Abdulkadir Udeh gibi yazarların eserlerinin yayılması ve Türkçe’ye tercüme edilmesiyle, radikal anlayışın

³⁶⁴ Lütfü Alıcı, Haşhaşiler İle Hizbullah Terör Örgütünün “ Öğreti, Örgütlenme Ve Sosyo-Ekonomik ” Yapılarının Mukayesesi, Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Şanlıurfa 2007, s 47

³⁶⁵ Emin Demirel, Türkiye’de Radikal İslami Hareketler, IQ Yayıncılık, İstanbul 1997, s 9

³⁶⁶ http://tr.wikipedia.org/wiki/M%C3%BCsl%C3%BCman_Karde%C5%9Fler

son yüzyıldaki ilk örneğini teşkil eden bu görüşler ülkemizde de etki alanı bulmuştur.³⁶⁷»

Ülkemizde “1970’li yıllarda gündeme gelen radikal dini anlayışlara sahip bu oluşumlar, ilk etapta önemli bir taban bulamamış, ancak 1979 yılında gerçekleşen İran devriminin ardından yönetime gelen iktidarın, Şiilik anlayışı temelinde geliştirdiği politikalarla devrim ihracına yönelmesi, ‘Siyasal İslam’ kavramının da Ülkemizde ilk kez gündeme gelmesinde etkili olmuştur.³⁶⁸»

Siyasal amaçlara ulaşmak için dini inançların araç olarak kullanıldığı bu süreç dünyada olduğu gibi ülkemizde de sıkıntılı bir dönemin yaşanmasına sebep olmuştur. Bu süreçte ülkemizdeki geleneksel İslami anlayışlara karşı da etkili bir muhalefet geliştiren radikal anlayışlar, 1980’li yıllarda ciddi bir tabana ulaşmış ve hemen sonrasında şiddet eylemleri gündeme gelmiştir.

Ülkemizde silahlı eylem gerçekleştirmiş olan “dini kaynaklı terör örgütlerinin bu dönemde faaliyete geçtiği ve İBDA/C örgütü hariç hemen hepsinin, dini ve askeri eğitim almak üzere İran’daki radikal unsurlarla bağlantıya geçtikleri, Hizbullah, İslami Hareket Örgütü (İHÖ), İslami Cemiyet ve Cemaatler Birliği (İCCB), Vasat, Tevhid Selam/Kudüs Ordusu gibi terör örgütlerinin kuruluş süreci olan 1980’li yıllarda ağırlıklı olarak İran’a gittikleri bilinmektedir.³⁶⁹»

Dini kaynaklı terör örgütlerinin dini-siyasi eğitim, örgütlenme ve propaganda sürecinin bitimi ile birlikte ülkemizde 1980’li yılların sonunda yaşanan istikrarsızlık ortamında şiddet eylemlerine yöneldikleri görülmektedir. “Tevhid Selam/Kudüs Ordusu adlı terör örgütünün, 1990-92 yılları arasında gerçekleştirdiği Muammer Aksoy, Bahriye Üçok, Uğur Mumcu ve Ahmet Taner Kışlalı’ya yönelik suikast eylemleri yaşanan toplumsal istikrarsızlığı boyutlandırmıştır.³⁷⁰» Ülkemizde faaliyetleri bulunan dini kaynaklı terör örgütleri içerisinde yapısı, eylemleri ve ülke

³⁶⁷ Emin Demirel, a.g.e. , 2005, s 9-10

³⁶⁸ Ali Fuat Yılmazer Y.Y.L.T. , s33

³⁶⁹ Ruşen Çakır, Derin Hizbullah, İstanbul, Metis Yayınları, 2001, s. 140.

³⁷⁰ Z. Küçükakkaya, a.g.e. , s.372.

gündeminde uzun süre yer alması ile Hizbullah terör örgütü daha özel bir görünüm arz etmektedir.

Güneydoğu Anadolu bölgesinde geniş bir faaliyet alanı bulan terör örgütü ile ilgili olarak Faraç “ülkemizde ilk olarak Hizbullahi yapılanma, dini-siyasi liderliğini Hüseyin Velioğlu'nun yaptığı Hizbullah-İlim örgütü değildir. Bu yapılanma ile karşılaşılan ilk grup Kasımpaşa Hizbullahı olarak adlandırılan gruptur. Örgütün bu isimle anılması, tamamen deşifre edilinceye kadar yazılı ve görsel basın tarafından örgütün bu isimle lanse edilmesinden kaynaklanmaktadır”³⁷¹ şeklinde tespitte bulunmaktadır.

Bölgenin sosyal problemlerinden önemli derecede beslendiği görülen örgüt “özellikle 1995 yılından itibaren çok etkili bir konum elde etmiş ve yaklaşık 5 yıl kesintisiz devam ettirdiği şiddet eylemleriyle ülke gündemini meşgul etmiştir. Örgütün bu derece güçlü olmasındaki asıl etken ise, PKK'nın bölgedeki varlığı ve bölge halkı üzerinde uyguladığı şiddet eylemleridir. Örgüt taban kazanmak amaçlı PKK'ya karşı mücadele başlatarak ilk etapta halktan destek görmüştür.”³⁷²

Terör ve terörizm olgusunun sosyal etkenler ve toplumsal yapı ile ilişkili kavramlar olduğu dikkate alındığında, örgütlerin ve toplumsal yapının birlikte incelenmesi zorunlu hale gelmektedir. Bu bölümde; ülkemizde faaliyet gösteren dini kaynaklı terör örgütleri hakkında genel bilgiler verilerek, örgütler sosyal yapı, profil ve ortak özellikleri bakımından incelenecektir.

³⁷¹ Mehmet Faraç, Batman'dan Beykoz'a Hizbullah'ın Kanlı Yolculuğu, ,Güniz Yay, 2001, İstanbul, s.16

³⁷² Mehmet Faraç, a.g.e. , 2001, s.19

6.2.ÜLKEMİZDE DİNİ KAYNAKLI TERÖR ÖRGÜTLERİ

6.2.1. İBDA-C (İslami Büyük Doğu Akıncılar Cephesi) Örgütü

Örgüt “15 Kasım 1975 tarihinde, şair Necip Fazıl Kısakürek ve onun ‘şeyhim’ dediği Seyyid Abdulhakim Arvasi’ye bağlı olarak geliştirildiği iddia eden ‘İBDA’ düşüncesi etrafında kurulmuştur. Daha sonra ise Salih İzzet Erdiş (Salih Mirzabeyoğlu) öncülüğündeki bir grup tarafından yeni bir oluşuma gidilmiş ve grup ilk olarak adını yayınladıkları Gölge isimli dergi ile duyurmuştur.³⁷³”

12 Eylül öncesinde çeşitli miting ve gösterilerde boy gösteren örgüt, silahlı çatışmalarda bazı militanlarını kaybetmiştir. “Yandaşları için ‘Gönüldaş’ tabirini kullanan örgüt, 1 Ağustos 1984 tarihinden itibaren Necip Fazıl’ın ‘Büyük Doğu’ düşüncesini dayanak kabul ederek “İslami Büyük Doğu Akıncılar Cephesi” (İBDA-C) ismini kullanmaya başlamıştır.”³⁷⁴

“İBDA/C, Osmanlı Devleti modelinde federatif yapıları bir İslam Devleti kurulmasını amaç edinen ve silahlı mücadele yöntemini benimseyen bir terör örgütüdür. 1970’li yıllardan itibaren radikal anlayışlara sahip olduğu bilinen Salih İzzet Erdiş’in liderliğini yaptığı örgüt, 1989 yılında Ankara ve İstanbul’da gerçekleştirdiği korsan gösterilerle İBDA/C adını ilk kez kamuoyunda duyurmuştur. Örgütün en önemli özelliği; radikal dini görüşlere sahip olmakla birlikte, sünni anlayışa bağlı olduğunu iddia eden tek örgüt olmasıdır. Bununla birlikte; tüm dini oluşumları şiddetle eleştiren örgüt, devrimci olduğunu kabul ettiği diğer Marksist/Leninist örgütler ve PKK ile ortak mücadele

³⁷³ Ali Fuat Yılmaz, Y.Y.L.T. ,s 31

³⁷⁴ http://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0slami_B%C3%BCy%C3%BCk_Do%C4%9Fu_Ak%C4%B1nc%C4%B1lar%C4%B1_Cephesi

arayışlarında bulunmakla da dikkat çekici bir özelliğe sahiptir.³⁷⁵”

Örgüt, günümüze kadar, molotof kokteyli atma ve kundaklama gibi basit ancak ses getirici eylemleri tercih etmiştir. “Eylem tarzı ve hedefleri, genellikle yayın organlarında açıktan yayınlanmak suretiyle örgüt mensuplarına iletilmektedir. Örgütün stratejisi doğrultusunda, cepheler kendi inisiyatifleri ile karar alarak eylemleri gerçekleştirmekte ve eylemi kendileri adına üstlenmektedirler. Örgüt tarafından tekel bayileri, birahane, banka ve oyun salonları, azınlıklara ait kilise, vakıf ve merkezler, televizyon vericileri, medya kuruluşları, Atatürk büstleri, türünden hedeflere yönelik eylemler gerçekleştirilmiştir.³⁷⁶”

6.2.2. İHÖ (İSLAMİ HAREKET ÖRGÜTÜ)

Örgütün kurucuları olan “1980’li yıllarda Batman ilinde ‘Milli Türk Talebe Birliği (M.T.T.B.)’ içerisinde faaliyet gösteren Ekrem Baytap, Mehmet Ali Bilici, İhsan Deniz, Abdulkakim Özlük isimli şahıslar, M.T.T.B.’nin kapatılmasından sonra, 1984 yılında Batman İslami Hareket Örgütü’nü kurmuşlardır. Daha önce Hizbullah örgütü içerisinde faaliyet gösteren İrfan Çağrıncı’nın, 1986 yılında örgüte katılmasıyla, örgütsel faaliyetlerin merkezi İstanbul olmuştur.³⁷⁷”

Türkiye Cumhuriyeti'nin Anayasal düzeninin yerine şer'i esaslara dayalı bir İslam Devleti kurmayı amaç edinen örgüt, “faaliyetlerini devam ettirebilmek ve hedefine ulaşabilmek amacıyla her yolu meşru görmektedir. Bu doğrultuda banka ve mutemet soygunları, otomobil ve diğer küçük çaplı eşya hırsızlıkları, örgüte maddi gelir amacıyla gerçekleştirilmiş eylemlerden bazılarıdır. 1993 yılı Ocak ayında başlatılan bir operasyonla ilk defa deşifre edilen örgütün, yasama, icra ve operasyon şeklinde isimlendirilen timlerden oluştuğu öğrenilmiştir. Örgüte yönelik olarak

³⁷⁵ Ruşen Çakır, Ayet ve Slogan, Metis Yayınları, İstanbul, 1990, s. 166-181.

³⁷⁶ Emin Demirel, a.g.e. , 2005, s 66

³⁷⁷ Emin Demirel, a.g.e. ,2005, s. 66

gerçekleştirilen operasyonlarla Turan Dursun ve Çetin Emeç gibi önemli suikastların da aralarında bulunduğu 100 civarında eylem aydınlatılmıştır.³⁷⁸»

6.2.3. HİZB-UT TAHRİR ÖRGÜTÜ

Örgüt “1952 yılında Kudüs’te Hizb-ut Tahrir partisi adı ile kurulmuştur. Kurucusu Takiyudin El Nabbani isimli Filistinlidir. Takiyudin El Nabbani Müslümanların halletmeye çalışması gereken en önemli meselenin İslam davası olduğunu benimsemiş, özellikle İslam hükümlerinin bütün İslam âleminde tetkik edilmesi hususunda gayret sarf edecek kitlenin oluşturulmasına karar vermiştir.³⁷⁹»

Hizb-ut tahrir örgütünün genel lideri “Abdulkadir Zillum, Türkiye lideri ise Yılmaz Çelik’tir. Şeriat ile yönetilen bir İslam devleti kurma amacıyla olan örgütün, savunduğu esaslar Takiyudin El Nabbani tarafından yazılan ve Türkçe’ye çevrilen ‘İslam Nizamı’ ve ‘Mukeddemati Düstür’ isimli kitaplarda toplanmıştır.³⁸⁰»

Örgütün amacı “tüm Müslümanları dili Arapça olan ve anayasası Takiyudin El Nabbani tarafından yazılan eserlerde belirtilen bir yönetim altında birleştirmektir. bu amaca ulaşmak için üç aşama öngörülür. İlk aşama kurtuluş aşaması olup fertleri parti kültürü ile yetiştirmektir. İkinci aşama ise toplumu mücadeleye hazırlama aşamasıdır. Son aşamada ise Hizb-ut Tahrir oluşumunun iktidara gelmesi yer almaktadır.³⁸¹»

Örgütün “faaliyet gösterdiği ülkelere örgüt tarafından ‘vilayet’ adı verilmektedir. Örgüt ülkemizde son yıllarda adını 2005 yılı eylül ayında İstanbul Fatih Camiinde yaptığı hilafet isteğinin açıkça dile getirildiği eylem ile adını duyurmuş, bu eylemde örgütün sözde lideri Yılmaz Çelik kendisinin Türkiye emiri olduğunu ilan etmiştir. Son olarak terör örgütüne yönelik olarak 2009 yılı temmuz

³⁷⁸ Emin Demirel, a.g.e. , 1997, s. 11-31.

³⁷⁹ Emin Demirel, a.g.e. , 2005, s. 36

³⁸⁰ Emin Demirel, a.g.e. , s 416

³⁸¹ Emin Demirel, a.g.e. , s 54

ayında 14 ilde eş zamanlı olarak yapılan operasyonda 20 den fazla kişi yakalanmıştır.³⁸²

6.2.4. HİZBULLAH TERÖR ÖRGÜTÜ

Hizb; aynı görüşte, kalpleri ve yaptıklarıyla bir olan grup, küme, insan topluluğu demektir. Her şeyin bir bölümüdür. Yoğun bir birikme ve bir araya gelme, görüş birliği; kendilerini gruplandıran ya da gruplandırarak işlere karşı direniş, karşı koyuş anlamında kullanılmakta ve siyasi ortama göre kullanılan bir kelimedir.³⁸³ Hizbullah kelimesi dini anlamını Kur'an-ı Kerim'de Maide suresinin 56. ayetin ve Mücadele suresinin 22. ayetinden almaktadır.³⁸⁴

Hizbullah Kavramı: “Allah’ın partisi, Allah’ın taraftarı, Allah yolunda şeriat düzeninin tesisi için Hizbüşşeytana karşı mücadele verenlerin birliğidir. Hizbullahi düşünceye göre Hizbullah’a karşı olan, Hizbullah davasına sahip çıkmayan ve Hizbullah dışında kalan herkes kitap ehli olsun ya da olmasın Hizbul Şeytandır³⁸⁵.”

Örgüt adını ilk olarak “1 Kasım 1984 günü İstanbul’da meydana gelen bir kuyumcu soygunu ile duyurur. Soyguna müdahale eden görevlilerle sanıklar arasında çıkan çatışmada faillerden biri yakalanır. Yapılan sorgulamada şahsın yasadışı bir örgüt mensubu olduğu, bu örgütün adının Hizbullah olduğu, şahsın soygunu bu örgüt adına yaptığı öğrenilir. Tahkikat sonucu olay ile bağlantılı toplan 13 kişiye daha

³⁸² Emin Demirel, a.g.e., s 60, <http://www.ntvmsnbc.com/id/24986867/>

³⁸³ Ali Korani, İslami Mücadelede Hizbullahi Yol, Çev: Hikmet Can-Miktat Gök, İstanbul: Bengisu Yayınları, 1995, s.29; Ömer Alper Yurtseven, “ Türkiye’de Faaliyet Gösteren Dini Bir Terör Örgütü Olarak Hizbullah”, Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006, s.63

³⁸⁴ Kur'an-ı Kerim, Maide, 54- “Ey iman edenler! Sizden kim dinden dönerse bilsin ki, Allah sevdiği ve kendisini sevenlere karşı alçak gönüllü, zelil, kafirlere karşı onurlu ve aziz bir toplum getirecektir. Bunlar Allah yolunda cihad ederler ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar. Bu Allah’ın dilediğine verdiği lütuftur. Allah’ın lütfu ve ilmi geniştir.

Kur'an-ı Kerim, Mücadele,22- ”Allah’a ve ahiret gününe iman eden hiçbir kavim bulamazsınız ki onlar Allah ve Resulüne karşı başkaldıran kimselerle bir sevgi bağı kurmuş olsunlar. Bunlar ister babaları, ister çocukları, ister kardeşleri, isterse aşiretleri olsa dahi, onlar öyle kimselerdir ki, Allah onların kalplerine iman yazmış ve onları kendinden bir ordu ile desteklemiştir. Onları altlarından ırmaklar akan cennetlere sokacaktır, orada ebedi olarak kalacaklardır. Allah onlardan razı olmuştur. İşte onlar Hizbullah’tır. Dikkat edin şüphesiz Hizbullah olanlar kurtuluşa erenlerin ta kendisidir.

³⁸⁵ Hizbullah Terör Örgütü, TEMÜH, EGM Yayınları, 2001, s.1

ulaşılır. Ayrıca bu şahıslarla birlikte 1 adet sten marka makineli tüfek, 4 adet tabanca, bine yakın mermi ve çok sayıda şarjör ele geçirilir.³⁸⁶»

1980'li yıllarda Vahdet Kitabevi etrafında aynı çatı altında faaliyet gösterirken, 1992 yılında ayrılan Hüseyin Velioğlu ve Fidan Güngör isimli şahıslar arasında yaşanan fikri ayrılık sonucunda Hüseyin Velioğlu İlim Kitapevi'ni açarak Hizbullah/İlim Grubunu, Fidan Güngör de Menzil Kitapevi'ni açarak Hizbullah/Menzil Grubunu oluşturmuştur.

Hizbullahi faaliyetler, “ortaya çıkış itibariyle İran İslam devriminden ve Şiilik düşüncesinden oldukça etkilenmişlerdir. Özellikle 1979 devrimi sonrasında İran'ın bölgesinde yalnız kalmamak amacıyla güvenlik kuşağı oluşturabilmek için “Devrimi İhraç” politikaları ve bu politika etrafında yürütmüş olduğu çalışmalar dikkat çekicidir.³⁸⁷»

Hizbullah terör örgütünün amacı “anayasal rejimi yıkarak şeriatla yönetilen İran benzeri bir İslam devleti kurmaktır. Bu amaca ulaşmak için Hizbullah terör örgütü “Tebliğ - Cemaat – Cihat” olarak adlandırılan üç aşamalı bir strateji benimsemiştir. “Hizbullahi” düşünceyi esas alan örgütlenmelerde savunulan strateji aşamalarındaki en belirgin özellik, yeterli sayı ve imkan bulunduğu *cihat* aşamasına geçilmesi ve silahlı mücadeleye özel bir önem verilmesidir.³⁸⁸»

Her iki grup dini esaslara dayalı şeriat rejimi kurma amacıyla olmakla birlikte, aralarında izlenecek yol, yöntem ve öncelikler bakımından derin ayrılıklar bulunmaktadır.³⁸⁹»

Örgüt, “Türkiye'de bir İslam devleti kurma hedeflerinde ilerleme yöntemleri üzerinde fikir ayrılığına düşen iki hizipten oluşuyordu. Bu iki gruptan daha büyük olan İlimciler, şiddete başvurmayı ve silahlı mücadeleyi savunurken, Menzinciler, entelektüel bir yaklaşımı destekledi ve silahlı mücadele için erken olduğunu savundu.

³⁸⁶ Faik Bulut, İslamcı Örgütler, c.2, “Türkiye” başlıklı bölüm, Güniz Yay., İstanbul 2005 s 58

³⁸⁷ Amir Taheri, Hizbullah: Kutsal Terörün İç Yüzü, Sel Yay., 1990, İstanbul, s: 39.

³⁸⁸ Ruşen. Çakır, a.g.e. , 2001, s. 149

³⁸⁹ Mehmet Faraç, a.g.e. ,2001, İstanbul, s.53

Bu hizipler birbirini yok etme girişimlerine başladı. Özellikle Menzilcilerin liderinin ölmesinden sonra İlimciler bu mücadeleden daha güçlü bir şekilde çıktı. Bu iç mücadelenin sonucunda 400'ü aşkın kişi öldü.³⁹⁰»

Bu iki grup arasındaki “ilk tartışma 1991 yılında örgütün İdil sorumlusunun ailesine karşı düzenlenen eylem sonrasında savunma şartlarının oluşup oluşmadığı, dolayısıyla PKK’ya karşılık verilir verilmeyeceği hususunda çıktı. Sonradan örgüt stratejisindeki ayrılıklar daha da belirginleşti. İlim ve Menzil grupları arasında yaşanan fikir ayrılıkları, 1993 yılından itibaren iki örgüt arasında çatışmaya dönüşerek, Menzil grubunun büyük oranda güç kaybına neden olmuş, hatta bazı yerlerde faaliyetlerinin tamamen durmasıyla neticelenmiştir.³⁹¹»

Marksist-Leninist ideolojiyi savunan PKK terör örgütü, “1980’li yılların sonundan itibaren, Güneydoğu’nun muhafazakâr yapısından istifade ederek, kendi tabanını genişletmek amacıyla dini hassasiyetleri kendi amaçları doğrultusunda kullanmak istemiş ve bu amaçla Kürdistan Dindarlar Birliği, Kürdistan İmamlar Birliği, Kürdistan İslami Hareketi gibi³⁹²” çeşitli illegal oluşumlara gitmiştir.

Hizbullahın Diyarbakır, Batman, Mardin üçgeninden çıkmak istemesi, PKK’nın dini hassasiyetleri taban kazanmak amacıyla kullanma girişimleri bölgede iki örgütü karşı karşıya getirmiştir. “Hizbullah-PKK çatışması kapsamında 1991-1995 yılları arasında gerçekleştirilen eylemler sonucu 700’e yakın insan öldürülmüştür. Bu cinayetlerin; 500 kadarı Hizbullah İlim grubu tarafından, 200 kadarı ise PKK terör örgütüne gerçekleştirilmiştir.³⁹³” Hizbullah-Pkk çatışmasının başladığı ilk dönemlerde, güvenlik birimlerinin ilk kez karşılaştıkları Hizbullah terör örgütünü tam tanınamalarından kaynaklanan eksiklik nedeni ile bölgede yaşanan faili meçhullerin aydınlatılamaması Hizbullahın devlet tarafından korunduğu şeklinde tartışmaların yaşanmasına nede olmuştur.

³⁹⁰ T.C. Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü yay., Dış Basında Türkiye, 12.12.2003, Ankara

³⁹¹ F. Bulut, M. Faraç,; Kod Adı: Hizbullah/Türkiye Hizbullah'ının Anatomisi, Ozan Yay. İstanbul 2004 s 120

³⁹² Faik BULUT, Mehmet FARAÇ, a.g.e. , s.83

³⁹³ Hizbullah Terör Örgütü, Ankara, TEMÜH Dairesi Başkanlığı Yayınları, 2001, s.18

İki örgüt arasında yaşanan bu silahlı hesaplaşmanın her iki taraf içinde ağır sonuçlar doğurması neticesinde “13 Kasım 1998 tarihinde Velioğlu ile PKK militanlarının ileri gelenlerinden biri olan Nizamettin Taş arasında, Abdullah Öcalan’ın Suriye’den çıkarılmasından birkaç hafta sonra, İran istihbarat örgütü SAVAMA’nın nezareti altında bir barış protokolü imzalanmıştır.³⁹⁴” Terör örgütü, Diyarbakır İl Emniyet Müdürü Gaffar Okkan ve 5 polis memurunun şehit edilmesi olayı ve düzenlene operasyonlarda ortaya çıkarılan mezar evler ile ülke gündeminde uzun süre tartışılmıştır. 17.01.2000 tarihinde İstanbul’da örgüte yönelik olarak gerçekleştirilen operasyonda, örgüt lideri Hüseyin Velioğlu’nun ölmesi ve örgüt arşivinin polisin eline geçmesi neticesinde örgüt büyük bir darbe almıştır.

6.2.5. EL KAİDE TERÖR ÖRGÜTÜ

Laden’in düşüncelerinin şekillenmesinde, üniversite yıllarında tanıdığı Filistin Müslüman Kardeşler Örgütü üyesi olan ve Afgan Cihadının önemli isimlerinden Abdullah Azzam ile Seyyid Kutup’un kardeşi Muhammed Kutup ve gibi şahısların etkili olduğu belirtilmektedir.³⁹⁵” Kısaca; Laden’in dini anlayışını, Müslüman Kardeşler’in doktrini ve Suudi tarzındaki selefilik-vehhabilik inancının şekillendirdiğini söylemek mümkündür.

Bin Laden’in “üniversiteden mezun olduğu 1979 yılında, İslam dünyası çok önemli gelişmeler yaşamaktadır. İsrail ve Mısır arasında barış anlaşması imzalanmış, Sovyetler Afganistan'a girmiş, İran'da İslam Devrimi gerçekleştirilmiştir. Bu olayların her birinin Bin Laden gibi insanlar üzerinde çok önemli etkileri olmuştur. İran Devrimi rejimlere karşı yürütülecek mücadelede esin kaynağı oluştururken,

³⁹⁴ Adrew Mango, Türkiye’nin Terörle Savaşı (Turkey and the war on teror), Doğan Kitap, İstanbul 2005, Çev: Orhan Azizoğlu, s: 85-92

³⁹⁵ Emin Demirel, Taliban, El Kaide, Laden ve Paylaşılmayan Ülke Afganistan, IQ Yay. İstanbul, 2002 s93

Sovyetler'in Afganistan'ı işgali ise tehlikenin İslam dünyasına yöneldiğini gösteriyordu.³⁹⁶

Laden, “S. Arabistan'da yüksek öğrenimini tamamladıktan sonra, 1979 yılında Afgan-Rus savaşına katılmak üzere Pakistan/Peşaver'e gitmiştir.³⁹⁷”

Laden, “1982 yılında Sovyetlere karşı savaşan Araplar'ın liderliğini ve finansmanını üstlenmiştir. 1989'da, Azzam'ın öldürülmesinin ardından, O'nun örgütünün başına geçen Laden, El Kaide'yi, Arap Mücahitleri ve ailelerinin geniş tabanlı bir ittifak oluşturmalarına hizmet edecek merkezi bir askeri üs (El Kaide) olarak kurmuştur.³⁹⁸”

Laden “1989 yılında Pakistan'dan Arabistan'a geri dönmüştür. 1990'da Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgal etmesi üzerine, Suudi hanedanından S.Arabistan'ı korumak için bir ordu kurulması talebinde bulunmuştur. Ancak; teklifi reddedildiği gibi Suudi yönetimince ülke savunması için ABD kuvvetlerini çağırması, Laden'in büyük tepkisini çekmiştir.”³⁹⁹ Suudi Devletiyle arası açılan Laden, “Sudan/Hartum'da 1989'da iktidara gelen yeni İslami rejim yönetiminin daveti ile 1991 yılında Sudan'a gitmiştir.⁴⁰⁰”

Bu dönemde Laden, Eritre'deki Cemaat-i Cihad Örgütüne ve Ürdün'deki Ebu Ali grubuna maddi yardımda bulunarak, Yemen'in kuzeyindeki gruplara silah ulaştırılması, Çeçenistan'a savaşçıların gönderilmesi, Somali'li yerel kabilelerin eğitilmesinde Afgan savaş gazilerini kullanmıştır. “1996 yılı Mayıs ayında Laden Sudan'dan ayrılır ve Afganistan'a geçerek buraya yerleşir.⁴⁰¹”

³⁹⁶ J.Burke, El Kaide Terörün Gölgesi, Çev. Ebru Kılıç Everest Yayıncılık, İstanbul, 2004, s 70-71

³⁹⁷ Raşid, Ahmed, Taliban, İslamiyet, Petrol ve Orta Asya'da Yeni Büyük Oyun, Çev. O. Akınbay, Everest ve Mozaik Yayınları, İstanbul, 2001 s 215

³⁹⁸ İbid, s 217

³⁹⁹ Ş. Aslan ve Devrim Tosunoğlu, Dehşet Senaryosu İstanbul'daki İntihar Saldırılarının İç Yüzü, Güncel

Yayıncılık, İstanbul, 2004, s 243

⁴⁰⁰ Jean Charles Brisard,& Dasquie, Guillaume Yasaklanmış Gerçek Bin Laden, Anka Yayınları, İstanbul, 2002, s 212

⁴⁰¹ J.C.Brisard ve G.Dasquie, 2002, a.g.e. , s.205

Laden, 23 Ağustos 1996 tarihinde; “*Usame Bin Laden'den--Afganistan'daki Hindikuş dağlarından, dünyadaki ve özellikle de Arap Yarımadası'ndaki Müslüman Kardeşleri'ne Bir Mesaj* başlıklı uzun bir bildiri-fetva yayınlanmıştır.⁴⁰²” Bu bildiri; Laden’in ABD’ye karşı başlattığı terör savaşını tüm dünya kamuoyuna ilanı niteliğindedir.

Usame Bin Laden, “eylemlerine hız kazandırmak ve hitap ettiği tabanı hareketlendirmek amacıyla 23 Şubat 1998 tarihinde, *Yahudilere ve Haçlı İttifakı'na' (Haçlılara) Karşı Cihad için Uluslararası İslami Cephe* imzasıyla bir bildiri yayınlanmıştır.⁴⁰³” Bahse konu cepheyi, “Ayman El Zewahiri (Mısır Cihad Örgütü Lideri), Ebu Yasir Rifai Ahmet Taha (Mısır İslami Grup), Şeyh Mir Hamza (Cemaat-ül Ulema Pakistan Sekreteri), Fazlul Rahman (Bangladeş Cihat Hareketi Amiri)⁴⁰⁴” ve “Mısır Al-Cema'at al-İslamiyye (Mısır İslami Cemaat), Hareket-ül- Ensar gibi örgütlerin oluşturduğu anlaşılmaktadır.”⁴⁰⁵

11 Eylül sonrasında, “Amerika ve müttefiklerince üst düzey militanları yakalanmasına, kampları imha edilmesine karşın, El Kaide’nin eylemleri küreselleşerek devam etmektedir.⁴⁰⁶” 2001 yılından itibaren El Kaide ile doğrudan veya dolaylı olarak bağlantılı olduğu değerlendirilen örgüt üyeleri tarafından, Türkiye/İstanbul, Fas/Kazablanka, Endonezya/Bali Adaları, İspanya/Madrid, İngiltere/Londra, Mısır/Şarm El Şeyh ve Ürdün gibi farklı coğrafyalarda gerçekleştirilen büyük eylemler örgütün eylemlerini arttırarak varlığını devam ettirdiğini göstermektedir.

⁴⁰² J.Burke, 2004, a.g.e. , s.184.

⁴⁰³ Gilles Kepel, Cihat, Doğan Kitapçılık, Çev. Haldun Bayrı, İstanbul, 2000. s.362.

⁴⁰⁴ E. Demirel, 2002, a.g.e. , s..97.

⁴⁰⁵ J.C.Brisard ve G.Dasquie, 2002, a.g.e. , s..213.

⁴⁰⁶ J.Burke, 2004, a.g.e. , s.6

7. BÖLÜM

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Din ve dine ait kurallar, kutsal değerler ve pratikler bir bütün oluşturur. Bu bütünün tamamı dikkate alınmadan yapılan değerlendirmeler ve tespitler yanlış ve eksik olmaya mahkûmdur. Zira ilkel kabile dinlerinden tek tanrılı dinlere kadar din olgusu; yalnızca bireyin iç dünyasını ve itikadını ilgilendiren manevi hususlardan ibaret değildir. Din, inananlarına dünya ile ilgili ticaret, evlilik, miras ve savaş konularından yeme, içme ve ibadetlere kadar pek çok hususta emir ve tavsiyelerde bulunarak yaşam ve ölümden sonrası için kurallar ve ritüeller ortaya koyar.

Kısaca din her iki açıdan da kuşatıcı ve etkin olmak ister. Marx'ın afyon olarak nitelendirdiği, Samuel P. Huntington'un medeniyetler çatışması tezinin merkezine koyduğu, bazı terör örgütlerinin ideolojilerinin felsefi alt yapısını oluşturmak için kullandığı din, günümüz dünyasında kitleleri manipüle etmek için çarpıtılarak, kişisel ve siyasal yorumlarla birlikte asıl çehresi değiştirilerek kullanılmaktadır.

Adı ne olursa olsun din ve dine ait kutsal kabul edilen değerler, tarih boyunca siyasal, ideolojik, ekonomik ve kişisel neden ve amaçlar için bir meşrulaştırma aracı olarak kullanılmıştır. Toplumlar üzerindeki etkisi tartışmasız bir gerçek olarak kabul edilen din, sadece sabır ya da savaş telkin eden, kitleleri uyuşukluğa ya da kan dökmeye sevk eden bir kurum değildir. Belirli bir konu, bakış açısı ya da şahıs ve grupların dini istismar aracı olarak kullanmaları esas alınarak din üzerine yapılacak olan tüm tespitler yanlış olduğu kadar bilimsel açıdan da eksik kalacaktır.

Tüm dinlerde bireyin iç âlemini kuşatan bir duygu dünyası vardır. Bu dünya dindarlık kavramının temeli olmakla birlikte bireyin inandığı din ile ilgili bilimsel ve sağlam bilgi birikimi olmaması halinde kolayca sarsılabilmektedir, Hatta bu duygu istismar edilebilmekte, art niyetli insanlar tarafından tahrik ya da kötü amaçlar için kullanılabilir.

İşte bu durumda da din; şiddetin kaynağı gibi algılanmaya ve uygulamada kan ve terör olarak karşımıza çıkmaya başlamaktadır.

Dinin istismar edilerek kullanılması günümüz dünyasında toplumsal huzur ve güvenliği de tehdit etmektedir. Özellikle 11 Eylül saldırıları sonucunda İslam terör, Müslümanlar ise terörist kavramları ile birlikte anılmaya başlanmıştır. Oysa “ İslam, tuvalete ilişkin pratiklerden ticari borçlanmalara kadar hayatın her yönü ile ilgili normlar sağlayan Allah’ın, her şeyi kuşatıcı bir tanrı olması nedeni ile biçimsel anlamda değil ama ahlaki bir anlamda her şeyi kuşatıcı, kanuni (legalistic) bir dindir.”⁴⁰⁷

Kuran’da azap ve cehennemle ya da bağışlanma ve cennetle ilgili ayetler bulmak mümkündür. Sadece azap ve cehennem ayetlerini alarak İslam dininde tanrının cezalandırıcı ve azap verici olduğunu söylemek kadar, sadece cennet ayetlerini alıp tanrının salt kötülüğü affedici ve her halükarda sonuçta mükâfat veren bir tanrı olduğunu söylemekte yanlıştır. Bireyin hem iç hem de dış dünyasını şekillendirme iddiası ve çabasında olan din tüm yönleri ile incelendiğinde bir bütünlük ve sistem arz eder.

Toplumsal eşitsizlikleri meşrulaştırma işlevine sahip olan din, eşitsizlikleri gerçeklik olarak yaklaşarak açıklar. Ancak din, toplumsal eşitsizliklerin tanımını reel gerçeklik içinde bir yapar. Herkesi bulunduğu yerde kabul ederken, buldukları konum, statü ve tabakayı kötüye kullanmayı, istismar etmeyi ve toplumun diğer üyelerine adaletsizlik ve haksızlık yapma aracı olarak görmeyi onaylamaz. İnsanlar bazen, özellikle kendilerine özgü kader inancının bir sonucu olarak eşitsizliğin olumsuz boyut veya sonuçlarını da onaylayabilmektedirler.

1700’lü yılların sonundan günümüze kadar dünya genelinde yaşanan şiddet olayları ve savaşlar incelendiğinde, dökülen kan ve yitirilen insan hayatlarının tek veya temel nedeninin din bağlamı olmadığı açıkça görülmektedir.

⁴⁰⁷ Bryan S. Turner, Max Weber ve İslam, Vadi Yayınları, Ankara, 1997, s 199

Devletlerin ekonomik değeri olan hammadde ve iş g¼c¼ ihtiyaçı, g¼c¼l¼ olanın zayıf olanı s¼m¼rme isteği, devletlerin uyguladıkları yayılmacı politikalar ilk etapta g¼ze çarpan nedenlerdir. Din bu yaşanan olaylarda zaman zaman meşrulaştırıcı zaman zaman da toplulukları birleştirici bir unsur, bir araç olarak kullanılmıştır. G¼n¼m¼z d¼nyasında ter¼r ve ter¼rizmle savaştığını ya da bu konuda mağdur olduğunu dile getirenler; ter¼r¼n ortaya çıkmasına sebep olan kendi davranış ve politikalarını da incelemelidir.

Dinin, adı ve amacı ne olursa olsun art niyetli kullanımının önlenmesi için yapılabilecek en temel uygulama din konusunda toplumun ve bireylerin bilimsel doğruluğa sahip bilgi ile donatılarak insanların ve toplumun farklı yorumlu bilgi ve uygulamalar kullanılarak manip¼le edilmesinin kısmen de olsa ön¼ne geçilmesidir. Felsefi açıdan, uygulanan ter¼r ve şiddet eylemlerini etik açıdan tartışarak bir fikir birliğine varılabilmesi elbette çok önemlidir. Ancak pratikte şiddet ve ter¼r¼ durduracak bir mekanizma oluşturulması pek m¼mk¼n g¼r¼nmemektedir. Bu nedenle tartışmaların daha çok kısa d¼nemde sonuç alınabilecek ve hızla uygulamaya d¼n¼řt¼r¼lebilecek alanlara kaydırılması önemlidir.

Ter¼rizm ve ter¼rist ile m¼cadelede bu iki kavram arasında ki ayrıma dayanarak yeni strateji ve politikalar ¼retilmelidir. ¼nk¼ ter¼rle m¼cadele ter¼ristle m¼cadele ve ter¼rizm ile m¼cadele olmak ¼zere iki temel dayanak ¼zerinde y¼kselir. Konunun “izm” kısmı aslında bu sorunun ortaya çıkış ve devamı için gereken desteğin kaynağını oluşturur. İnsanların zihinlerinde ve kalplerinde kabullendikleri değerleri; meşruiyet kaynağı ne olursa olsun, yalnızca şiddet kullanarak ne ter¼r ¼rg¼tleri ne de destekçilerinin değiştirmesi m¼mk¼n değildir.

Bu noktada yapılacak ¼neriler; “ter¼re karşı devletler kendi aralarında bir konsens¼s oluşturmalı...” ile başlayan klasik c¼mleleri içermeyecektir. Ter¼rle m¼cadele ettiğini iddia eden devletler ilk olarak neden bir ter¼r ¼rg¼t¼n¼n karşısında olduklarını, hangi olay ve gerçeklerin bu ¼rg¼t ya da ¼rg¼tleri ortaya çıkardığını analiz ve tespit etmek zorundadırlar. Ter¼r¼ ortaya çıkaran ve besleyen sosyal s¼reler incelenerek elde edilecek veriler sayesinde reel dengelere uygun sonuç ve ¼nlemleri ortaya koymak gerekmektedir.

İkinci olarak ise günümüz dünyasında adeta yaşamayı hak etmeyen, en kısa sürede yok edilmesi gereken bir yaratık anlamı yüklenen “terörist” sözcüğünü bir düşman etiketleme aracı olarak kullanmaktan vazgeçilmelidir. Devletlerin düşman ya da rakip gördükleri grup ya da devletleri terörist veya terör destekçisi olarak lanse edip, kendi kullandıkları yöntemleri haklı gösterme çabası ne yazık ki kimi daha büyük trajedilere sebep olmaktadır. Bu duruma en yakın örnek Rusya’nın Afganistan’ı işgal ettiği (1979-1989) dönemde Amerika Birleşik Devletleri tarafından desteklenen Afgan mücahitlerin yıllar sonra yine aynı Amerika tarafından terörist olarak yok edilmeye çalışılmasıdır.

Üçüncü nokta olarak terörle mücadele ettiği iddiasında olanlar, kullandıkları askeri ve polisiye tedbir ve uygulamaları insan hakları temeline dayandırmalıdır. Çünkü bu mücadelede kullanılacak aşırı ya da orantısız güç, işkence veya kötü muamele çoğu kez teröristin duygu ve inanç örüntüsünü değiştirmeyeceği gibi devlet ve onun güvenlik birimleri hakkında olumsuz propaganda için hazır malzeme olarak kullanılacaktır. Özgürlük alanlarının genişletilmesi terörün beslendiği alanları daraltacaktır. Uygulanacak ve metod ve yöntemler masum insanların zarar görmesini engelleyici nitelikte olmak zorundadır. Zarar görecektir her masum birey devletin güven, itibar ve meşruiyet kaybı ile birlikte terör örgütlerine yeni ve oldukça etkili olumsuz propaganda alanı oluşturacaktır.

Türkiye İslam ülkeleri arasında sanayileşmede önemli adımlar atabilmiş Müslümanların çoğunlukta olduğu örnek ülke konumundadır. Sahip olduğu zengin yer altı kaynaklarından faydalanamayan, baskıcı, totaliter rejimler tarafından yönetilen, nüfusunun çoğunluğu insani yaşam standartlarının çok altında hayatını devam ettirmeye çalışan ve yaşadığı hemen tüm sıkıntı ve acıların batı dünyasından kaynaklandığını düşünen insanların oluşturduğu günümüz İslam dünyasının diğer ülkelerinde dinin alet edilmesi ile yaşanan terör olaylarına sıkça rastlanmaktadır.

Günümüzde Afganistan, Irak ve Pakistan’da yalnızca terör hücreleri ve kamplarını hedef aldığı söylenen ancak masum insanları öldüren bombalar yukarıda açıkladığımızı doğrular biçimde Amerika Birleşik Devletleri ve müttefiklerine yönelik terör eylemleri olarak geri dönerken, terör örgütlerinin taraftar, militan ve etkili propaganda alanlarını genişletmektedir. Diğer taraftan Batı medeniyeti

şemsiyesinde Amerika Birleşik Devletleri; politika olarak Filistin’de, Irak’ta, Mısır, Pakistan ya da Afganistan’da zor hayat şartları ve patlayan bombalar arasında yaşam mücadelesi vermeye çalışan masum insanların düşünce ve feryatlarından çok Usame Bin Laden veya Eyman El Zevahiri’ye odaklanmakta ve onların sözlerini, düşüncelerini dikkate alarak hedef belirlemektedir.

Eksik, doğruluktan uzak ve ben merkezli düşünceler neticesinde uygulamaya konan, salt askeri güç ile donanımlı istihbarat örgütlerine havale edilen terörle mücadele politikaları da başarısız olmaya mahkûmdur.

Görüldüğü gibi kişi, grup, kurum ve devlet düzeyinde hükmetme gücünü ele geçirme ve elde tutmayı isteyenlerin şiddeti meşrulaştırmada kullandıkları, Bacon’un bütünleştirici, yapıcı ve birleştirici olarak nitelediği din, parçalayıcı rol verilerek kullanılmakta ve bu şekilde istenilen sosyal otokontrol sağlanmaya çalışılmaktadır.

İdeal olan dinin meşrulaştırma gücünü; insanlara şiddet uygulayarak “insanlığı kurban etme” değil “insanlığı yüceltme” işlevi ile tanımlama ve uygulamaktır. Tüm kutsal metin örnekleri ile gösterdiğimiz gibi tüm dinlerde vurgulanan ve yasaklanan güçlü olanın sahip olduklarını kötülük amacı ile kullanmasıdır. Maide suresinden tekrar olarak yapacağımız alıntı tüm insanlar için son söz olmalıdır. ‘ ‘Kim katil olmayan ve masum bir kişiyi öldürürse sanki BÜTÜN İNSANLARI öldürmüş gibi olur. Kim de bir insanın hayatını kurtarırsa sanki BÜTÜN İNSANLARIN hayatını kurtarmış gibi olur.’’

KAYNAKÇA

- Adam, Baki, Yahudilik ve Şiddet, İslamiyat Dergi, Din ve Şiddet sayısı, cilt 5sayı 1, Ankara, 2002,
- Aktan, Hamza, Der, Ergün Çapan, İslama Göre Terör ve İntihar Saldırıları, Işık Yay, 2004, İzmir,
- Akyol, Taha (2005). Polittkada Şiddet, İstanbul: TruvaYayımları.
- Alıcı, Lütfü, Haşhaşiler İle Hizbullah Terör Örgütünün “ Öğreti, Örgütlenme Ve Sosyo-Ekonomik ” Yapılarının Mukayesesi, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Şanlıurfa 2007,
- Alparslan, Şemsi. Hukuk ve Kriminoloji Açısından Tedhişçilik, İstanbul,
- Altuğ, Yılmaz, Terörün Anatomisi, İstanbul,1995, Altın Kitaplar
- Ankay, Aydın (2002). Psiko- Siyasal Yönüyle Saldırganlık ve Terör, Ankara: Turhan Kitabevi;
- Arendt, Hannah, Şiddet Üzerine, Çev.: Bülent Peker, İstanbul: 1997, İletişim Yayınları
- Aron, Raymond, Sosyolojik Düşüncenin Evreleri, Çev. Korkmaz Alemdar, Kırmızı Yay. İstanbul,2006
- Aron, Raymond, Sınıf Mücadelesi, Çev. Erol Güngör, Dergah yayımları, İstanbul 1992,
- Ay, Eyyüp, Din ve Şiddetin Anlak Karelerinden Kesitler, İslamiyat Dergisi, Din ve Şiddet özel sayısı, cilt 5 sayı 1,Ankara (2002),
- Aydın, Asiye, Yahudilikte Kurban Fenomeni, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2005
- Bal İhsan, & S. Özeren, Uzakdoğudan Yeni Kıtaya Terörle Mücadele, Usak Yay. Ankara 2009,
- Bal, İhsan, Terörle Mücadele, Usak Yayınları, Ankara,2006,
- Bal, Mehmet Ali, Savaş Stratejilerinde Terör, İstanbul 2003, IQ Kültür-Sanat Yay.
- Bal, İhsan, Alacakaranlıkta Terörle Mücadele ve Komplo Teorileri, Usak Yay. Ankara 2006,

- Berger, Peter L.;Dini Kurumlar, (Çev. A. Çiftçi), DEÜİFD, IX, İzmir 1995,
- Dinin Sosyal Gerçekliği, (Çev. A. Coşkun), İnsan Yay, İstanbul 1993,
- Kutsal Şemsiye, Çev Ali Coşkun Rağbet Yay. İstanbul, 2005,
- Berger, Peter L.&R.J. Wuthnow, Din ve Modernlik, Toplum Bilim Yazıları 1, Çev. Adil Çiftçi, Ankara 2002, Ankara Okulu Yay,
- Besalel, Yusuf, Yahudilik ansiklopedisi, Gözlem yay. İstanbul 2001
- Bilgiseven, Amiran Kurtkan, Din Sosyolojisi, İstanbul 1985
- Bulaç, Ali, Der, Ergün Çapan, İslama Göre Terör ve İntihar Saldırıları, Işık Yay, 2004,
- Bulut, Faik; Eşitlikçi Dervişan Cumhuriyetleri Ve Hasan Sabbah Gerçeği, İstanbul, 2002,
- İslamcı Örgütler, c.2, “Türkiye” başlıklı bölüm, Güniz Yay., İstanbul 2005
- Bulut, Faik, Mehmet Faraç,; Kod Adı: Hizbullah/Türkiye Hizbullah'ının Anatomisi, Ozan Yay. İstanbul 2004
- Burke, James, El Kaide Terörün Gölgesi, Çev. Ebru Kılıç Everest Yayıncılık, İstanbul, 2004,
- Büyük Larousse, Milliyet Yay, İstanbul 1993, Cilt 21,
- Cirhinlioğlu, Zafer (2004). Terör ve Toplum, İstanbul 2004 Gündoğan Yayınları
- Çakır, Ruşen, Ayet ve Slogan, Metis Yayınları, İstanbul, 1990
- Çitlioğlu, Ercan, Gri Tehdit: Terörizm, Ankara,2005,Ümit Yayınları,
- Demir, Ömer, & Mustafa Acar, Sosyal Bilimler Sözlüğü, Vadi Yay, Ankara 2002
- Demirel, Emin; İslami Hareket, GHMD Yayınları, İstanbul, 1997,
- Taliban, El Kaide, Laden ve Paylaşılmayan Ülke Afganistan, IQ Yay. İstanbul, 2002
- Terör, İstanbul 2002, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, 25

Türkiye’de El-Kaide Unsurları, IQ Yay., 1. Baskı, Eylül, 2005, İstanbul,

Türkiye’de Radikal İslami Hareketler, IQ Yayıncılık, İstanbul 2005

Dönmezer, Sulhi, Sulhi, Sosyoloji, Ankara 1984

Dursun, Davut, Din Bürokrasisi, İşaret Yay., İstanbul 1992

Dursun, Davut, Din Bürokrasisi, İşaret Yay., İstanbul 1992

Eliade, Mircea, Dinin Anlamı ve Sosyal Fonksiyonu, (Çev. Mehmet Aydın), Konya 1995,

Ergil, Doğu, Şiddetin Kültürel Kökenleri, Bilim ve Teknik Der. 2001, sayı 399

Ergil, Doğu, Türkiye’de Terör ve Şiddet, Ankara 1980, Turhan Kitabevi.
Erten,Yavuz & Ardalı,Cahit Saldırganlık, Şiddet ve Terörün Psikososyal Yapıları, Cogito, 6-7, Kış-Bahar, İstanbul 2005, Yapı Kredi Yayınları.

Faraç, Mehmet, Batman’dan Beykoz’a Hizbullah’ın Kanlı Yolculuğu, ,Güniz Yay, 2001,

Frazer, James G, Altın Dal, (çev: Mehmet H. Do_an), İstanbul 1991,

Freyer, Hans, Din Sosyolojisi, Çev. T. Kalpsüz, AÜİFY, Ankara 1964,

Fromm, Erich; Freud Düşüncesinin Büyüklüğü ve Sınırları, Çev. A.Artan, Dilek Matbaası, İstanbul, 1981,

Sevginin ve Şiddetin Kaynağı, Çev.: Yurdanur Salman &Nalan İçten, İstanbul 1994 Payel Yayınları.

İnsanda Yıkıcılığın Kökenleri I(1993)-II(1995), Çev:Şükrü Alpagut,İstanbul:Payel Yayınları;

Giddens, Anthony, Sosyoloji, Haz. Cemal Güzel, Ayraç Yayınları, Ankara, 2005,

Girard, Rene, Şiddet ve Kutsal, Çev.: Nemciye Alpay, İstanbul: 2003, Kanat Yayınları

Günay,Ünver Din Sosyolojisi, İnsan Yayınları, İstanbul 2005,

Gündüz, Şinasi, Dinsel Şiddet, Etüt Yayınları, samsun, 2002

Hazır, Hayati (2001). Siyasal Şiddet ve Terörizm, Ankara: 2001 Nobel Yayınları
Hizbullah Terör Örgütü, Ankara, TEMÜH Dairesi Başkanlığı Yayınları, 2001,
<http://cjc.delaware.gov/terrorism/history.shtml>
http://derssaatimiz.blogcu.com/inkalarin-cocuk-kurbanlari_29522001.html
http://en.wikipedia.org/wiki/19th_of_April_Movement#Palace_of_Justice_siege
<http://en.wikipedia.org/wiki/Martyr>
http://en.wikipedia.org/wiki/Martyr#In_Christianity
http://en.wikipedia.org/wiki/Munich_massacre
[http://en.wikipedia.org/wiki/Narodnaya_Volya_\(organization\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Narodnaya_Volya_(organization))
http://en.wikipedia.org/wiki/Palestinian_Liberation_Army
http://en.wikipedia.org/wiki/Sandinista_National_Liberation_Front
http://en.wikipedia.org/wiki/Sarin_gas_attack_on_the_Tokyo_subway
http://en.wikipedia.org/wiki/Suicide_attack#Historical_examples
<http://press.princeton.edu/chapters/i7385.pdf>
<http://terrorism.about.com/od/whatisterroris1/p/Terrorism.htm>
http://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Hint_mitolojisi&action=edit&redlink=1
http://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0slami_B%C3%BCy%C3%BCK_Do%C4%9Fu_Ak%C4%B1nc%C4%B1lar%C4%B1_Cephesi
http://tr.wikipedia.org/wiki/Aldo_Moro
<http://tr.wikipedia.org/wiki/Anar%C5%9Fizm>
http://tr.wikipedia.org/wiki/M%C3%BCsl%C3%BCman_Karde%C5%9Fler
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/367142/martyr> ayrıca
<http://www.cdi.org/friendlyversion/printversion.cfm?documentID=1502>
<http://www.diyenet.gov.tr/turkish/basiliyayin/dinikavramlaroku.asp?id=1756&harf=%DE>

<http://www.diyamet.gov.tr/turkish/basiliyayin/dinikavramlaroku.asp?id=1756&harf=%DE>

<http://www.diyamet.gov.tr/turkish/default.asp>

<http://www.emniyet.gov.tr/temuh/terorizm1.html>

<http://www.emniyet.gov.tr/temuh/terorizm4.htm>

<http://www.fikriyat.net/modules.php?name=News&file=article&sid=26>

<http://www.hristiyan.net/kilisetarihi.htm>

<http://www.newadvent.org/cathen/09736b.htm>

<http://www.sharp.arts.gla.ac.uk/issue8/Martin2.pdf>

http://www.sociology.ohio-state.edu/people/kkr/597terr/essential_outline_lecture_notes.htm

International Enculopedia of the Social Sciences, “ Definition of Terrorism”, New York, 1984,

Kara, Mustafa, Kurumlar Sosyolojisi, Vadi Yay., Ankara 1997,

Keane, John(1998). Şiddetin Uzun Yüzyılı, Çev.: Bülent Peker, Ankara: Dost Kitabevi;

Kehrer, Günter, Din Sosyolojisi, (Çev. Y. Aktay-M.E. Köktaş), Vadi Yay, Ankara 1998

Keleş, Ruşen. & A. Ünsal Kent ve Siyasal Şiddet, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Ankara, 1982,

Keskin, ,Y. Mustafa, Din ve Toplum İlişkileri Üzerine bir Genelleme, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi,2004, Sayı: 2

Kirman, Mehmet Ali, Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2004,

Kongar, Emre, Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği, Remzi Kitabevi, İstanbul 2006,

- Korani, Ali; İslami Mücadelede Hizbullahi Yol, Çev: Hikmet Can-Miktat Gök, İstanbul: Bengisu Yayınları, 1995
- Köseihal, N. Şazi, Sosyoloji Tarihi, İstanbul 2004, Remzi Kitabevi, .
- Kurt Abdurrahman, Der İhsan Sezal, Sosyolojiye Giriş, Martı Kitap ve Yay, ,2003, Ankara,
- Küçükakkaya, Zeki. , Türkiye'de Terör ve Terörün Gelişimi, Polis Dergisi Sayı:34, 2003,
- Laçiner, S. & M.Özcan & İ.Bal, Türkiyeli Avrupa, İstanbul 2004, Usak Yayınları, Malinowski, Bronislaw, Büyü, Bilim ve Din, İstanbul 1990,
- Mango, Adrew, Türkiye'nin Terörle Savaşı (Turkey and the war on teror), Doğan Kitap, İstanbul 2005, Çev: Orhan Azizoğlu,
- Mardin, Şerif, Din ve İdeoloji, İletişim Yay. 7. Baskı, İstanbul 2007
- Marshall, Gordon, Sosyoloji Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, (2005), s156
- Meydan Larousse, Terörizm md 1973,
- Moses, Rafael , Şiddet Nerede Başlıyor, Çev. A.Kul Cogito 6-7, Şiddet Özel Sayısı, Yapı Kredi Yay, Kış-Bahar, İstanbul 1996,
- Okumuş, Ejder, Dinin Meşrulaştırma Gücü, Ark Yayınları,
- Okumuş, Ejder, Toplumsal Eşitsizliklerin Meşruiyet Kazanmasında Din, C.Ü. Sosyoloji Tartışmaları Dergisi Sayı:1, Eylül 2003
- Öztürk, Nermin, İlahi Dinlerde Yemin, Keffaret Ve Kurban, Selçuk üniversitesi İlahiyat Dergisi, 2002, Sayı: 13
- Öztürk, O. M, Terör ve Terörizm, www.teror.gen.tr/turkce/teror_nedir
- Pape, Robert A, The Strategic Logic of Suicide Terrorism, American Political Science Review
- Poloma, Margaret M, Çağdaş Sosyoloji Kuramları, Çev. H. Erbaş, Gündoğan Yayınları, 1999,

- Rapoport, David C, The New Global Terrorism: Characteristics Causes, Controls, Edited By Charles W.Kegley Jr, London, 2003,Prentice Hall.
- Raşid, Ahmed, Taliban, İslamiyet, Petrol ve Orta Asya'da Yeni Büyük Oyun, Çev. O. Akınbay, Everest ve Mozaik Yayınları, İstanbul, 2001
- Riches, David, Antropolojik Açıdan Şiddet, Çev.: Dilek Hattatoğlu, İstanbul: 1989, Ayrıntı Yayınları;
- Sevinç, Fatma, Doktora Tezi, Hitlerlerde Ölülere ve Yeraltı Tanrılarına Sunulan Kurbanlar Ankara, 2007
- T.C. Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü yay., Dış Basında Türkiye, 12.12.2003, Ankara
- Taheri, Amir, Hizbullah: Kutsal Terörün İç Yüzü, Sel Yay., 1990, İstanbul,
- Tanilli, Servet, Dünyayı Değiştiren On Yıl, Fransız Devrimi Üstüne, Ankara 1990
- Taslaman, Caner Terörün ve Cihad'ın Retoriği, İstanbul Yay, İstanbul, 2007, Terrorism Definitions, www.fbi.gov/publications/terror/terror2000_2001.html , Code of Federal Regulation 28. Maddesi,
- The Encyclopeadia of Religion, "Sacrifice"md.
- Togayhan, Abdurrahman, Günümüz Paralel Nusayrîlik İncasına Yansıyan Senkretizmin Temel Formları: Mersin Karaduvar Mahallesi Örneği, Haran Üniv. İlahiyat Fak.Der. 2006
- Turan, Osman, Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti, İstanbul, 2003
- Turner, Bryan S. Statü, Çev. Kemal İnal, Doruk Yayınları, Ankara, 1997
- Türkçe Sözlük, Türk Dil kurumu, Türk Tarih Kurumu Basım evi, Ankara, 1998
- Türkdoğan, Orhan,Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları, İstanbul 1977
- Ugo Bianchi, Dinler Tarihi Araştırma Yöntemleri, çev. Mustafa Ünal,
- Ünsal, Artun, Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi, Cogito 1996, Kış-Bahar sayı 6-7
- Vamık, Volkan, D. Kanbağı, Etnik Gururdan Etnik Teröre, İstanbul 1999, Bağlam Yayınları

Wach, Joachim, Din Sosyolojisi, (Çev. Ünver Günay), MÜİFVY, İstanbul 1995

Din Sosyolojisine Giriş, Çev. Battal İnandı, Ankara 1987

www.tdk.org.tr/tdksozluk, terör maddesi.

www.diyamet.gov.tr/turkish/dok/kurban.pdf

Yılmazer, Ali Fuat, Dini Kaynaklı Terörün Sosyolojik Nedenleri ve El Kaide Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa 2006

ÖZET

11 Eylül 2001 tarihinde Amerika Birleşik Devletlerinde yaşanan terör eylemleri ile birlikte dünya yeni dönemi yaşamaya başlamıştır. Bu yeni dönemin en önemli argümanlarından biri ise din şiddet ilişkisi ve yaşanan terör olaylarıdır.

11 Eylül eylemlerinden sonra hızla artan dini kaynaklı terör eylemleri din şiddet ilişkisinin tartışılmasını, terör eylemlerine katılan insanların dini nasıl algıladıklarının anlaşılmasını zorunlu kılmıştır. İnsanlara bireysel ve toplumsal planda ontolojik alanlar oluşturarak bireyin ve toplumun devamını sağlama amacıyla olan dinin, radikal söylem ve yorumlarla oluşturduğu ontolojik alanlar daraltılmakta ve dini algılaması farklı olan insanlar yaşadıkları toplum içerisinde anomi ile karşı karşıya kalmaktadır.

Toplumda farklı dini-siyasal söylem, statü, makam ve gelire sahip olma gibi nedenlerden dolayı ortaya çıkan eşitsizlikler dinin meşrulaştırma gücü kullanılarak toplum tarafından kabul edilebilir bir olgu olarak karşımıza çıkabilmektedir. Aynı dinin farklı coğrafyalarda farklı anlaşılması ve yorumlanması, ülkemizde hakim olan genel dini anlayış ile Afganistan, Suudi Arabistan yada İran'da hakim olan din anlayışının farklı olması bu durumu açıklar niteliktedir.

Bu çalışmada; insanlara daha mutlu ve huzurlu bir dünya vaat etme iddiasında olan din kavramının toplumsal gücü ve fonksiyonları incelenerek, farklı dini yorum ve algılamaların dinin meşrulaştırıcı gücü ile birlikte toplum tarafından nasıl algılandığı tartışılmıştır. Din kavramının sosyal gerçekliği ve koyduğu normlarla bireysel ve toplumsal yaşamı düzenleme çabası ile din-şiddet ilişkisinden yola çıkılarak dini kaynaklı terör odlusu ve hareketleri toplumsal ve tarihsel açıdan incelenmiştir.

ABSTRACT

The world have begun to live new term with terror actions that have been lived in United States in 11 September 2001 date. The connection between religion with violence and living terror actions are one of most important arguments of this new term.

After 11 September actions terror practices originating from religion have necessitated to be discussed the connection between religion with violence and to be understood of how people who attend to terror acts perceive religion. Ontologic areas that are formed with radical pronunciations and comments by religion which aims providing attendance of person and society with creating ontologic areas to people in individual and social plan have been narrowed and people who have different perception about religion have encountered with anomy inside of society that they live in it.

Inequalities that come out because of having different religious-politic pronounciation, status, position of authority and revenue in society could have come to face of our as an acceptable event by society with to be using religion's power of legitimation. The different be understanding and be interpreted of same religion in different geographies, be different general religious understanding in our country with religious understanding that is predominance Afghanistan, Saudi Arabia or Iran is in quality which explains this situation.

With examining social power and function of religion that has claim to promise more happy and peaceful a world to people in this working, it has been discussed how society perceives different religious comment and perception with power of religion's legitimation. Social reality of religion concept and its arrangement effort with norms that are put by it individual and social life with be taking road from religion and violence connection terror fact and actions originating from religion have been examined in point of social and historical.